A vertical mosaic artwork on the left side of the cover. It depicts a dragonfly with its body and legs made of golden-yellow tiles, and its wings made of blue and light green tiles. The background is a grid of blue and grey tiles.

Atlas dóbr kultury współczesnej województwa małopolskiego

MAŁOPOLSKIE STUDIA REGIONALNE
DEPARTAMENT POLITYKI REGIONALNEJ
URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

**Atlas dóbr kultury współczesnej
województwa małopolskiego**

Atlas dóbr kultury współczesnej województwa małopolskiego

WYDAWCA

Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego

Departament Polityki Regionalnej

przy współpracy z Instytutem Rozwoju Miast

KRAKÓW 2009

ZESPÓŁ AUTORSKI

mgr inż. arch. Agnieszka Rozenau-Rybowicz
członek Okręgowej Izby Urbanistów nr KT-358

mgr Dorota Szlenk-Dziubek
członek Okręgowej Izby Urbanistów nr KT-152

mgr inż. arch. Piotr Białoskórski

KONSULTACJE

mgr Andrzej Siwek
dyrektor Regionalnego Ośrodka Badań
i Dokumentacji Zabytków w Krakowie

dr hab. arch. Zygmunt Ziobrowski
członek Okręgowej Izby Urbanistów nr KT-031

OPRACOWANIE GRAFICZNE, BAZA DANYCH

mgr inż. arch. Agnieszka Rozenau-Rybowicz
Ewelina Hnat

ZDJĘCIA

Łukasz Kotuła

Kinga Kuczyńska

Tadeusz Pokorny

Agnieszka Rozenau-Rybowicz

Wojciech Włodarczyk

KOREKTA JĘZYKOWA

Ewa Gadomska

SKŁAD

Agnieszka Szatkowska-Malak

Szanowni Państwo,

Przyszłość kształtuje przeszłość.

Małopolska i Kraków są znane z bogatego i zróżnicowanego dziedzictwa kulturowego, łączonego powszechnie z zachowanymi unikalnymi zabytkami. Naszemu zainteresowaniu i opiece umykają dobra kultury współczesnej o wysokiej wartości artystycznej i historycznej: pomniki i detal urbanistyczny, kościoły, budynki użyteczności publicznej, założenia urbanistyczne i krajobrazowe czy detale architektoniczne, będące uznanym dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń. Dobra kultury, zarówno objęte ochroną jak i powstające obecnie decydują o jakości przestrzeni regionu oraz stanowią świadectwo dokonań współczesnych pokoleń i kultury obecnej epoki.

Problematyka ochrony dóbr kultury współczesnej od 2003 r. jest włączona do zadań planowania przestrzennego, co podkreśla jej znaczenie i nakłada na samorządy zarówno na poziomie wojewódzkim jak i lokalnym wspólną odpowiedzialność za zabezpieczenie najbardziej wartościowych elementów przestrzeni Małopolski i Krakowa.

W celu rozpowszechnienia wiedzy o dobrach kultury współczesnej i wymogach ich ochrony oddajemy Państwu publikację prezentującą dobra kultury współczesnej o randze regionalnej, ilustrowaną fotografiami i wzbogaconą mapami z położeniem każdego z obiektów. Z wielką satysfakcją pragnę podkreślić, że to bezprecedensowe wydanie zawiera podstawy metodyczne wyjaśniające sposób kwalifikacji i waloryzacji zasobów oraz propozycje działań związanych z ochroną dóbr kultury współczesnej. Chcemy tym samym zainspirować samorządy i instytucje do podjęcia działań na rzecz ochrony dóbr kultury współczesnej.

Oddając w Państwa ręce niniejszą publikację wierzę, iż uda nam się zwrócić uwagę na niedostrzegane piękno Małopolski i Krakowa.

Roman Ciepela

Wicemarszałek Województwa Małopolskiego

Wprowadzenie	9
Założenia metodyczne	11
Definicja pojęcia dóbr kultury współczesnej	11
Kryteria kwalifikacji	12
Obszary ochrony	15
Możliwości ochrony w sferze przestrzennej	16
Identyfikacja źródeł danych	17
Ochrona dóbr kultury współczesnej w Polsce	22
Przegląd stosowanych rozwiązań w zakresie planowania na poziomie regionalnym	22
Przykłady rozwiązań na poziomie lokalnym	24
Doświadczenia krajów Unii Europejskiej w zakresie dóbr kultury współczesnej oraz ich ochrony na poziomie regionalnym	29
Dobra kultury współczesnej w województwie małopolskim	32
Identyfikacja zasobów	32
Charakterystyka funkcjonalna	33
Waloryzacja zasobów	34
Katalog dóbr kultury współczesnej wskazanych do ochrony	40
Propozycja monitoringu dóbr kultury współczesnej w województwie małopolskim	159
Działania związane z ochroną dóbr kultury współczesnej w województwie małopolskim	162
Wnioski i wskazówki do opracowania systemu ochrony dóbr kultury współczesnej w województwie małopolskim	164
Literatura	166
Wydawnictwa zwarte i ciągłe	166
Akty prawne	168
Spis tabel i rycin	169
Mapy z rozmieszczeniem obiektów	170

Wprowadzenie

Kształtowanie i ochrona tożsamości kulturowej obszarów oraz wysokiej jakości przestrzeni są nie tylko wyrazem kultury społeczeństwa, ale też jednym z czynników stymulujących rozwój społeczno-ekonomiczny. Dobra kultury, zarówno historyczne, jak i powstające współcześnie, stanowią świadectwo działań wpływających w istotny sposób na jakość przestrzeni. Tadeusz Barucki zwraca uwagę na problem istniejącego wciąż w Polsce podziału obiektów architektury na *zabytkowe* i *współczesne*, podczas gdy: *...istotą sprawy jest wartość kulturowa danego obiektu dla naszego kraju*¹.

Ochrona obiektów zabytkowych regulowana jest prawnie poprzez Ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami². Dotyczy ona obiektów *stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia*³. Poza obiektami zabytkowymi ochroną powinny być również obejmowane wartościowe obiekty kultury współczesnej, tak by w przyszłości mogły stanowić świadectwo obecnej epoki.

Do roku 2003 zagadnienie ochrony dóbr kultury współczesnej nie miało mocy prawnej. Potrzeba ochrony dóbr kultury współczesnej zasygnalizowana została w przepisach Ustawy z dnia 2 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym⁴, jednak bez sprecyzowania szczegółowych jej zasad. Umieszczenie tej problematyki w zakresie działań planowania przestrzennego jest wynikiem coraz szerszego dostrzegania jej znaczenia. Nakłada na samorządy, zarówno na poziomie wojewódzkim jak i lokalnym, odpowiedzialność za zabezpieczenie najbardziej wartościowych elementów przestrzeni.

Wspólna odpowiedzialność samorządów różnych szczebli za ochronę dóbr kultury współczesnej stanowi problem organizacyjny. Stwarza także potrzebę opracowania jednolitych kryteriów pozwalających na wypracowanie spójnego systemu ochrony, niezależnie od faktu zachowania kompetencji samorządów lokalnych w tym zakresie.

Celem pracy jest przedstawienie opracowanych podstaw metodycznych i ram organizacyjnych dla skoordynowanych działań mających na celu realizację wymogów ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym w zakresie ochrony dóbr kultury współczesnej oraz sporządzonej pierwszej, otwartej listy dóbr kultury współczesnej w województwie małopolskim.

Sformułowane założenia metodyczne zawierają analizę definicji pojęcia dóbr kultury współczesnej zawartej w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, określenie kryteriów kwalifikacji obiektów, obszarów ochrony oraz możliwości ochrony w sferze

1. T. Barucki, *Śladami architektury. O niszczeniu wartościowych dzieł współczesnej architektury*, Warszawa 7.3.2007, <http://warszawa.sarp.org.pl/pokaz.php?id=1989&PHPSESSID=qt0oga51p5q8sthvansndlegf3>.

2. Dz. U. z 2003 r. nr 162 poz. 1568 z późniejszymi zmianami.

3. Art. 3 pkt 1 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz. U. z 2003 r. nr 162 poz. 1568 z późniejszymi zmianami.

4. Dz. U. z 2003 r. nr 80 poz. 717 z późniejszymi zmianami.

przestrzennej. Zidentyfikowane zostały źródła informacji dotyczących dóbr kultury współczesnej i przeprowadzony został przegląd literatury ze wskazaniem wyróżnianych w niej obiektów znajdujących się na obszarze województwa małopolskiego.

W celu określenia stosowanych dotychczas rozwiązań w zakresie ochrony dóbr kultury współczesnej dokonany został przegląd obowiązujących w Polsce dokumentów planistycznych na poziomie regionalnym oraz planów miejscowych obowiązujących w województwie małopolskim. Zebrane zostały również informacje na temat ochrony współczesnych obiektów w Wielkiej Brytanii, w której ochrona tradycji jest jedną z najstarszych i najszerzej propagowanych.

W oparciu o zebrane materiały i założenia ustalone w pierwszej części opracowania zidentyfikowane zostały zasoby dóbr kultury współczesnej w województwie małopolskim, które poddano następnie waloryzacji. Obiekty wytypowane do ochrony zebrane zostały w katalogu zawierającym podstawowe informacje dotyczące: lokalizacji, czasu powstania, autorów projektu, kryteriów wpisu na listę, statusu prawnego ochrony, bibliografii, ewentualnych nagród i wyróżnień, a także krótką charakterystykę obiektu oraz wskazania cech do ochrony.

Lista dóbr kultury współczesnej w województwie małopolskim zawarta w niniejszym opracowaniu sporządzanym z inicjatywy Departamentu Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego służyć może formułowaniu polityki ochrony dóbr kultury współczesnej na poziomie lokalnym i regionalnym. Lista obiektów może być uzupełniana i weryfikowana, a dane zawarte w katalogu uzupełniane w ramach prowadzenia dalszych badań.

Założenia metodyczne

Definicja pojęcia dóbr kultury współczesnej

Dobra kultury współczesnej zostały w Ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym zdefiniowane jako *niebędące zabytkami dobra kultury, takie jak pomniki, miejsca pamięci, budynki, ich wnętrza i detale, zespoły budynków, założenia urbanistyczne i krajobrazowe, będące uznanym dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń, jeżeli cechuje je wysoka wartość artystyczna lub historyczna*⁵.

Ustawowa definicja dóbr kultury współczesnej jako pierwszy ich wyróżnik wskazuje, że mają to być obiekty *niebędące zabytkami*⁶. Jako zabytek, zgodnie z Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, rozumie się *nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową*⁷. Pojawiające się w tej definicji sformułowanie, że zabytek stanowi *świadectwo minionej epoki* nie jest precyzyjne i pozwala na dość dużą swobodę interpretacji. Jako minioną epokę zaczęto określać bowiem okres np. socrealizmu, co pozwala na obejmowanie obiektów z tego okresu ochroną konserwatorską. Obiekty z tego okresu stanowią jednocześnie *dorobek współcześnie żyjących pokoleń*, co pozwala tym samym na obejmowanie ich ochroną jako obiektów kultury współczesnej. Nie ma tu więc ostrej granicy pozwalającej na oddzielenie obiektów kwalifikujących się do objęcia formami ochrony zabytków od obiektów kwalifikujących się do ochrony jako dobra kultury współczesnej. Obiekty, które stanowią dorobek współcześnie żyjących pokoleń, ale objęte zostały już formami ochrony zabytków, powinny być wykluczone z listy dóbr kultury współczesnej. Nakładanie się form ochrony prowadzić może bowiem do trudności decyzyjnych, a ochrona obiektów poprzez wpis do rejestru zabytków jest bardziej rygorystyczna i funkcjonuje również w przypadku braku planów miejscowych. Jako dorobek współcześnie żyjących pokoleń można przyjąć obiekty, które powstały nie dawniej niż ok. 60 lat od daty wpisu obiektu na listę.

W ustawowej definicji wymienione zostały kategorie obiektów, które mogą stanowić dobra kultury współczesnej: *pomniki, miejsca pamięci, budynki, ich wnętrza i detale, zespoły budynków, założenia urbanistyczne i krajobrazowe*. Katalog kategorii obiektów, które mogą zostać objęte ochroną z mocy ustawy o planowaniu przestrzennym jako dobra kultury współczesnej jest zamknięty. Uzupełnieniem podanej w ustawie listy kategorii powinny być jednak budowle inżynierskie (np. mosty) oraz elementy małej architektury (np. rzeźby, fontanny). Uzupełnienie

5. Art. 2 pkt 10 Ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz. U. z 2003 r. nr 80 poz. 717 z późniejszymi zmianami.

6. Art. 2 pkt 10 Ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz. U. z 2003 r. nr 80 poz. 717 z późniejszymi zmianami.

7. Art. 3 pkt 1 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz. U. z 2003 r. nr 162 poz. 1568 z późniejszymi zmianami.

catalogu dóbr kultury współczesnej w województwie małopolskim o dodatkowe kategorie obiektów stanowi zasygnalizowanie ich wartości i może pozwolić na poszukiwanie innych form ochrony i działań służących zachowaniu walorów tych obiektów.

Kolejną cechą dóbr kultury współczesnej sformułowaną w ustawowej definicji jest to, że mają one stanowić *uznany dorobek współcześnie żyjących pokoleń*. Uznany oznacza, według słownika języka polskiego: *głośny, znakomity, mający ugruntowaną, wyrobioną dobrą opinię*⁸. Ugruntowanie opinii wymaga dystansu, uzasadnione jest więc wprowadzenie górnej granicy czasowej dla okresu, z którego pochodzić mogą obiekty proponowane do wpisu, tak by na listę dóbr kultury współczesnej nie były wprowadzane obiekty zbyt *świeże*. Wskazaniem czy obiekt został uznany przez współczesnych może być wyróżnienie lub nagrodzenie go w konkursie czy plebiscycie, a także przedstawienie go w literaturze.

Określenie, iż obiekty obejmowane ochroną ma cechować *wysoka jakość artystyczna lub historyczna* jest niewątpliwie tyleż słuszne, co nastęrczające trudności. Ocena jakości artystycznej lub historycznej nie będzie nigdy bowiem w pełni obiektywna i może budzić mniejsze lub większe kontrowersje oraz wywoływać dyskusje. Przykładem mogą tu być pojawiające się co jakiś czas w prasie rozważania dotyczące wartości artystycznych niektórych obiektów powstałych od lat 50.⁹ oraz związane z nimi spory, znajdujące odzwierciedlenie również na forum internetowym. Dyskusje te są tym bardziej żywe, że ocena dotyczy *dorobku współcześnie żyjących pokoleń* i sami twórcy mogą się do nich włączyć.

Obiekty obejmowane ochroną mają się charakteryzować wysoką jakością artystyczną lub historyczną. Mogą więc wystąpić przypadki, w których obiekt będzie posiadał tylko wartość artystyczną lub tylko historyczną. Może występować sprzeczność pomiędzy wartościami: obiekt o wysokich walorach artystycznych związany z wydarzeniem lub postacią *niepoprawną politycznie* lub obiekt o niespecjalnych wartościach artystycznych upamiętniający ważną osobę lub wydarzenie. Obserwując dążenia poszczególnych ugrupowań politycznych do dezawuowania wartości niektórych obiektów ze względu na kontekst historyczny można przypuszczać, że bez natychmiastowej ochrony w krótkim czasie mogą one zniknąć¹⁰.

Kryteria kwalifikacji

Kryteria kwalifikacji mają umożliwić stworzenie listy obiektów wskazanych do ochrony jako dobra kultury współczesnej. Z przyjętego kryterium oraz uzasadnienia wpisu na listę powinny wynikać cechy obiektu wskazane do ochrony.

8. Słownik języka polskiego, red. M. Szymczak, t. III, PWN, 1981.

9. Problem postrzegania architektury lat 1939–1989 w Krakowie poruszony został w artykułach: *Ocalmy architektoniczne perły Krakowa*, Gazeta Wyborcza, 29.10.2007 r.; *Perły Krakowa. Uniknąć socrealistycznej luki*, Gazeta Wyborcza, 30.10.2007 r.; *Kraków współczesny: co zburzyć, co zachować?*, Gazeta Wyborcza, 09.11.2007 r.

10. Przykładem są rozważania dotyczące „Żelaznych organów” W. Hasióra: *Talibowie z Podhala*, Gazeta Wyborcza, 12.11.2008; *Tej rzeźbie mówimy: nie!*, Gazeta Wyborcza, Kraków, 12.11.2008 r.; *Chcą zniszczyć „Organy” Hasióra – listy czytelników*, Gazeta Wyborcza, 12.11.2008 r.; *Rzeźbę Hasióra zastąpi papieski krzyż?*, Gazeta Wyborcza, 13.11.2008 r.; *Organy Hasióra grały na złą melodię*, Gazeta Wyborcza, 14.11.2008 r.; *Organy – Hasiór zdekomunizowany*, Gazeta Wyborcza, Kraków, 29.11.2008 r.; *Artyści murem za Hasiorem*, Gazeta Wyborcza, Kraków, 05.12.2008 r.

Kryteria kwalifikacji obiektów wynikają z definicji dóbr kultury współczesnej zawartej w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

Zgodnie z ustawową definicją, pierwszym filtrem przy kwalifikacji obiektów powinno być wykluczenie obiektów zabytkowych. Jest to ważne ze względu na niedopuszczenie do nakładania się odrębnych form ochrony. Nakładanie się różnych form ochrony wywoływałoby problemy kompetencyjne i wynikające z nich np. trudności z uzgadnianiem dokumentów planistycznych. Na listę dóbr kultury współczesnej nie powinny być więc wprowadzane obiekty, które objęte zostały już dotychczas formami ochrony zabytków zapewniającymi bardziej rygorystyczną ochronę (niezależną od obowiązywania planów miejscowych)¹¹.

Obiekty wpisywane na listę dóbr kultury współczesnej mają stanowić dorobek współcześnie żyjących pokoleń. Należy więc przyjąć dolną granicę czasu powstania obiektów. Zakładając, że obiekty stanowiące dorobek współcześnie żyjących pokoleń nie powinny być starsze, niż ok. 60 lat, można przyjąć czytelną dolną granicą czasową dla powstawania obiektów dóbr kultury współczesnej na roku 1945. Obiekty zrealizowane do 1945 pozostawałyby tym samym w gestii konserwatorów zabytków i mogłyby być obejmowane formami ochrony zabytków. Obiekty powstałe po roku 1945 podlegałyby ochronie jako obiekty zabytkowe lub jako dobra kultury współczesnej.

Dorobek współcześnie żyjących pokoleń stanowią obiekty powstające do chwili obecnej. Dla spełnienia warunku, by obiekty stanowiły *uznany dorobek* (miały więc *ugruntowaną dobrą opinię*), a także dla uzyskania możliwie jak największego obiektywizmu w ocenie ich wartości (artystycznej lub historycznej) konieczny jest pewien dystans. Zasadne jest więc wyznaczenie górnej granicy czasowej, tak aby na listę dóbr kultury współczesnej nie były wpisywane obiekty w krótkim czasie po ich realizacji. Na znaczenie dystansu czasowego dla odbioru architektury zwraca uwagę K. Kucza-Kuczyński: (...) *co może najważniejsze w odbiorze pięknej przestrzeni – to wpływ czasu. (...) Gotyk najpierw był dziełem barbarzyńskim, dopiero później akceptowanym*¹². Wyznaczenie górnej granicy czasowej jest uzasadnione również tym, że obiekty w pierwszych latach użytkowania są najmniej narażone na przebudowy czy też zniszczenia powodujące utratę ich wartości. W proponowanych przez Oddział Warszawski SARP kryteriach dotyczących kwalifikacji obiektów dóbr kultury współczesnej w stolicy przyjęto, że nie będą rozpatrywane obiekty młodsze niż 15–20 lat, aby pozwolić im na *spatynowanie*. Przyjęcie takiego ograniczenia czasowego powoduje znaczne zawężenie grupy współczesnych obiektów możliwych do objęcia ochroną. Dla potrzeb niniejszego opracowania proponuje się wyznaczenie tej granicy tak, by pomiędzy oddaniem obiektu a datą wpisu na listę pozostawało co najmniej 10 lat.

Dla potrzeb niniejszego opracowania, w celu wprowadzenia obiektów na listę dóbr kultury współczesnej, proponowana jest cezura czasowa. Przyjęto ją jako okres pomiędzy 1945 r. (dolna granica) a rokiem określonym jako 10 lat od oddania obiektu do użytkowania, do daty wpisu (dla pierwszej listy sporządzanej w 2008 r. najpóźniejszą datą oddania obiektu proponowanego do wpisu będzie więc mógł być rok 1998).

11. Przykładowo pomnik Bartosza Głowackiego w Raławicach (autorstwa M. Koniecznego), który powstał w 1994 r., objęty jest ochroną jako element wchodzący w skład ustanowionego Pomnika Historii (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 kwietnia 2004 r. w sprawie uznania za pomnik historii, Dz. U. z 2004 r. Nr 102 poz. 1060) i dlatego nie powinien być obejmowany ochroną jako dobro kultury współczesnej.

12. K. Kucza-Kuczyński, *Piękna architektura – czy piękno architektury, czyli czytając Stróżewskiego*, [w:] Czasopismo Techniczne z. 13, Seria: Architektura z. 6–A, 2007, s. 83–86.

Zawarta w ustawie definicja dóbr kultury współczesnej zawiera warunek, by obiekty cechowała *wysoka wartość artystyczna lub historyczna*. Obiekty proponowane do wpisu na listę spełniające kryterium wartości historycznej to obiekty związane z ważnym wydarzeniem lub wybitną osobą, a także obiekty stanowiące celowe upamiętnienie wydarzeń lub osób. Obiekty spełniające kryterium wartości artystycznej to obiekty stanowiące istotny przykład stylu artystycznego (w tym architektonicznego), znaczące dla historii sztuki (w tym architektury), reprezentujące nowatorską myśl twórczą, wyróżniające się kompozycją, podnoszące jakość przestrzeni poprzez wpisanie się w miejsce lokalizacji.

Obiekty obejmowane ochroną jako dobra kultury współczesnej mają stanowić *uznany dorobek*. Istotną rolę, świadczącą o uznaniu dla obiektu, odgrywają wartości społeczne i niematerialne, a więc to, czy obiekt jest określany jako ważny, symboliczny, związany z miejscową tradycją, został nagrodzony w konkursie lub w plebiscycie, jest pozytywnie przedstawiany w literaturze.

Dla określenia kryteriów służących wyodrębnianiu dóbr kultury współczesnej w województwie małopolskim przeanalizowana została definicja dóbr kultury współczesnej zawarta w ustawie o planowaniu przestrzennym, a także dokonany został przegląd istniejących rozwiązań na poziomie regionalnym i lokalnym. Po prześledzeniu dotychczasowych doświadczeń Oddziału Warszawskiego SARP oraz zespołu przygotowującego listę dóbr kultury dla Wrocławia, w wyodrębnianiu dóbr kultury współczesnej w zakresie urbanistyki i architektury (omówienie prac prowadzonych w Warszawie i Wrocławiu przedstawione zostało w rozdz. *Przykłady rozwiązań na poziomie lokalnym*), proponuje się dla potrzeb niniejszego opracowania przyjęcie zbliżonych kryteriów. Jest to uzasadnione tworzeniem jednolitego systemu ochrony dóbr kultury współczesnej nie tylko na poziomie regionalnym, ale również krajowym.

Jako podstawę wpisu obiektów na listę dóbr kultury współczesnej w województwie małopolskim przyjęto, że obiekt nie może być objęty ochroną konserwatorską, musi należeć do jednej z wyznaczonych kategorii, mieścić się w ramach wyznaczonej cezury czasowej, posiadać wysoką wartość artystyczną lub historyczną oraz spełniać jeszcze co najmniej jedno ze wskazanych poniżej kryteriów.

KATEGORIE OBIEKTÓW:

- pomniki,
- miejsca pamięci,
- budynki,
- wnętrza budynków,
- detale architektoniczne,
- zespoły budynków,
- założenia urbanistyczne i krajobrazowe (w tym założenia parkowe),
- budowle inżynierskie – np. mosty¹³,
- elementy małej architektury – np. rzeźby, fontanny¹⁴.

13. Dodatkowa kategoria niewymieniona w definicji dóbr kultury współczesnej zawartej w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

14. Jw.

CEZURA CZASOWA:

- dolna granica – 1945 r.,
- górna granica – 10 lat pomiędzy datą wpisu a oddaniem obiektu do użytku (dla pierwszej listy sporządzanej w 2008 r. będzie to koniec roku 1998).

KRYTERIA:

- wartość artystyczna lub historyczna – obiekt wyróżniający się kompozycją, reprezentujący nurt artystyczny, znaczący dla historii sztuki, związany ze znaną postacią lub ważnym wydarzeniem,
- unikalność – obiekt wyjątkowy, zachowany jako jedyny lub jeden z niewielu z danej grupy w formie pierwotnej,
- nowatorstwo (artystyczne, przestrzenne, techniczne),
- symbol lub znak – obiekt jest uznawany za ważny, symboliczny, związany z miejscową tradycją, mający ponadczasowe wartości,
- tradycja miejsca – obiekt wpisuje się w miejsce lokalizacji poprzez kontynuację dotychczasowych wartości lub stanowi przykład twórczego nawarstwiania się dziedzictwa pokoleń,
- kontekst – obiekt podnosi walory otaczającej przestrzeni, stanowiąc jej wyróżnik,
- uznanie współczesnych – obiekt został nagrodzony, wyróżniony w konkursie, plebiscycie, wyróżniony w literaturze,
- próba czasu – obiekt zachował walory pomimo degradacji będącej efektem technicznego zużycia lub braku dbałości zarządcy, czy też spontanicznego rozwoju terenów lub przekształceń obiektów przyległych; obiekt nadal jest dobrze oceniany mimo upływu czasu od jego realizacji lub zaczął być dobrze oceniany z upływem czasu.

Obszary ochrony

Jako dobra kultury współczesnej mogą być obejmowane ochroną pojedyncze obiekty, zespoły budynków, a także założenia urbanistyczne i krajobrazowe. We wszystkich tych przypadkach może występować potrzeba wyznaczania obszarów ochrony. W przypadku pojedynczych obiektów mogą to być obszary mające na celu ochronę ekspozycji. W przypadku zespołów budynków lub założeń urbanistycznych i krajobrazowych konieczne jest wyznaczenie granic obszaru stanowiącego wartość, która ma być chroniona, może też występować potrzeba ochrony ekspozycji zespołu lub układu. Dla zapewnienia skuteczności ochrony konieczne jest precyzyjne określenie granic obszaru obejmowanego ochroną, poparte szczegółową analizą. Zawarty w niniejszym opracowaniu katalog wskazuje obiekty, w przypadku których powinna być zachowana ochrona ekspozycji lub układu założenia, sprecyzowanie obszaru ochrony pozostawiając kolejnym opracowaniom.

Możliwości ochrony w sferze przestrzennej

Zasady ochrony dóbr kultury współczesnej, zgodnie z Ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, mają być obowiązkowo określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz planach województw. Ochrona dóbr kultury współczesnej powinna być więc na szczeblu lokalnym uwzględniana zarówno w sporządzanych planach miejscowych, które nie dla wszystkich obszarów są obligatoryjne, jak i w sporządzanych wszędzie studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, które nie stanowią jednak prawa miejscowego. Konieczność zachowania zgodności sporządzanego planu miejscowego z obowiązującym na obszarze danej gminy studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego wymusza odpowiednie zapisy w planach miejscowych. Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego stanowią przepisy prawa lokalnego, na podstawie którego można chronić cechy obiektu, które decydują o jego wartości. W przypadku braku planu miejscowego wydawane decyzje o warunkach zabudowy oraz decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego mają również określać warunki i zasady zagospodarowania terenu w zakresie ochrony dóbr kultury współczesnej.

Ochrona dóbr kultury współczesnej ma się więc odbywać poprzez ustalenia dokumentów planistycznych. Tworzone listy dóbr kultury współczesnej mają tym samym zupełnie inny charakter niż rejestry obiektów zabytkowych. Ochrona wartościowych obiektów poprzez wpis do rejestru zabytków odbywa się bowiem niezależnie od działań samorządu.

Wraz z upływem czasu część obiektów wprowadzonych się na listę dóbr kultury współczesnej może znajdować się w polu zainteresowania konserwatorskiego. Obiekty te mogłyby być obejmowane ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków, w konsekwencji czego powinny być wykreślane z listy dóbr kultury współczesnej (jak wcześniej wspomniano, niewskazane jest nakładanie różnych form ochrony przede wszystkim ze względu na problem podziału kompetencji).

Obiekty stanowiące dobra kultury współczesnej zagrożone są likwidacją, wyburzeniami lub drastycznymi przebudowami wynikającymi przede wszystkim z braku świadomości o ich wartości. Liczne przykłady ingerencji w istniejące obiekty architektoniczne, zmieniające w znaczący sposób kompozycję obiektów lub rysunek elewacji przedstawiła Małgorzata Włodarczyk w *Architekturze lat 60-tych w Krakowie*¹⁵. Zagrożeniem dla współczesnych obiektów jest prowadzenie prac remontowych i modernizacyjnych bez poszanowania założeń kompozycyjnych. Dotyczy to m.in. likwidacji charakterystycznego rysunku podziałów okiennych obiektów z lat 60. i 70. Przy konieczności wymiany stolarki używa się często okien o zupełnie innym podziale. Drastycznym przykładem takiego działania jest budynek Akademii Pedagogicznej w Krakowie. Mocno zagrożone są okładziny ceramiczne, wykorzystywane jako detal architektoniczny w wielu realizacjach powojennych. Podczas remontów budynków są one często usuwane, mimo że w wielu wypadkach mają wysoką wartość artystyczną. Zwraca na to szczególną uwagę Bożena Kostuch w artykułach poświęconych powojennym dekoracjom ceramicznym

15. M. Włodarczyk, *Architektura lat 60-tych w Krakowie*, Kraków 2006, s.157.

w Małopolsce¹⁶. Ochrona detalu architektonicznego może następować poprzez zachowanie go w oryginalnym budynku, przeniesienie na ścianę obiektu nowo realizowanego w miejsce istniejącego lub przeniesienie gdzie indziej.

Ustalenia określające dopuszczalne przekształcenia oraz elementy podlegające ochronie powinny wynikać wprost z kryteriów decydujących o wpisie danego obiektu na listę i wartościowych jego cech.

Identyfikacja źródeł danych

Informacje na temat wartościowych obiektów kultury współczesnej mogą być pozyskiwane z różnych źródeł.

Źródłem danych o uznanych obiektach mogą być informacje na temat konkursów architektonicznych, nagrodach Stowarzyszenia Architektów Polskich (Nagroda Roku, Honorowa Nagroda SARP) i innych. W 2006 r. zorganizowana została w Warszawie wystawa *Polska. Ikony architektury*, na której zaprezentowanych zostało 20 obiektów wzniesionych w Polsce lub symbolizujące Polskę na arenie międzynarodowej po 1989 r. Jury wybierało na tą wystawę obiekty, które:

- stanowią wypowiedź architektoniczną na tle czasów, wydarzeń i w rozumieniu odbiorców/społeczności,
- są w momencie powstania obiektami przełomowymi i odkrywczymi na tle współczesnej polskiej architektury,
- stanowią *opowieść* na temat miejsca, w którym się znajdują,
- stały się ikoną-znakiem w przestrzeni i zdobyły uznanie środowiska architektów prestiżowych.

Wśród wybranych 20 ikon znalazły się cztery obiekty z Krakowa: dom z gontu z trzema apartamentami przy ul. Kasztanowej, Centrum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggħa, dom pogrzebowy *Brama do Miasta Umarłych* na cmentarzu Batowickim oraz Wyższe seminarium Duchowne Zgromadzenia księży Zmartwychwstańców. Umieszczenie obiektów na liście ikon polskiej architektury jest świadectwem uznania współczesnych¹⁷.

Źródłem informacji o dobrach kultury współczesnej jest literatura dotycząca architektury i sztuki współczesnej. Wskazania w literaturze nie zawsze stanowią jednoznaczny wyróżnik wartości obiektu, część obiektów nie przetrwała bowiem próby czasu. Prezentowane przed laty jako ważne osiągnięcia, z dzisiejszej perspektywy nie są znaczące (np. powstały później inne obiekty reprezentujące dany styl czy typ, o znacznie wyższych wartościach).

Przegląd architektury w Polsce od czasów najdawniejszych do współczesnych stanowi *Architektura Polski* Tadeusza Baruckiego, wydana w Warszawie w 1985 r., która zawiera

16. B. Kostuch, *Powojenna ceramika architektoniczna w Krynicy*, [w:] Almanach Muszyny, 2006, s. 199–204;

B. Kostuch, *Ceramika architektoniczna w Muszynie i Złockiem*, [w:] Almanach Muszyny, 2007, s. 179–185.

17. Dom z gontu z trzema apartamentami przy ul. Kasztanowej powstał w 2001 r., nie mieści się więc w cezurze czasowej wyznaczonej dla listy dóbr kultury współczesnej w województwie małopolskim.

w większości przypadków tylko wzmiankę o poszczególnych obiektach. Pozycją literatury prezentującą architekturę lat 70. i 80. jest bogato ilustrowana *Współczesna architektura polska* T. Szafera, wydana w Warszawie w 1988 r. Ze względu na szeroki zakres, to przekrojowe opracowanie zawiera w wielu wypadkach tylko podstawową informację o dacie powstania i autorze danego obiektu. Część z prezentowanych tam obiektów nie przetrwała jednak próby czasu (np. sanatorium „Górnik” w Szczawnicy).

Przekrój dorobku całego kraju, wyłącznie jednak w dziedzinie architektury sakralnej, zawarty jest w publikacji *Nowe kościoły w Polsce* K. Kucza-Kuczyńskiego i A. Mrocza, wydanej w Warszawie w 1991 r. Zostało w niej dość szczegółowo omówionych i bogato zilustrowanych 40 kościołów wybudowanych w latach 1972–1989, wśród których znalazło się 9 kościołów z obszaru Małopolski: kościół Najświętszej Marii Panny Królowej Polski (Arka Pana) w Bieńczykach, kościół Dobrego Pasterza w Rudach Rysich k. Brzeska, kościół Świętego Michała Archanioła w Sieprawiu, kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bukowinie Tatrzańskiej, kościół Świętego Maksymiliana Marii Kolbego w Mistrzejowicach, kościół ECCE HOMO św. Brata Alberta, kościół Przemienienia Pańskiego w Gliczarowie, kościół Matki Boskiej Cudownego Medalika w Zakopanem, kościół Błogosławionej Królowej Jadwigi w Krakowie.

Szczególnie cennym źródłem informacji jest *Przewodnik po architekturze Krakowa* Marcina Fabiańskiego i Jacka Purchli. Praca ta zawiera katalog ważniejszych dzieł sakralnych i publicznych oraz, w mniejszym zakresie, prywatnych. Autorzy podkreślają we wstępie, że ze względu na dużą liczbę obiektów, które powstały w Krakowie w ciągu ostatnich dwóch stuleci nastąpiło ograniczenie wyboru, w którym autorzy kierowali się kryterium wartości artystycznej i miejsca obiektu w historii architektury polskiej, jak i kryterium reprezentatywności najważniejszych zjawisk architektury europejskiej XIX i XX w.

Obszernym źródłem informacji na temat obiektów znajdujących się w Krakowie jest *Encyklopedia Krakowa* Wydawnictwa Naukowego PWN. Dzieło to zawiera dane ogólne, przekrojowe, a także zestawienia i szczegółowe informacje dotyczące ważnych dla Krakowa obiektów.

Wiele informacji na temat architektury Krakowa realizowanej w latach 50. i 60., przedstawionej na tle architektury i urbanistyki w Polsce i na świecie zawiera publikacja *Architektura lat 60-tych w Krakowie* Małgorzaty Włodarczyk. Autorka przedstawia szczegółowo wybrane przykłady, poświęca również uwagę postępującej dewastacji cennych obiektów architektury omawianego okresu. Autorka wybrała jako przykłady znaczących i ciekawych realizacji architektury lat 60. zasługujących na szersze omówienie, następujące objekty: zespół hotelu Cracovia i kina Kijów, budynek biurowy „Biprocemwap” przy ul. Włóczków, Miasteczko Studenckie przy ul. Piastowskiej, dom *stu balkonów* przy ul. Retoryka, budynek Instytutu Zootechniki UJ przy ul. Ingardena, blok mieszkalny na os. Szklane Domy w Nowej Hucie, biuro Wystaw Artystycznych BWA przy Plantach, Liceum Ogólnokształcące przy ul. Wróblewskiego, Dom Turysty PTTK przy ul. Westerplatte, Dom Studentek UJ przy ul. Piastowskiej, szkołę podstawową przy ul. Szlachtowskiego, Akademię Rolniczą przy al. Mickiewicza.

Architekturze Krakowa w ostatniej dekadzie XX w. i w pierwszych latach wieku XXI poświęcona jest *Architektura Krakowa 1989–2004. Nowe realizacje w kontekście miasta historycznego*, Macieja Motaka. Zasadniczą część tej pracy stanowi przegląd i analiza (o różnym stopniu dokładności) 311 realizacji krakowskich w podziale na grupy funkcjonalne. Autor omawia wiele ważnych dla Krakowa obiektów, z których znaczna część nie mieści się jednak w przyjętej

cezurze czasowej dla niniejszego opracowania, może jednak stanowić źródło danych dla dokonywanych w przyszłości aktualizacji listy dóbr kultury współczesnej w województwie małopolskim.

Architekturze sakralnej w Krakowie w latach 1965–2005 poświęcona została praca doktorska Anny Buszko *Ewolucja myśli architektonicznej w sztuce sakralnej po reformach Soboru Watykańskiego II na przykładzie Krakowa*. Praca powstała na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej i przedstawia wybrane obiekty reprezentatywne dla architektury sakralnej Krakowa, ukończone w latach 1965–2005, na tle ewolucji modernizmu i postmodernizmu w krakowskiej architekturze i sztuce kościelnej.

Przegląd interesujących realizacji architektonicznych ostatnich osiemnastu lat na obszarze Małopolski stanowi *Przewodnik. Architektura polska po 1990 r.* pod redakcją K. Kubisiowskiej i P. Lewickiego (projekt realizowany przy wsparciu finansowym województwa małopolskiego), prezentowany na stronach internetowych Fundacji Pro architektura¹⁸. Opisano w nim ponad 100 obiektów z obszaru Małopolski.

Źródło informacji o interesujących realizacjach stanowią również wydawnictwa okolicznościowe – np. album wydany w 1999 r. z okazji 50. rocznicy powstania Miastoprojekt: *Miastoprojekt Kraków. 50 lat*, pod redakcją Borysa Czarakcziewa, Krzysztofa Kiendry i Stanisława Spyta. W albumie przedstawione zostały najważniejsze projekty i realizacje biura, z którym związanych było wielu krakowskich architektów.

O szczególnym uznaniu dla obiektów świadczy przedstawianie ich lub wymienianie w literaturze powstającej poza krajem. W stanowiącej przekrój przez światową architekturę od czasów starożytnych do początku lat 90. XX w. *A History of Architecture* wymienionych zostało kilka współczesnych obiektów z obszaru Małopolski: Muzeum Narodowe w Krakowie, kościół w Bieńczycach, seminarium Księży Zmartwychwstańców w Krakowie, kościół w Rudach Rysich, kościół bł. Królowej Jadwigi na Krowodrzy, kościół na Olczy w Zakopanem oraz hotel Forum w Krakowie.

Źródłem danych o wartościowych obiektach mogą być również informacje uzyskiwane od społeczności lokalnych i władz samorządowych, np. poprzez ankiety. Metoda ta stosowana jest przez Urzędy Marszałkowskie przy gromadzeniu informacji służących aktualizacji planów województw (por. rozdz. *Przegląd stosowanych rozwiązań w zakresie planowania na poziomie regionalnym*).

Źródłem informacji na temat dóbr kultury współczesnej są uchwalone miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gmin, publikowane w Dziennikach Urzędowych województwa małopolskiego. Przegląd tych dokumentów uchwalonych po 2003 r. daje informację o obiektach uznanych przez projektantów oraz lokalną społeczność. Wśród obowiązujących w Małopolsce 1350¹⁹ miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego tylko niewielka część zawiera jednak określenie zasad ochrony dóbr kultury współczesnej ze wskazaniem obiektów.

Interesującym źródłem informacji na temat oceny i uznania współczesnych obiektów są dyskusje prowadzone na forach internetowych. Cykl artykułów Gazety Wyborczej z końca

18. <http://www.proarchitectura.org/guide/>.

19. Wg Systemu Informacji Prawnej LEX 25/2008.

2007 r.²⁰ wywołał reakcję czytelników, którzy wymieniali zdania na temat tego, które ze współczesnych obiektów Krakowa powinny być chronione. Najczęściej pojawiające się propozycje budynków (wywołujące jednocześnie najmniej kontrowersji) to hotel Cracovia, kino Kijów, kościół Matki Bożej Królowej Polski (Arka Pana). Wiele wątpliwości i emocji budzą natomiast propozycje dotyczące hotelu Forum, domu handlowego Jubilat, czy też biurowca Biprostalu. Reakcją na wspomniane wyżej publikacje Gazety Wyborczej stało się utworzenie wątku na poświęconym architekturze forum internetowym Scy Scaper City²¹, w ramach którego zgłaszane były wartościowe obiekty wybudowane w Krakowie latach 1950–2000. Efektem dyskusji prowadzonej na forum jest powstała z końcem listopada 2007 r. następująca, proponowana przez internautów, lista:

- *Hotel Cracovia, całość, a zwłaszcza fasada północna i południowa, przywrócić oryginalne zadaszenie nad wejściem głównym;*
- *Kino Kijów bezwzględnie zasługuje na ochronę, ze wskazaniem na przywrócenie pierwotnej białosrebrnej kolorystyki, szczególnie wartościowa jest również mozaika wewnątrz hallu;*
- *Arka Pana;*
- *Hotel Forum – chyba jedyna prawdziwa ikona krakowskiej architektury XX wieku – zarówno jeśli mowa o architekturze, jak i o skali;*
- *Biurowiec Biprostalu jako przykład stylu międzynarodowego z lokalnymi naleciałościami – „mozaika krakowska”;*
- *DH Jubilat – przykład modernistycznego domu handlowego, bardzo udany. Z jednej strony świetnie zagospodarowuje zdecydowaną bryłę bardzo ważną urbanistycznie dla Krakowa parcelę, jednocześnie przez mocno przeszkloną architekturę, wspomniana bryła nie ciąży nad skrzyżowaniem przy moście;*
- *Bunkier Sztuki – jedyny w swoim rodzaju brutalizm w tkance Starego Miasta, świetna elewacja z odbiciem szalunków w betonie;*
- *Biurowiec Biprocemwapu przy ulicy Włoczków o ciekawej konstrukcji opartej na palach w przyziemiu;*
- *Biurowiec Miastoprojekt przy ulicy Kraszewskiego – socrealizm, ale w wersji zmodernizowanej – nie tak narodowy w formie, nie tak socjalistyczny w treści;*
- *Modernistyczna plomba na rogu Kraszewskiego/Fałata – za mondrianowskie w wyrazie elewacje oraz bogatą tektonikę, szczególnie na poziomie parteru. Przykład plastycznego powojennego modernizmu;*
- *Miasteczko Studenckie AGH (układ urbanistyczny) oraz same wysokie akademiki z ich eleganckimi elewacjami;*
- *Dom Stu Balkonów przy ulicy Retoryka – późna moderna – wcale nie tak bogato reprezentowana w Krakowie, w tkance staromiejskiej. W budynku znajdują się nowoczesne mieszkania z systemowo zaprojektowanymi, wbudowanymi meblami;*

20. *Ocalmy architektoniczne perły Krakowa*, Gazeta Wyborcza, 29.10.2007 r.; *Perły Krakowa. Uniknąć socrealistycznej luki*, Gazeta Wyborcza, 30.10.2007 r.; *Kraków współczesny: co zburzyć, co zachować?*, Gazeta Wyborcza, 09.11.2007 r.

21. Sky Scaper City, European Forums, Forum Polskich Wieżowców, Inwestycje w Polsce, Małopolska i Lubelszczyzna, Kraków, *Architektura powojenna do ochrony!*, <http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=541466>.

- Szkoła Podstawowa przy Rydla, Młodej Polski i Żelechowskiego w Bronowiczach – świetnie wpisana w perspektywę ulicy Rydla, niezamykająca widoku na kopiec Kościuszki, elewacja północna o bogatej tektonice i kolorze;
- Budynek Wydziału Chemii UJ – socrealizm w najlepszym wydaniu, o mocno rozrzeźbionej fasadzie;
- szkoła na Miodowej – piękny przykład architektury w stylu Bauhaus, do tego świetnie urbanistycznie wpisany w narożnik ulic o charakterze staromiejskim,
- Gmach banku PKO S.A. przy ulicy Kapelanka – niepowtarzalny, ciekawy urbanistycznie, elewacje wykonane w betonie specyficzne rozwiązania inżynieryjno-branżowe (podwodny skarbiec);
- Szpital dziecięcy w Prokocimiu – pierwszy przykład postmodernizmu w Krakowie;
- Biurowiec Nafty przy ul. Lubicz – szlachetny socrealizm w dobrej skali, ciekawa część wejściowa – swoista „kruchta”;
- Kompleks Wyższego Seminarium Duchownego Zgromadzenia Zmartwychwstańców – niepowtarzalny w skali globalnej obiekt,
- Biurowiec przy ul. Szlak – krakowskie wydanie światowych nurtów lat 60., parter już został zniszczony²².

Detalem architektonicznym, który zyskał znaczenie w Polsce po II wojnie światowej jest dekoracja ceramiczna. Informacje na temat realizacji okładzin ceramicznych w architekturze Małopolski zawiera katalog wystawy w Muzeum Narodowym w Krakowie *W ogniu tworzone... Ceramika krakowska po 1945 roku*, a także artykuły Bożeny Kostuch w *Almanachu Muszyny* z 2006 i 2007 r. na temat ceramiki architektonicznej w Krynicy, Muszynie i Złockiem.

22. <http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=541466&page=4>.

Ochrona dóbr kultury współczesnej w Polsce

Przegląd stosowanych rozwiązań w zakresie planowania na poziomie regionalnym

Dla potrzeb niniejszego opracowania dokonany został przegląd obowiązujących Planów Zagospodarowania Przestrzennego Województw pod kątem uwzględnienia potrzeb ochrony dóbr kultury współczesnej. Wykazał on w większości przypadków brak jakichkolwiek informacji i ustaleń dotyczących tego zagadnienia. Przyczyną takiej sytuacji jest to, że większość opracowań wykonana została zanim zaczęła obowiązywać ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 27 marca 2003 r. nakładająca obowiązek uwzględniania zagadnień dóbr kultury współczesnej w opracowaniach planistycznych. Plany zagospodarowania przestrzennego województw: kujawsko-pomorskiego, podlaskiego, małopolskiego, mazowieckiego uchwalone zostały wprawdzie po wejściu w życie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 2003 r., ale sporządzane były w trybie poprzedniej ustawy z 1994 r.

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego, w diagnozie stanu, znalazło się zasygnalizowanie wartości współczesnych obiektów i zespołów: *Część z historycznie ukształtowanych miast jak Bytom, Gliwice, Bielsko-Biała czy Częstochowa, jak i stosunkowo młode, powstające w XIX i XX w. miasta – Katowice, Chorzów, Sosnowiec i Zabrze, przeszły okres żywiołowego rozwoju związanego z okresem industrializacji XVIII, XIX i XX w. W miastach tych dużą wartość przedstawia wielkomiejska architektura nowoczesna, obiekty stanowiące nowatorskie rozwiązania dotyczące rekultywacji terenów zdegradowanych (np. Wojewódzki Park Kultury i Wypoczynku), a także nowoczesne założenia urbanistyczne, np. nowego miasta Tychy, czy śródmieście Jaworzna, stanowiące dobra kultury współczesnej*²³. Ustalenia planu zawierają kierunek *rewitalizacja miejskich dzielnic*, który ma być realizowany m.in. poprzez działania polegające na: *rewaloryzacji centrów osiedli w Chorzowie, Jaworznie, Katowicach, Sosnowcu, Tychach i Zabrzu jako dóbr kultury współczesnej*²⁴. W omawianym dokumencie nie została przedstawiona lista obiektów, które miałyby być obejmowane ochroną jako dobra kultury współczesnej.

W ramach prowadzonych prac nad aktualizacjami planów województw rozsyłane są do gmin ankiety zawierające szereg pytań dotyczących zagadnień, jakie zgodnie z Ustawą o planowaniu przestrzennym powinny być w planie uwzględnione. Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego rozesał do gmin ankietę zawierającą, wśród wielu innych, 6 pytań dotyczących dziedzictwa kulturowego, w tym pytanie „Czy na terenie gminy znajdują się obiekty

23. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego, Diagnoza stanu, Uchwała Nr II/21/1/2004 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 21 czerwca 2004 r.

24. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego, Ustalenia planu, Uchwała Nr II/21/1/2004 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 21 czerwca 2004 r.

bądź miejsca, które można zakwalifikować jako *dobra kultury współczesnej* (niebędące zabytkami dobra kultury, takie jak pomniki, miejsca pamięci, budynki, ich wnętrza i detale, zespoły budynków, założenia urbanistyczne i krajobrazowe, będące uznanym dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń, jeżeli cechuje je wysoka wartość artystyczna lub historyczna)?”

Podobnie Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego zawarł w rozsyłanej do gmin ankiecie pytanie: „Czy na obszarze gminy znajdują się dobra kultury współczesnej (w rozumieniu art. 2 pkt 10 Ustawy o planowaniu przestrzennym)?”.

Dokonany przegląd dokumentów planistycznych na poziomie regionalnym nie pozwolił na wyszczególnienie wzorcowych rozwiązań dotyczących ochrony dóbr kultury współczesnej.

Tabela 1. Zestawienie informacji o uwzględnieniu zagadnień dóbr kultury współczesnej w planach poszczególnych województw

Lp.	Województwo	Data uchwalenia planu	Uwzględnienie zagadnień dóbr kultury współczesnej	Uwagi
1	LUBELSKIE	07.2002	BRAK	Plany przygotowane w trybie ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 7 lipca 1994 roku (tekst jednolity: Dz. U. Nr 15 z 1999 r. poz. 139 z późniejszymi zmianami)
2	LUBUSKIE	02.10.2002	BRAK	
3	ŁÓDZKIE	07.2002	BRAK	
4	OPOLSKIE	24.09.2002 w trakcie aktualizacji	BRAK	
5	DOLNOŚLĄSKIE	30.08.2002	BRAK	
6	PODKARPACKIE	30.08.2002 w trakcie aktualizacji	BRAK	
7	POMORSKIE	10.09.2002 w trakcie aktualizacji	BRAK	
8	ŚWIĘTOKRZYSKIE	26.04.2002	BRAK	
9	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	2002	BRAK	
10	WIELKOPOLSKIE	2001 w trakcie aktualizacji	BRAK	
11	ZACHODNIOPOMORSKIE	25.06.2002	BRAK	
12	KUJAWSKO-POMORSKIE	26.06.2003	BRAK	
13	PODLĄSKIE	27.06.2003	BRAK	
14	MAŁOPOLSKIE	22.12.2003	BRAK	
15	MAZOWIECKIE	07.06.2004	BRAK	
16	ŚLĄSKIE	21.06.2004	JEST	Plan uchwalony w trybie ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 roku.

Przykłady rozwiązań na poziomie lokalnym

Obowiązek uwzględniania zagadnienia dóbr kultury współczesnej wprowadzony został do przepisów o planowaniu przestrzennym w roku 2003 – na tyle niedawno, by zagadnienie to nie zdążyło się jeszcze pojawić w wielu opracowaniach planistycznych.

Dla potrzeb niniejszego opracowania dokonano przeglądu działań służących ochronie dóbr kultury współczesnej w dużych miastach, takich jak: Warszawa, Poznań, Wrocław, Łódź oraz Kraków. Wyodrębnienie dużych miast wynika z tego, iż na ich obszarze można spodziewać się największego nagromadzenia obiektów dóbr kultury współczesnej. Tam też podejmowane są kompleksowe działania służące metodycznemu rozpoznaniu zasobów oraz wprowadzeniu obowiązku ich ochrony poprzez dokumenty planistyczne.

Przeanalizowane zostały pod kątem zapisów dotyczących ochrony dóbr kultury współczesnej plany miejscowe uchwalone w województwie małopolskim od roku 2003 do sierpnia roku 2008, publikowane w Dziennikach Urzędowych Województwa Małopolskiego (pierwszy analizowany plan został opublikowany w Dz. Urz. Woj. Małop. z 2003 r. Nr 53 poz. 742, natomiast ostatni z analizowanych opublikowany był w Dz. Urz. Woj. Małop. z 2008 r. Nr 269 poz. 1680)²⁵.

Próba zdiagnozowania zagadnienia dóbr kultury współczesnej podjęta została dla miasta stołecznego Warszawy przez Oddział Warszawski SARP. W 2003 r. złożony został wniosek o uwzględnienie wybitnych dzieł architektury współczesnej w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego m. st. Warszawy, a następnie w 2005 r., zorganizowane zostało seminarium *Dobra kultury współczesnej w Stolicy i zasady ich ochrony w polityce przestrzennej m. st. Warszawy oraz ich realizacja w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego*.²⁶ Komisja ds. Dziedzictwa Kulturowego utworzona przy Oddziale Warszawskim SARP miała za zadanie opracowanie listy obiektów zasługujących na miano dobra kultury współczesnej w zakresie urbanistyki i architektury. Przyjęto następujące kryteria wyboru obiektów (przy czym odrzucona została zasada nadrzędności i przewagi jednego kryterium nad innymi):

- kryterium nowatorstwa zarówno w zakresie rozwiązań architektonicznych, przestrzennych jak i technicznych,
- kryterium kontekstu, współistnienia zarówno na etapie tworzenia, jak i późniejszego rozwoju przestrzennego i miejsca lokalizacji,
- kryterium tradycji miejsca, w tym zaprzeczenia jako próby stworzenia nowych wartości lub twórczego nawarstwiania się dziedzictwa pokoleń,
- kryterium symbolu w ujęciu ogólnym – historycznym i np. dla przyjezdnych (migracje zawodowe i turystyka),
- kryterium uznania współczesnych – nagrody, wyróżnienia, plebiscyty,

25. Obowiązuje 1350 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z tego okresu.

26. *Dobra kultury współczesnej w Stolicy i zasady ich ochrony w polityce przestrzennej m. st. Warszawy oraz ich realizacja w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego*, materiały z seminarium OW SARP, 13 czerwca 2005 r., <http://warszawa.sarp.org.pl/pokaz.php?id=2332>.

- kryterium próby czasu, zachowania walorów przestrzennych i estetycznych pomimo degradacji będącej efektem technicznego zużycia lub niedbalstwa zarządcy czy też *spontaniznego* rozwoju zagospodarowania terenów przyległych,
- kryterium artystyczne,
- kryterium unikalności, np. jedyny obiekt zachowany w formie nieprzekształconej.

Zgodnie z tym o czym wspomniano wcześniej, uznano, że nie będą rozpatrywane obiekty młodsze, niż mające 15–20 lat, by pozwolić obiektom na *spatynowanie*, a oceny były mniej emocjonalne. Uznano również, iż obiekty *młode* są mniej narażone na zniszczenia lub przebudowy.

W wyniku prac Komisji powstała lista zawierająca 133 pozycje. Lista ta została opublikowana, założono jej uzupełnianie oraz korygowanie ewentualnych błędów. Przewidziano rozszerzanie istniejącej listy oraz uzupełnianie jej o bardziej szczegółowe opisy oraz wytyczne architektoniczne i urbanistyczne. Na liście znalazły się również takie, które zostały uznane za zabytkowe w rozumieniu obowiązujących przepisów prawnych i wpisane są do rejestru zabytków lub ujęte w ewidencji zabytków (obiektów nieobjętych ochroną konserwatorską jest na wymienionej liście 39). Nie została więc zachowana (uważana za ważną przez autorów niniejszego opracowania), wymagana ustawową definicją, rozdzielność listy dóbr kultury współczesnej od obiektów zabytkowych. Lista przekazana została władzom miasta do wykorzystania w pracach planistycznych. W Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Warszawy przyjętym uchwałą Rady m. st. Warszawy nr LXXXII/2746/2006 z dnia 10 października 2006 r. wskazane zostały obszary i obiekty stanowiące dobra kultury współczesnej, wskazane do ochrony prawem miejscowym, uwzględniające listę proponowaną przez OW SARP.

W 2008 r. powstała lista dziedzictwa architektury wrocławskiej lat 1945–1989. Prace nad listą prowadzone były z uwzględnieniem opisanych wyżej założeń ustalonych w Warszawie. Kryteria przyjęte dla wyboru i oceny obiektów we Wrocławiu to:

- kryterium artystyczne,
- kryterium unikalności – np. jedyny obiekt zachowany w formie pierwotnej,
- kryterium nowatorstwa – zarówno w kontekście rozwiązań architektonicznych, przestrzennych, technicznych jak i materiałowych,
- kryterium symbolu i znaku – w ujęciu ogólnym, np. dla mieszkańców i przyjezdnych,
- kryterium tradycji miejsca, w tym zaprzeczenie jako próba stworzenia nowych wartości lub twórczego nawarstwiania się dziedzictw pokoleń,
- kryterium kontekstu – współlistnienia zarówno na etapie tworzenia, jak i późniejszego rozwoju przestrzennego lokalizacji,
- kryterium uznania współczesnych – nagrody, wyróżnienia, plebiscyty,
- kryterium próby czasu – zachowania walorów przestrzennych i estetycznych pomimo degradacji, będącej efektem technicznego zużycia lub/i niedbalstwa zarządcy, czy też *spontaniznego* rozwoju zagospodarowania terenów przyległych.

Na podstawie przyjętych założeń wytypowanych zostało we Wrocławiu 57 obiektów i zespołów do objęcia ochroną. Obiekty podzielone zostały na dwie grupy. W grupie A umieszczono pojedyncze budynki, zespoły mieszkaniowe oraz kościoły uznane za najbardziej wartościowe i wymagające szczególnej ochrony. W grupie B znalazły się obiekty, które mogą zostać

ewentualnie zmodernizowane lub przekształcone, jednak tego typu zabiegi nie powinny odbywać się bez konsultacji architektonicznych.

Dla obiektów spełniających wymienione warunki (lub ich część) przyjęto, że powinny być gromadzone szczegółowe informacje na zasadzie karty ewidencyjnej. Karta ewidencyjna, według autorów opracowania sporządzonego dla Wrocławia, powinna zawierać:

- podstawowe informacje (rodzaj i nazwa obiektu),
- czas powstania,
- miejscowość,
- adres,
- przynależność administracyjną,
- informacje o właścicielu i użytkowniku,
- zdjęcia, plany sytuacyjne, rzuty,
- informacje o autorach, historii obiektu, próbę określenia stylistyki (autorzy: zarówno architekt jak i konstruktor; historia obiektu: przebudowy, remonty; stylistyka: np. socrealizm, modernizm, neoekspresjonizm),
- opis (sytuacja, materiał, konstrukcja, technika, opis rzutu, bryły, elewacji, wnętrza – uwzględnienie detalu, dekoracji i wyposażenia; kolorystyka)
- kubatura, powierzchnia użytkowa, obecna i pierwotna funkcja (jeśli była inna),
- stan zachowania,
- postulaty konserwatorskie,
- dodatkowo: akta archiwalne, bibliografia, źródła ikonograficzne i fotograficzne,
- inne: np. nagrody i wyróżnienia przyznawane obiektowi, jego znaczenie dla otoczenia, wyjątkowe cechy: zachowana kolorystyka, stolarka, mozaiki itp.

W uchwalonym w styczniu 2008 r. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Poznania uwzględniona została lista 21 obiektów (stanowiących wybór autorski z „Wstępnej listy zespołów i obiektów architektonicznych Poznania typowanych do ochrony jako dobra kultury z lat ok. 1900–1990” przedstawionej jako opracowanie Stowarzyszenia Architektów Polskich).

Na zlecenie Miejskiej Pracowni Urbanistycznej w Łodzi powstała lista dóbr kultury współczesnej obejmująca 39 pozycji wybranych z bazy 250 obiektów. Założono, że lista będzie otwarta i będzie się zmieniała z upływem lat. Obejmuje ona architekturę z lat 1945–1989 z trzema wyjątkami z okresu międzywojennego²⁷. Lista ta ma być wprowadzona do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Łodzi.

Dla Krakowa nie powstała jeszcze lista dóbr kultury współczesnej. Obowiązujące Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego przyjęte zostało Uchwałą Nr XII/87/03 Rady Miasta Krakowa z dnia 16 kwietnia 2003 r. Dokument ten nie zawiera ustaleń dotyczących dóbr kultury współczesnej. W 2008 r. podjęte zostały prace nad nowym dokumentem. W uchwalanych planach miejscowych, które dla Krakowa są opracowywane niewielkimi

27. A. Hac, *Architektura, którą Łódź może się pochwalić*, Gazeta Wyborcza, dodatek lokalny Łódź, 2008.02.07.

obszarach, pojawiają się zapisy dotyczące ochrony dóbr kultury współczesnej. W obowiązujących planach miejscowych ochroną objęte zostały: cmentarz Grębałów²⁸ oraz relikty zabudowy przemysłowej (w tym obiekty młyna do łamania żużla wielkopiecowego)²⁹.

W omawianych wyżej opracowaniach dla dużych miast, na listach dóbr kultury współczesnej znalazły się przede wszystkim obiekty architektury lub zespoły zabudowy. Inaczej sytuacja wygląda w mniejszych ośrodkach. W przykładowym studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piastowa wśród dóbr kultury współczesnej znalazły się dwa budynki, 7 pomników lub miejsc pamięci i dwa zespoły budowlane.

W gminach znajdujących się na obszarze województwa małopolskiego w uchwalonych planach miejscowych niewiele jest obiektów objętych ochroną jako dobra kultury współczesnej. W wielu planach pojawia się sformułowanie, iż na obszarze objętym planem *nie ma przesłanek do wyznaczania dóbr kultury współczesnej* lub że *obiekty dóbr kultury współczesnej nie występują na obszarze objętym planem*. W wielu planach w części dotyczącej zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (wymóg wynikający z art. 15 ust. 2 pkt 4 Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) znajdują się jedynie wymienione obiekty zabytkowe, brakuje natomiast jakiegokolwiek wzmianki o dobrach kultury współczesnej. Wśród istniejących zapisów znajdujących się w planach miejscowych wyraźne jest zróżnicowanie w sposobie określania czym są obiekty dóbr kultury współczesnej wyznaczane do ochrony oraz w sposobie zapisu zasad ich ochrony. Część planów zawiera ogólne sformułowania, iż ochroną objęte są pomniki czy też miejsca pamięci, bez wskazania ich lokalizacji na załączniku graficznym. Przykładowo, w planach miejscowych gminy Gdów (plany uchwalane dla poszczególnych sołectw) stosowany jest następujący zapis:

W zakresie ochrony dóbr kultury współczesnej ustala się następujące zasady:

- 1) *obejmuje się ochroną występujące w terenie miejsca oraz pomniki upamiętniające wydarzenia historyczne, kulturalne lub świadczące o kultywowaniu miejscowych tradycji i kultu religijnego;*
- 2) *obiekty i miejsca utworzone współcześnie, wymienione w pkt 1 należy wyodrębnić poprzez:*
 - a) *zastosowanie utwardzonej nawierzchni różnej od asfaltu (kostka granitowa lub betonowa i inne podobne),*
 - b) *uzupełnienie, o ile to konieczne, o elementy małej architektury typu ławki, kosze na odpadki, lampy itp.,*
 - c) *wprowadzenie sąsiedztwa zieleni urządzonej;*
- 3) *spełnienie wymagań parkingowych w pobliżu miejsc i obiektów wymienionych w pkt 1³⁰.*

Inny przykład podobnego zapisu, ale już posiadającego odniesienie do załącznika graficznego znajduje się w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy Zator:

W zakresie ochrony dóbr kultury współczesnej ustala się następujące zasady:

28. Uchwała Nr XXXV/453/08 Rady Miasta Krakowa z dnia 27 lutego 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Cmentarz Grębałów”, Dz. Urz. Woj. Małop. z 2008 r. Nr 174 poz. 1009.
29. Uchwała Nr CXVII/1235/06 Rady Miasta Krakowa z dnia 27 września 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Branice”, Dz. Urz. Woj. Małop. z 2006 r. Nr 883 poz. 5358.
30. Uchwała Nr XXI/122/2007 Rady Gminy Gdów z dnia 27 grudnia 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego sołectwa Winiary, w jego granicach administracyjnych, Dz. Urz. Woj. Małop. z 2008 r. Nr 220 poz. 1374 i inne uchwały Rad Gminy Gdów w sprawie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

- 4) wskazuje się do objęcia ochroną, nie będące zabytkami dobra kultury współczesnej: miejsca oraz pomniki upamiętniające wydarzenia historyczne, kulturalne lub świadczące o kultywowaniu miejscowych tradycji i kultu religijnego, zaznaczone na rysunku planu znakiem graficznym³¹.

Wymienione wyżej przykłady reprezentują rozwiązania polegające na obejmowaniu ochroną miejsc oraz elementów małej architektury (pomników) upamiętniających wydarzenia historyczne, kulturalne lub świadczące o kultywowaniu miejscowych tradycji i kultu religijnego.

Przykład bardzo ogólnego zapisu dotyczącego dóbr kultury współczesnej znalazł się w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego miasta Słomniki:

- 7) zasady ochrony dóbr kultury współczesnej obejmujące obiekty stanowiące uznany dorobek współcześnie żyjących pokoleń takie jak pomniki, miejsca pamięci, budynki i ich zespoły, założenia urbanistyczne i krajobrazowe – nie będące zabytkami, są zawarte w ustaleniach planu dotyczących:
- a) utrwalania oraz poprawy standardów stanu i wyposażenia istniejącego zagospodarowania terenów, w tym terenów związanych z ww. obiektami,
 - b) możliwości zmiany przeznaczenia terenów stosownie do występujących potrzeb, także w przypadkach nieprawidłowego ich wykorzystania powodującego degradację³².

Zapisami ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie województwa małopolskiego objęte zostały następujące obiekty: dwa pomniki w Bochni³³, obiekt wskazany na rysunku planu miasta Biecz³⁴ (kierat kopalniany), Zespół Wyższego Seminarium Duchownego w Kalwarii Zebrzydowskiej³⁵, dom przy ul. 3-go Maja w Myślenicach³⁶, pomnik represji hitlerowskich w Olkuszu³⁷, kościół pw. św. Piotra Apostoła z obiektami towarzyszącymi i otoczeniem w Wadowicach³⁸ oraz krzesło Tadeusza Kantora w Hucisku³⁹. Kierat kopalniany objęty ochroną zapisami planu miejscowego z 2004 r. został rozebrany i nie istnieje, dlatego też nie został przedstawiony w zamieszczonym dalej katalogu.

-
31. Uchwała Nr XVI/96/07 Rady Miejskiej w Zatorze z dnia 27 grudnia 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Zator w jej granicach administracyjnych, Dz. Urz. Woj. Małop. z 2008 r. Nr 225 poz. 1454.
 32. Uchwała Nr XXXV/270/06 Rady Miejskiej w Słomnikach z dnia 20 marca 2006 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru miasta Słomniki, Dz. Urz. Woj. Małop. z 2006 r. Nr 240 poz. 1672.
 33. Uchwała Nr XVII/174/08 Rady Miejskiej w Bochni z dnia 27 lutego 2008 r. w sprawie uchwalenia Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego terenu „Śródmieście”, Dz. Urz. Woj. Małop. z 2008 r. Nr 240 poz. 1513.
 34. Uchwała Nr XVI/155/2004 Rady Miejskiej w Bieczu z dnia 9 grudnia 2004 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Biecz, Dz. Urz. Woj. Małop. z 2005 r. Nr 149 poz. 942 z późn. zm.
 35. Uchwała Nr XXI/168/2005 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 lutego 2005 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Kalwaria Zebrzydowska, Dz. Urz. Woj. Małop. z 2005 r. Nr 289 poz. 2107 z późn. zm.
 36. Uchwała Nr 46/IX/2007 Rady Miejskiej w Myślenicach z dnia 25 kwietnia 2007 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru w mieście Myślenice, Dz. Urz. Woj. Małop. z 2007 r. Nr 459 poz. 3031.
 37. Uchwała Nr LI/669/2006 Rady Miejskiej Olkusz z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Olkusz Czarna Góra – Zagaje, Dz. Urz. Woj. Małop. z 2006 r. Nr 613 poz. 3795.
 38. Uchwała Nr XV/124/2008 Rady Miejskiej w Wadowicach z dnia 14 marca 2008 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Wadowicach (centrum i śródmieście), Dz. Urz. Woj. Małop. z 2008 r. Nr 269 poz. 1679.
 39. Uchwała Nr XVI/87/2007 Rady Gminy Gdów z dnia 5 października 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego sołectwa Hucisko, w jego granicach administracyjnych, Dz. Urz. Woj. Małop. z 2008 r. Nr 28 poz. 142.

Doświadczenia krajów Unii Europejskiej w zakresie dóbr kultury współczesnej oraz ich ochrony na poziomie regionalnym

Państwem, w którym ochrona tradycji jest jedną z najstarszych i najszerzej propagowanych jest Wielka Brytania – dlatego dla potrzeb niniejszego opracowania wykonana została analiza sposobu ochrony obiektów współczesnych w tym właśnie kraju.

Problem ochrony dziedzictwa kultury współczesnej został w Wielkiej Brytanii podjęty w 1987 r., gdy przeznaczono do rozbiórki jeden z ważnych budynków powstałych w końcu lat 60. XX w. Rządowa instytucja English Heritage uznała wówczas, że niezbędne jest objęcie ochroną wybranych przykładów architektury i urbanistyki powstałych po II wojnie światowej⁴⁰. Wprowadzono możliwość obejmowania ochroną obiektów, które mają więcej niż 30 lat oraz wyjątkowo obiektów, które mają więcej niż 10 lat, jeśli są szczególnie znaczące dla kultury i zagrożone. Pierwszym powojennym obiektem objętym ochroną w Wielkiej Brytanii został w 1987 r. Bracken House – biuro dziennika Financial Times w Londynie, zbudowane w latach 1955–1959 według projektu Sir Alberta Richardsons. Jako pierwszy obiekt mający więcej niż 10 lat (a mniej niż 30) został w 1991 r. objęty ochroną budynek Willis Faber and Dumas w Ipswich, zrealizowany w latach 1972–1975 według projektu Fostera⁴¹.

Obiekty obejmowane w Wielkiej Brytanii ochroną dzielone są na trzy grupy w zależności od swojej rangi:

I – budynki o wybitnym architektonicznym lub historycznym znaczeniu,

II* – szczególnie ważne budynki o znaczeniu ponadlokalnym,

II – budynki o specjalnym architektonicznym lub historycznym znaczeniu.

Obiekty współczesne obejmowane ochroną znajdują się we wszystkich wymienionych grupach. W grupie I znajdują się przykładowo St. Catherine's College wybudowany w 1962 r. w Oxfordzie, Cathedral Church of St. Michael wybudowany w latach 1956–1962 w Coventry, natomiast w grupie II Centre Point wybudowany w latach 1963–1966 w Londynie (101–103 Oxford Street) – wpisany na listę obiektów objętych ochroną w 1995 r., a także Willis Corron Building wybudowany w latach 1972–1975 w Ipswich⁴².

40. E. Nekanda-Trepka, *Rejestr zabytków oraz gminna ewidencja zabytków a zbiór potencjalnych dóbr kultury współczesnej – refleksje na temat relacji i zasad ochrony*, [w:] *Dobra kultury współczesnej w Stolicy i zasady ich ochrony w polityce przestrzennej m. st. Warszawy oraz ich realizacja w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego*, materiały z seminarium OW SARP, 13 czerwca 2005 r., <http://warszawa.sarp.org.pl/pokaz.php?id=2332>.

41. *The history of post-war listing*, <http://www.english-heritage.org.uk/server/show/nav.18951>.

42. *Wikipedia*: http://en.wikipedia.org/wiki/Listed_building.

Wśród wszystkich 372 000 objętych ochroną obiektów dziedzictwa kulturowego w Wielkiej Brytanii znalazły się tylko 424⁴³ obiekty powstałe po roku 1945 (co stanowi 0,1% obiektów objętych ochroną)⁴⁴.

Wpisanie budynku na listę obiektów obejmowanych ochroną nie oznacza całkowitego zakazu przekształcania, rozbudowy czy rozbiórki obiektu. Możliwości takie mogą być wprowadzone poprzez zapisy planistyczne. Wiele obiektów powstałych po 1945 r. zostało z powodzeniem przekształconych zgodnie z wytycznymi planistycznymi. Przykładem może być Bracken House w Westminster – wybudowany w latach 1955–1959 jako drukarnia, wpisany na listę w roku 1987, a następnie przekształcony w budynek biurowy w latach 1988–1991.

Wśród obejmowanych ochroną budynków powstałych po 1945 r., 11% stanowią obiekty usługowe, 2% obiekty komunikacji, 18% obiekty edukacji, 6% obiekty sportu i rekreacji, 11% zabudowa mieszkaniowa socjalna, 14% zabudowa mieszkaniowa prywatna, 1% obiekty militarne, 14% obiekty sakralne, 4% obiekty usług publicznych, 12% posągi i pomniki, 7% obiekty transportu⁴⁵. Wśród współczesnych obiektów obejmowanych ochroną znajdują się również osiedla mieszkaniowe⁴⁶.

Zakłada się, że w celu określenia znaczenia danego obiektu należy ocenić jego wartość dla społeczeństwa. Przyjęto, że obiekty proponowane do wpisania na listę powinny posiadać wartość oczywistą, historyczną, estetyczną i społeczną. Inne wartości, jak funkcjonalność, ekonomika, wpływ na równowagę środowiska mogą być również brane pod uwagę i odgrywać rolę w procesie planistycznym jako przeciwwaga dla wartości kulturowych.⁴⁷ Wartość oczywista rozumiana jest jako zastosowanie innowacyjnej konstrukcji lub materiałów. Wartością historyczną może być związanie obiektu z ważnym wydarzeniem, instytucją, osobą. Ocena wartości estetycznej nie jest w pełni obiektywna, ale zwraca się tu uwagę na czystość stylistyczną lub kumulowanie się walorów estetycznych. Wartość społeczna to na przykład organizowanie przestrzeni publicznych czy próby realizacji budownictwa socjalnego⁴⁸.

Idea ochrony obiektów kultury współczesnej w Wielkiej Brytanii została rozwinięta w ostatnich dwudziestu latach. W 1996 r. 67% społeczeństwa była tej idei przychylna lub uważała ją za bardzo ważną. Dzięki prowadzonym działaniom udało się ocalić wiele budynków, które były już w nienajlepszym stanie z powodu braku funduszy wśród samorządów lokalnych.

43. W roku 2006 było ich już 620 (według *Looking at Listing Criteria, Weighing up Value*, A speech by Elaine Harwood, Senior Architectural Investigator for English Heritage, A conference by English Heritage and the Architectural Review, Royal College of Physicians building in Regents Park, 14th December 2006, <http://www.english-heritage.org.uk/server/show/nav.18953>).

44. *The 20th Century Listing*, <http://www.english-heritage.org.uk/server/show/nav.18951>.

45. *The history of post-war listing*, <http://www.english-heritage.org.uk/server/show/nav.18951>.

46. *Post War Listed Public Housing Estates, A Guide to Post-war Listed Buildings (2003)*, <http://www.english-heritage.org.uk/server/show/nav.18952>.

47. *A constructive Approach to Conserving Modernist Buildings*, A Speech by Simon Thurley, Chief Executive of English Heritage, A conference by English Heritage and the Architectural Review, Royal College of Physicians building in Regents Park, 14th December 2006, <http://www.english-heritage.org.uk/server/show/nav.18953>.

48. *A constructive Approach to Conserving Modernist Buildings*, A Speech by Simon Thurley, Chief Executive of English Heritage, A conference by English Heritage and the Architectural Review, Royal College of Physicians building in Regents Park, 14th December 2006, <http://www.english-heritage.org.uk/server/show/nav.18953>.

Idea ochrony wartościowych obiektów współczesnych jest również realizowana poprzez Konwencję Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego, która została przyjęta przez Konferencję Generalną UNESCO w 1972 r. Celem konwencji jest zapobieżenie zniszczeniu dziedzictwa naturalnego i kulturalnego w wyniku zmian jakie niesie ewolucja społeczna i gospodarcza. Miejsca wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa wyróżnia najwyższa powszechna wartość. Obiekty wprowadzane na Listę mają przedstawiać różnorodność kulturalną i bogactwo natury wszystkich regionów świata.

Na prestiżową Listę Światowego Dziedzictwa Kultury i Natury UNESCO został w 2005 r. wpisany budynek opery w Sydney, wybudowany w latach 1957–1973, którego projektantami są Jørn Utzon i Ove Arup. W uzasadnieniu wpisu podkreślana jest innowacyjność technologiczna i pozycja obiektu jako swoistej ikony architektury⁴⁹. Na listę UNESCO wpisany został również współczesny kampus uniwersytecki w mieście Meksyk. Wybudowany w latach 1949–1952, był projektowany przez ponad 60 architektów, inżynierów i artystów. Jest to unikalny przykład XX-wiecznego modernizmu integrującego urbanistykę, architekturę, inżynierię, komponowanie krajobrazu i sztuki piękne z odniesieniami do lokalnej tradycji, w szczególności do przedhiszpańskiej⁵⁰.

49. <http://whc.unesco.org/en/list/166>;

50. <http://whc.unesco.org/en/list/1250>;

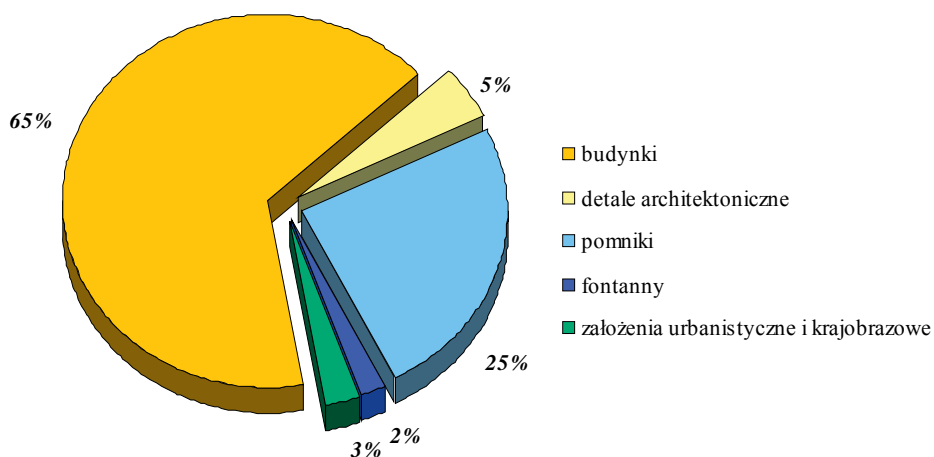
Dobra kultury współczesnej w województwie małopolskim

Identyfikacja zasobów

W trakcie prac nad opracowaniem pierwszej listy dóbr kultury współczesnej w województwie małopolskim zidentyfikowano ogółem 104 obiekty spełniające kryteria estetyczne i historyczne, szczegółowo określone w rozdz. *Założenia metodyczne*. Funkcjonalność obiektów uznana została za cechę drugorzędną i jako taka nie stanowiła podstawy do identyfikacji i waloryzacji obiektów. Jako dobra kultury współczesnej zidentyfikowano:

- 26 pomników;
- 68 budynków;
- 5 detali architektonicznych;
- 3 założenia urbanistyczne i krajobrazowe (w tym założenie cmentarza);
- 2 elementy małej architektury – fontanny⁵¹.

Najwięcej, bo 49 obiektów, znajduje się w Krakowie, 9 w Zakopanem, po 2 w Krynicy, Bochni, Tarnowie, Nowym Sączu, Hucisku, w pozostałych miejscowościach województwa są to pojedyncze obiekty.

Ryc. 1. Zasoby dóbr kultury współczesnej w województwie małopolskim wg przyjętych kategorii

Źródło: opracowanie własne

Tylko 7 obiektów (co stanowi 7,5% zidentyfikowanego w niniejszym opracowaniu zasobu) zostało dotychczas objętych ochroną poprzez zapisy planów miejscowych.

51. Dodatkowa kategoria niewymieniona w definicji dóbr kultury współczesnej zawartej w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

Charakterystyka funkcjonalna

Jak wspomniano wcześniej, przy identyfikacji i waloryzacji obiektów nie brano pod uwagę ich funkcjonalności. Dla pełnej oceny nowego lub projektowanego obiektu architektonicznego brana jest zazwyczaj pod uwagę nie tylko forma, ale i jego cechy użytkowe, w tym ekonomika wykonania i eksploatacji. Ostatnio coraz większą wagę przykładą się do energochłonności budynków i ta cecha odgrywa ważną rolę przy ocenie projektów i realizacji⁵². Prof. D. Kozłowski zauważa, że *ryzykując podejście analityczne można by rzec, że architektura składa się z dwóch warstw: uformowania służącego użyteczności i „warstwy” estetycznej*⁵³. Konieczność harmonijnego i logicznego powiązania ze sobą funkcji, konstrukcji i formy postulowana przez modernizm nie zawsze jednak była i jest oczywista. T. Barucki przytacza przykład jednego z czołowych architektów francuskich, laureata nagrody Pritzкера, który skazany został przez Trybunał Administracyjny na zapłacenie blisko 3 milionów euro odszkodowania za błędy techniczne w swym powszechnie znanym, szeroko publikowanym i nagradzanym gmachu Konserwatorium Muzyki i Tańca w Paryżu⁵⁴.

W praktyce funkcjonalność może być najwłaściwiej oceniana poprzez uczestnictwo w *życiu budynku* lub analizę jego układu przestrzennego w oparciu o dokumentację. Oceny funkcjonalności można by również dokonać drogą ankietowania lub wywiadów z użytkownikami poszczególnych obiektów. Tu jednak pojawia się problem wyodrębnienia odpowiedniej grupy osób stanowiących wiarygodne źródło informacji o funkcjonalności danego obiektu. Wydaje się, że również opinia właściciela lub zarządzającego budynkiem użytkowanym przez dużą grupę osób (np. kościoły, biurowce, szkoły, biblioteki) też nie będzie w pełni miarodajna. W przypadku kościołów ocena funkcjonalności jest szczególnie trudna – metoda oceny projektu z punktu widzenia spełniania wymagań sakralnych obejmuje analizę 21 grup zagadnień obejmujących łącznie 121 cech⁵⁵.

Przedmiotem ochrony jako dobra kultury współczesnej, a zarazem dokonywanej oceny na potrzeby waloryzacji są w większości realizacje architektoniczne. Cechy obiektów proponowane do objęcia ochroną to przede wszystkim (podobnie jak w przypadku wielu obiektów zabytkowych) ich forma. Wiele wartościowych obiektów zabytkowych nie spełnia dzisiejszych wymagań funkcjonalnych lub formalnych (np. dotyczących światła dziennego we wnętrzach) i w zależności od tego, czy wewnątrz obiektu jest cenne ze względów artystycznych lub historycznych, dopuszcza się jego przebudowę umożliwiającą dostosowanie do obecnych wymagań lub nie. Podobnie w przypadku dóbr kultury współczesnej przyjmuje się założenie, że możliwa jest zmiana funkcji obiektu czy zmiana sposobu rozwiązania wnętrza obiektu bez ingerencji w te cechy, dla ochrony których obiekt został wpisany na listę.

52. Odzwierciedla się to również w regulacjach prawnych – z dniem 1 stycznia 2009 r. zaczynają obowiązywać nowe przepisy w zakresie wymagań dotyczących energochłonności oraz charakterystyki energetycznej budynków, stanowiące implementację dyrektywy Unii Europejskiej.

53. D. Kozłowski, *O pięknie architektury (współczesnej) – uwagi o ułomności rzeczy użytecznych*, Czasopismo Techniczne z. 13, Seria: Architektura z. 6–A, 2007, s.74–77.

54. T. Barucki, *O pięknie, ale i o tożsamości naszej współczesnej architektury*, Czasopismo Techniczne z. 13, Seria: Architektura z. 6–A, 2007, s.9–14.

55. K. Kucza-Kuczyński, Andrzej Artur Mroczek, *Nowe kościoły w Polsce*, Warszawa 1991.

Waloryzacja zasobów

Zasoby kultury współczesnej zidentyfikowane w województwie małopolskim zestawione zostały w poniższej tabeli według powiatów i gmin. W tabeli zaznaczona została numeracja obiektów wprowadzona na mapach stanowiących załączniki do niniejszego opracowania. Waloryzacja przeprowadzona została poprzez zestawienie określonych wcześniej kryteriów: artystycznego, historycznego, nowatorstwa, symbolu, tradycji i miejsca, kontekstu, uznania współczesnych, próby czasu, unikalności. Im więcej kryteriów zostało spełnionych przez poszczególne obiekty, tym wyższa wartość obiektu.

Tabela 2. Zestawienie dóbr kultury współczesnej w województwie małopolskim

Powiat	Gmina	Adres	Obiekt	Kategoria	Nr na mapie	Kryterium									wartość				
						artystyczne	historyczne	nowatorstwa	symbolu	tradycji miejsca	kontekstu	uznania	próby czasu	unikalności					
Bocheński	Bochnia m.	u zbiegu ul. Regis i Orackiej	Pomnik poległym za wolność 1914–1920	pomnik	1		+						+					2	
Bocheński	Bochnia m.	Plac gen. Okulickiego	Pomnik gen. Leopolda Okulickiego	pomnik	2			+							+			2	
Bocheński	Nowy Wiśnicz	Rynek	Zespół pomników	pomnik	3	+							+					2	
Brzeski	Dębno	Sufczyn	Kościół Zesłania Ducha Świętego	budynek sakralny	4	+			+								+	3	
Brzeski	Szczurowa	Rudy Rysie	Kościół Dobrego Pasterza	budynek sakralny	5	+			+				+	+	+			5	
Krakowski	Kraków m.	ul. Straszewskiego 28	Kolumna Przodowników Pracy	detal architektoniczny	6	+			+								+	+	4
Krakowski	Kraków m.	ul. Ujastek 1	Centrum Administracyjne Huty im. T. Sendzimira	budynek usługowy	7			+					+			+	+	4	
Krakowski	Kraków m.	ul. Lubicz 25	Biurowiec Instytutu Górnictwa Naftowego i Gazownictwa	budynek usługowy	8	+			+								+	3	
Krakowski	Kraków m.	ul. Kraszewskiego 36	Biurowiec Miastoprojekt	budynek usługowy	9	+											+	2	
Krakowski	Kraków m.	os. Teatralne 34	Teatr Ludowy	budynek usług kultury	10	+							+			+	+	4	
Krakowski	Kraków m.	Plac Mariacki	Fontanna tzw. Pomnik Żaczka	fontanna	11	+				+			+				+	4	
Krakowski	Kraków m.	ul. Parkowa	Pawilony sportowe przy stadionie KS Korona	budynek usług sportu	12	+							+				+	3	
Krakowski	Kraków m.	ul. Szlachtowskiego 31	Szkoła podstawowa im. Lucjana Rydla	budynek oświaty	13	+			+				+				+	4	
Krakowski	Kraków m.	ul. Fałata 2	Budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	14	+			+								+	3	

Powiat	Gmina	Adres	Obiekt	Kategoria	Nr na mapie	Kryterium								wartość
						artystyczne	historyczne	nowatorstwa	symbolu	tradycji miejsca	kontekstu	uznania	próby czasu	
Krakowski	Kraków m.	ul. Retoryka 4	Dom Stu Balkonów	budynek mieszkalny	15	+		+				+	+	4
Krakowski	Kraków m.	ul. Wróblewskiego 9	Szkoła – Liceum Ogólnokształcące	budynek oświaty	16	+		+			+		+	4
Krakowski	Kraków m.	ul. Morawskiego 5	Budynek biurowy „Biprocemwap”	budynek usługowy	17	+		+					+	3
Krakowski	Kraków m.	pl. Szczepański 3a	Galeria Sztuki Współczesnej „Bunkier Sztuki”	budynek usług kultury	18	+		+			+		+	5
Krakowski	Kraków m.	ul. Piastowska 47	Dom Studentek UJ (obecnie DS. Piast)	budynek mieszkalny	19	+		+					+	3
Krakowski	Kraków m.	ul. Kamieńskiego, ul. Swoszowicka	Pomnik Ofiar Faszyzmu	pomnik	20	+	+	+			+		+	5
Krakowski	Kraków m.	ul. Kocmyrzowska, ul. Darwina	Cmentarz Grębałów	założenie krajobrazowe – cmentarz	21	+					+	+		3
Krakowski	Kraków m.	ul. Wielicka 256	Polsko – Amerykański Instytut Pediatrii	budynek usług zdrowia	22	+		+						3
Krakowski	Kraków m.	ul. Warszawska 24	Bar Łupinka	budynek usług	23	+		+			+		+	4
Krakowski	Kraków m.	al. Mickiewicza 30	Biblioteka Główna AGH	budynek oświaty	24	+		+			+		+	4
Krakowski	Kraków m.	al. Krasieńskiego 34	Kino „Kijów”	budynek usług kultury	25	+		+			+	+	+	5
Krakowski	Kraków m.	ul. Marsz. F. Focha 1	Hotel „Cracovia”	budynek usług turystycznych	26	+		+				+	+	5
Krakowski	Kraków m.	ul. Karmelicka 6	Dekoracja ceramiczna elewacji Teatru Bagatela	detal architektoniczny	27	+		+			+		+	5
Krakowski	Kraków m.	ul. Radzikowskiego 152	Instytut Fizyki Jądrowej	budynek oświaty	28	+		+					+	3
Krakowski	Kraków m.	ul. Krzemionki 30	Budynek wieży telewizyjnej na Krzemionkach	budynek infrastruktury	29				+		+			2
Krakowski	Kraków m.	ul. Długa 7	Mozaika Kłosa	detal architektoniczny	30	+					+		+	4
Krakowski	Kraków m.	Plac Wolnica	Fontanna Trzej Grajkowie	fontanna	31	+					+		+	3
Krakowski	Kraków m.	Bulwar Czerwieński	Pomnik Smoka Wawelskiego	pomnik	32	+			+		+	+	+	5
Krakowski	Kraków m.	ul. Piastowska, ul. Reymonta, ul. Czarnowiejska	Układ urbanistyczny Miasteczka Studenckiego	założenie urbanistyczne	33	+		+				+	+	4
Krakowski	Kraków m.	os. Centrum E 2	Zespół Państwowych Szkół Muzycznych im. Mieczysława Karłowicza	budynek oświaty	34	+		+					+	4

Powiat	Gmina	Adres	Obiekt	Kategoria	Nr na mapie	Kryterium									wartość		
						artyściczne	historyczne	nowatorstwa	symbolu	tradycji miejsca	kontekstu	uznania	próby czasu	unikalności			
Krakowski	Kraków m.	ul. Franciszkańska 3	Pomnik Papieża Jana Pawła II	pomnik	36	+	+				+						3
Krakowski	Kraków m.	ul. Jodłowa 13	Kolegium Polonijne im. Kazimierza Pułaskiego	budynek oświaty	36	+		+						+			3
Krakowski	Kraków m.	pl. Jana Matejki	Grób Nieznanego Żołnierza	pomnik	37	+			+		+			+			4
Krakowski	Kraków m.	pl. Jana Matejki	Pomnik Grunwaldzki	pomnik	38	+	+			+	+			+			5
Krakowski	Kraków m.	ul. Obrońców Krzyża 1	Kościół Najświętszej Marii Panny Królowej Polski zw. Arką Pana	budynek sakralny	39	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	8
Krakowski	Kraków m.	al. 3 Maja 1	Pomnik Stanisława Wyspiańskiego	pomnik	40	+					+			+			3
Krakowski	Kraków m.	os. Tysiąclecia 86	Kościół Świętego Maksymiliana Marii Kolbego	budynek sakralny	41	+		+			+			+			4
Krakowski	Kraków m.	ul. Łokietka 60	Kościół Świętej Królowej Jadwigi	budynek sakralny	42	+		+			+	+	+	+	+	+	6
Krakowski	Kraków m.	ul. Woronicza	Kościół Ecce Homo Świętego Brata Alberta	budynek sakralny	43	+		+			+			+			4
Krakowski	Kraków m.	al. 3 Maja 1	Muzeum Narodowe	budynek usług kultury	44	+					+	+	+				4
Krakowski	Kraków m.	al. Jana Pawła II, Park Lotników	Pomnik lotników polskich poległych w latach 1939–1945	pomnik	45	+		+			+			+			4
Krakowski	Kraków m.	ul. Mochnackiego 20–22	Dom alchemika – fabryka kosmetyków Hean	budynek przemysłowy	46	+		+			+			+			4
Krakowski	Kraków m.	ul. Legionów Piłsudskiego 22	Kamienica	budynek mieszkalny	47	+		+			+			+	+	+	5
Krakowski	Kraków m.	ul. Aleksandry 1	Kościół Najświętszej Rodziny	budynek sakralny	48	+		+			+			+			4
Krakowski	Kraków m.	ul. Jabłonkowskiej 18	Kościół Świętego Jana Kantego	budynek sakralny	49	+		+			+			+			4
Krakowski	Kraków m.	ul. Obrońców Krzyża	Pomnik Pamięci Bogdana Włosika	pomnik	50		+		+								2
Krakowski	Kraków m.	pl. Prezydenta Raczyńskiego 1	Kościół Miłosierdzia Bożego	budynek sakralny	51	+		+			+			+	+		4
Krakowski	Kraków m.	ul. Konopnickiej 26	Centrum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha	budynek usług kultury	52	+		+			+	+	+	+	+	+	6
Krakowski	Kraków m.	ul. Królowej Jadwigi, Park Decjusza	Galeria rzeźby w Parku Decjusza	budynek usług kultury	53	+		+			+					+	4
Krakowski	Kraków m.	ul. Smocza 6a	Kamienica Dom pod Żaglami	budynek mieszkalny	54	+				+	+	+					4

Powiat	Gmina	Adres	Obiekt	Kategoria	Nr na mapie	Kryterium								wartość	
						artystyczne	historyczne	nowatorstwa	symbolu	tradycji miejsca	kontekstu	uznania	proby czasu		unikalności
Krakowski	Kraków m.	ul. Pawlickiego 1	Wyższe seminarium duchowne – Drogi Czterech Bram	budynek sakralny	55	+		+			+	+	+	+	6
Krakowski	Kraków m.	ul. Grzegorzeczka 17	Budynek oddziału Banku BPH	budynek usługowy	56	+		+			+	+	+	+	6
Krakowski	Kraków m.	ul. Powstańców 48	Kaplica cmentarna – Brama do Miasta Umarłych	budynek sakralny	57	+		+	+		+	+	+	+	7
Krakowski	Kraków m.	Branice	Relikty zabudowy przemysłowej (w tym obiekty młyna do łamania żuźla wielkopiecowego)	budynek przemysłowy	58		+					+			2
Limanowski	Kamienica	Szczawa	Kościół Najświętszego Serca Jezusa	budynek sakralny	59	+				+			+		3
Myślenicki	Dobczyce	Stadniki	Zespół klasztorny Sercanów	budynek sakralny	60	+					+		+		3
Myślenicki	Myślenice	Myślenice	Dom	budynek mieszkalny	61	+				+		+			3
Myślenicki	Siepraw	Siepraw	Kościół Świętego Michała Archanioła	budynek sakralny	62	+		+					+		3
Myślenicki	Tokarnia	Więciórka	Kaplica MB Ostrobramskiej	budynek sakralny	63	+				+					2
Myślenicki	Tokarnia	Tokarnia, zbocze Urbaniej Góry	Galeria rzeźby plenerowej	założenie krajobrazowe	64	+					+			+	3
Nowosądecki	Krynica-zdrój	ul. Nowotarskiego	Pijalnia wód mineralnych	budynek usługowy	65	+		+			+	+	+	+	6
Nowosądecki	Krynica-zdrój	ul. Piłsudskiego	Pomnik Obrońcom – Zwycięzcom	pomnik	66	+		+			+		+		4
Nowosądecki	Muszyna	ul. Mściwujewskiego 1e	Dekoracje ceramiczne sanatorium Muszyna	detal architektoniczny	67	+		+					+	+	4
Nowosądecki	Nowy Sącz	u zbiegu Alei Wolności z Plantami	Pomnik Adama Mickiewicza	pomnik	68	+					+				2
Nowosądecki	Nowy Sącz	ul. Krańcowa	Pomnik Ofiar Faszyzmu	pomnik	69	+	+				+				3
Nowosądecki	Stary Sącz	ul. Szczęsnego Morawskiego 4	Okładzina ceramiczna	detal architektoniczny	70	+		+					+	+	4
Nowotarski	Czorsztyn	przełęcz Snozka	Żelazne organy – pomnik poległym o utrwalanie władzy ludowej na Podhalu	pomnik	71	+		+			+				3
Nowotarski	Nowy Targ	Gronków	Kościół parafialny pod wezwaniem Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny	budynek sakralny	72	+				+			+		3
Nowotarski	Nowy Targ	Ludźmierz	Dom Kultury	budynek usługowy	73	+				+			+		3
Nowotarski	Nowy Targ	ul. Oleksówki 42	Prewentorium kolejowe	budynek usługowy	74	+				+			+		3

Powiat	Gmina	Adres	Obiekt	Kategoria	Nr na mapie	Kryterium									wartość
						artyistyczne	historyczne	nowatorstwa	symbolu	tradycji miejsca	kontekstu	uznania	proby czasu	unikalności	
Nowotarski	Nowy Targ	Turbacz	Schronisko turystyczne im. Wł. Orkana	budynek usług turystyki	75	+					+		+		3
Nowotarski	Ochotnica Dolna	Ochotnica Górna, przełęcz Pańska Prehybka	Pomnik upamiętniający katastrofę Liberatora	pomnik	76	+	+						+		3
Nowotarski	Rabka Zdrój	Rabka Zdrój, Maciejowa	bacówka	budynek usług turystyki	77	+				+	+				3
Olkuski	Klucze	Rodaki	Kościół Matki Boskiej Częstochowskiej	budynek sakralny	78	+		+			+		+		4
Olkuski	Olkusz	Rynek	Pomnik represji hitlerowskich	pomnik	79	+	+					+			3
Oświęcimski	Oświęcim m.	Oświęcim	Pomnik Walki i Męczeństwa	pomnik	80	+	+				+		+		4
Tarnowski	Tarnów	ul. Wałowa	Pomnik Gen. Józefa Bema	pomnik	81	+					+			+	3
Tarnowski	Tarnów	Plac Więźniów Oświęcimia	Pomnik pierwszego transportu do Oświęcimia	pomnik	82	+	+				+			+	4
Tarnowski	Tarnów	ul. Narutowicza	Pomnik ofiar wojny i faszyzmu	pomnik	83	+	+				+			+	4
Tatrzański	Bukowina tatrzańska	Groń	Kościół św. Jacka	budynek sakralny	84	+				+			+		3
Tatrzański	Bukowina tatrzańska	Brzegi	Kościół św. Antoniego z Padwy	budynek sakralny	85	+				+			+		3
Tatrzański	Bukowina tatrzańska	Rzepiska, Grochowski Potok	Kościół Matki Bożej Nieustającej Pomocy	budynek sakralny	86	+				+			+		3
Tatrzański	Kościelisko	Dolina Chochołowska	Schronisko turystyczne	budynek usług turystyki	87	+				+	+		+		4
Tatrzański	Poronin	Małe Ciche	Ośrodek Wypoczynkowy URM Polana Zgorzelisko	budynek usług turystyki	88	+		+			+		+	+	5
Tatrzański	Poronin	Murzasichle	Kościół Najświętszej Marii Panny Królowej Świata	budynek sakralny	89	+				+			+		3
Tatrzański	Zakopane	Dolina Pięciu Stawów Polskich	Schronisko turystyczne	budynek usług turystyki	90	+				+	+		+		4
Tatrzański	Zakopane m.	ul. Zaruskiego 5	Dom Turysty	budynek usług turystyki	91	+				+	+		+		4
Tatrzański	Zakopane m.	Zakopane	Tatrzański Instytut Hydrometeorologiczny PIHM	budynek usługowy	92	+		+			+		+		4
Tatrzański	Zakopane m.	ul. Zaruskiego 5	Pomnik Ratownikom Górskim	pomnik	93	+				+	+				3
Tatrzański	Zakopane m.	al. Przewodników Tatrzańskich	Pomnik Prometeusz Rozstrzelany	pomnik	94	+		+			+				3

Powiat	Gmina	Adres	Obiekt	Kategoria	Nr na mapie	Kryterium								wartość	
						artystyczne	historyczne	nowatorstwa	symbolu	tradycji miejsca	kontekstu	uznania	proby czasu		unikalności
Tatrzański	Zakopane m.	ul. Bronisława Czecha 1	Hala Ośrodka Przygotowań Olimpijskich	budynek usług sportu	95	+		+						+	3
Tatrzański	Zakopane m.	Zakopane	Muzeum Tatrzańskiego Parku Narodowego	budynek usług kultury	96	+		+				+	+	+	5
Tatrzański	Zakopane m.	Olcza, ul. Piszczory 13	Kościół Matki Boskiej Cudownego Medalika	budynek sakralny	97	+		+		+	+		+		5
Tatrzański	Zakopane m.	ul. Krzeptówki 14	Sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej	budynek sakralny	98	+				+	+		+		4
Tatrzański	Zakopane m.	ul. Chramcówki 19	Kościół Miłosierdzia Bożego	budynek sakralny	99	+				+	+		+		4
Wadowicki	Andrychów	Róg ul. Włókniarzy i ul. Krakowskiej	Pomnik pamięci lotników poległych w obronie i wyzwoleniu Ojczyzny w latach II wojny światowej	pomnik	100		+				+				2
Wadowicki	Kalwaria zebrzydowska	Kalwaria Zebrzydowska	Zespół Wyższego Seminarium Duchownego	budynek usług oświaty	101	+					+	+			3
Wadowicki	Wadowice	Wadowice	Zespół kościoła p.w. Św. Piotra Apostoła z obiektami towarzyszącymi i otoczeniem	budynek sakralny	102	+		+			+	+			4
Wielicki	Gdów	Hucisko 39	Willa Tadeusza Kantora	budynek mieszkalny	103		+				+			+	3
Wielicki	Gdów	Hucisko 39	Pomnik Tadeusza Kantora – krzesło	pomnik	104	+	+				+	+		+	5

Katalog dóbr kultury współczesnej wskazanych do ochrony

Obiekty w katalogu uszeregowane zostały według powiatów i gmin. Informacje podane w katalogu stanowią podstawowy zasób danych, który powinien być wzbogacany. Wskazane jest uzupełnienie danych o numer działki ewidencyjnej, na której znajduje się dany obiekt czy stan własności obiektu.

Pomnik poległym za wolność 1914–1920 [1]

- Lokalizacja:** Bochnia, u zbiegu ul. Regis i Orackiej, powiat bocheński,
Czas powstania: 1935 r., zniszczony częściowo po II wojnie światowej, tablice przywrócone po 1989⁵⁶,
Autor projektu: Franciszek Mączyński,
Kryteria wpisu: kryterium uznania współczesnych, kryterium historyczne,
Status prawny ochrony: uznany za dobro kultury współczesnej uchwałą Nr XVII/174/08 Rady Miejskiej w Bochni z dnia 27 lutego 2008 r. w sprawie uchwalenia Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego terenu „Śródmieście”, Dz. Urz. Woj. Małop. z 2008 r. Nr 240 poz. 1513,
Charakterystyka: na czterech tablicach widnieje 260 nazwisk z okresu walki o niepodległość 1914–1920, z czego 53 nazwiska to polegli w Legionach Józefa Piłsudskiego,
Ochrona: pomnika, ekspozycji.

56. Obiekt nie mieści się w cezurze czasowej przyjętej w niniejszym opracowaniu dla obiektów kultury współczesnej.

Pomnik gen. Leopolda Okulickiego [2]

- Lokalizacja:** Bochnia, plac gen. Okulickiego, powiat bocheński,
Czas powstania: 1966 r.,
Autor projektu: Czesław Dźwigaj,
Kryteria wpisu: kryterium uznania współczesnych, kryterium historyczne,
Status prawny ochrony: uznany za dobro kultury współczesnej uchwałą Nr XVII/174/08 Rady Miejskiej w Bochni z dnia 27 lutego 2008 r. w sprawie uchwalenia Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego terenu „Śródmieście”, Dz. Urz. Woj. Małop. z 2008 r. Nr 240 poz. 1513,
Charakterystyka: pomnik gen. Leopolda Okulickiego, pochodzącego z podbocheńskich Bratucic, ostatniego komendanta głównego Armii Krajowej,
Ochrona: pomnika, ekspozycji.

Zespół pomników [3]

- Lokalizacja: Nowy Wiśnicz, Rynek, powiat bocheński,
Czas powstania: lata 90. XX w.,
Autor projektu: Czesław Dźwigaj,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium kontekstu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Charakterystyka: zespół pomników umieszczanych sukcesywnie na rynku stanowią pomniki: Jana Matejki z 1993 r., Stanisława Lubomirskiego z 1995 r., papieża Jana Pawła II z 1995 r., prof. Stanisława Fischera z 1997 r.,
Ochrona: pomników, ekspozycji.

Kościół Zesłania Ducha Świętego [4]

- Lokalizacja:** Sufczyn, gmina Dębno, powiat brzeski,
Czas powstania: 1981–1988,
Autor projektu: Józef Dutkiewicz, Piotr Stępień, rzeźby i tabernakulum: Gustaw Zemła,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: K. Kucza-Kuczyński, Andrzej Artur Mroczek, *Nowe kościoły w Polsce*, Warszawa, 1991,
Charakterystyka: kościół o prostej w wyrazie ceglanej bryle, wewnątrz z ceglanymi płaszczyznami ścian ramowanymi białymi żebrami konstrukcji, akcentowane rzeźbą Chrystusa w prezbiterium,
Ochrona: bryły, materiału wykończenia i kolorystyki elewacji, kompozycji wnętrza nawy z figurą Chrystusa w prezbiterium.

Kościół Dobrego Pasterza [5]

- Lokalizacja: Rudy Rysie, gmina Szczurowa, powiat brzeski,
Czas powstania: 1968–1973,
Autor projektu: Tadeusz Gawłowski,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium kontekstu,
kryterium próby czasu, kryterium uznania współczesnych,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu
i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: M. Ewa Rosier-Siedlecka CR, *Posoborowa architektura sakralna*, KUL,
Lublin 1980, s. 164, 309; T. Barucki, *Architektura Polski*, Warszawa, 1985, s.
218; K. Kucza-Kuczyński, Andrzej Artur Mroczek, *Nowe kościoły w Polsce*,
Warszawa 1991; *Sir Banister Fletcher's A History of Architecture*, Twentieth
Edition, London 1996, s. 1421,

Charakterystyka: *rzeźbiarska kompozycja namiotowych dachów o dużym kącie nachylenia połączy(...) W światowej architekturze sakralnej lat sześćdziesiątych podobne konwencje były stosowane. (...) integracja w jedną materię dachu i ściany była wtedy odkrytą przez architektów nowością formy architektonicznej*⁵⁷,

Ochrona: bryły.

57. K. Kucza-Kuczyński, Andrzej Artur Mroczek, *Nowe kościoły w Polsce*, Warszawa 1991.

Kolumna Przodowników Pracy

[6]

- Lokalizacja:** Kraków, ul. Straszewskiego 28, powiat krakowski,
Czas powstania: 1950 r.,
Autor projektu: Kazimierz Piętka,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium unikalności, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: *W ogniu tworzone... Ceramika krakowska po 1945 r.*, katalog wystawy w Muzeum Narodowym w Krakowie, czerwiec–sierpień 2008, s. 11,
Charakterystyka: praca jednego z prekursorów wykorzystania ceramiki w XX-wiecznej architekturze polskiej. Jedyna realizacja autora, która przetrwała,
Ochrona: okładziny ceramicznej kolumny jako detalu architektonicznego.

Centrum Administracyjne Huty im. T. Sendzimira [7]

- Lokalizacja: Kraków , ul. Ujastek 1, powiat krakowski,
- Czas powstania: 1955,
- Autor projektu: Maria i Janusz Ingardenowie,
- Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium historyczne, kryterium unikalności, kryterium próby czasu, kryterium kontekstu,
- Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- Charakterystyka: dwa potężne budynki administracyjne, przypominające pałace z elementami obronnymi, zwane Pałacami Dożów. Przykład socrealizmu,
- Ochrona: bryły, kompozycji elewacji.

Biurowiec Instytutu Górnictwa Naftowego i Gazownictwa [8]

- Lokalizacja: Kraków, ul. Lubicz 25, powiat krakowski,
Czas powstania: 1949–1950,
Autor projektu: W. Minnich,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 559,
Charakterystyka: budynek w stylu socrealistycznym,
Ochrona: bryły, układu elewacji wraz z formą wejścia głównego.

Biurowiec Miastoprojektu [9]

- Lokalizacja: Kraków, ul. Kraszewskiego 36, powiat krakowski,
Czas powstania: 1951–1955 r.,
Autor projektu: Józef Gołąb,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: M. Fabiański, J. Purchla, *Przewodnik po architekturze Krakowa*, Kraków, 2001, s. 320,
Charakterystyka: budynek o rytmicznej fasadzie, bliższy tradycji perretowskiej niż architekturze epoki, w którym powstał⁵⁸,
Ochrona: bryły, elewacji.

⁵⁸ M. Fabiański, J. Purchla, *Przewodnik po architekturze Krakowa*, Kraków, 2001, s. 320.

Teatr Ludowy [10]

- Lokalizacja: Kraków, os. Teatralne 34, powiat krakowski,
Czas powstania: 1954–1955,
Autor projektu: Janusz Ingarden,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium unikalności, kryterium kontekstu, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: T. Barucki, *Architektura Polski*, Warszawa, 1985, s. 149; *Miastoprojekt Kraków 50 lat*, red. B. Czarkczew, K. Kindera, S. Spyt, Kraków, 1999, s. 21; *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 989; M. Motak, *Architektura Krakowa 1989–2004. Nowe realizacje w kontekście miasta historycznego*, Monografie Politechniki Krakowskiej, seria Architektura, nr 346, Kraków, 2007, s. 29,
Charakterystyka: budynek w stylu socrealizmu, wpisany w strukturę socrealistycznego miasta, pierwszy teatr na terenie Nowej Huty,
Ochrona: bryły, elewacji.

Fontanna tzw. Pomnik Żaczka

[11]

- Lokalizacja:** Kraków, Plac Mariacki, powiat krakowski,
Czas powstania: 1958 r.,
Autor projektu: Jan Budzińo – fontanna, Franciszek Kalfas – rzeźba,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium kontekstu, kryterium próby czasu, kryterium symbolu,
Status prawny ochrony: brak możliwości objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym – kategoria obiektu niewymieniona w ustawowej definicji,
Przedstawiony w: *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 210,
Charakterystyka: brązowa figura wzorowana na jednej z figur z Ołtarza Wita Stwosza wieńczy fontannę w formie kamiennej misy,
Ochrona: fontanny, ekspozycji.

Pawilony sportowe przy stadionie KS Korona [12]

- Lokalizacja: Kraków, Podgórze, ul. Parkowa, powiat krakowski,
Czas powstania: 1965 r.,
Autor projektu: J. Krug, W. Marona
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium kontekstu, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: T. Dobrowolski, *Sztuka Krakowa*, Wydawnictwo Literackie, wyd. V, Kraków, 1978, s. 523,
Ochrona: bryły, kompozycji elewacji frontowej od strony stadionu, wykończenia elewacji kamieniem, postulowane przywrócenie zegara na wieży.

Szkoła podstawowa im. Lucjana Rydla [13]

- Lokalizacja: Kraków, pl. Szlachtowskiego 31, powiat krakowski,
Czas powstania: 1959–1960,
Autor projektu: Józef Gołąb,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium kontekstu, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: T. Barucki, *Architektura Polski*, Warszawa, 1985, s. 189, M. Włodarczyk, *Architektura lat 60-tych w Krakowie*, Kraków, 2006, s. 135–138; M. Motak, *Architektura Krakowa 1989–2004. Nowe realizacje w kontekście miasta historycznego*, Monografie Politechniki Krakowskiej, seria Architektura, nr 346, Kraków 2007, s. 65,
Charakterystyka: Dla zachowania otwartego widoku z ul. Rydla na Kopiec Kościuszki budynek został cofnięty w głąb działki. Kondygnacje podzielone zostały horyzontalnie pasami okien oraz wydatnych betonowych gzymsów, które powodują zagubienie tychże kondygnacji,
Ochrona: bryły, rysunku elewacji, podziałów okiennych.

Budynek mieszkalny [14]

- Lokalizacja: Kraków, ul. Fałata 2, powiat krakowski,
Czas powstania: 1957–1960,
Autor projektu: Tadeusz Gawłowski,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: *Architektura*, Nr 6, 1963, s. 192; M. Włodarczyk, *Architektura lat 60-tych w Krakowie*, Kraków, 2006, s. 105–107;
Charakterystyka: budynek o horyzontalnym układzie, z mocno odciętym, cofniętym parterem pokreślonym boniowaniem. Charakterystyczna elewacja od ul. Fałata z rytmicznymi podziałami, przypominającymi nieco z jednej strony geometryczną siatkę *jednostki marsylskiej*, z drugiej – nasuwającymi skojarzenia z podziałami na obrazach Mondriana⁵⁹,
Ochrona: bryły, kompozycji (w tym podziałów i kolorystyki) elewacji.

59. M. Włodarczyk, *Architektura lat 60-tych w Krakowie*, Kraków, 2006, s. 105.

Dom stu balkonów [15]

- Lokalizacja:** Kraków, ul. Retoryka 4, powiat krakowski,
Czas powstania: 1959–1961,
Autor projektu: Bohdan Lisowski,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu, kryterium uznania współczesnych,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: T. Dobrowolski, *Sztuka Krakowa*, Wydawnictwo Literackie, wyd. V, Kraków, 1978, s.522; M. Włodarczyk, *Architektura lat 60-tych w Krakowie*, Kraków, 2006, s.102–104,
Charakterystyka: budynek mieszkalny o charakterystycznym układzie głębokich, przesuniętych względem siebie balkonów nadający elewacji dynamiczny wyraz. Zaprojektowany i zrealizowany jako obiekt o podwyższonym standardzie,
Ochrona: bryły, kompozycji elewacji, formy balkonów.

Szkoła – liceum ogólnokształcące [16]

- Lokalizacja: Kraków, ul. Wróblewskiego 9, powiat krakowski,
Czas powstania: 1960–1963,
Autor projektu: Z. Gądek, H. Stawicki,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium kontekstu,
kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu
i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: T. Dobrowolski, *Sztuka Krakowa*, Wydawnictwo Literackie, wyd. V, Kraków
1978, s. 523; Z. Gądek, *Architektura miejsca*, Kraków 1996, s. 120–127;
M. Włodarczyk, *Architektura lat 60-tych w Krakowie*, Kraków 2006,
s. 121–124; *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000,
s. 950; M. Motak, *Architektura Krakowa 1989–2004. Nowe realizacje
w kontekście miasta historycznego*, Monografie Politechniki Krakowskiej,
seria Architektura, nr 346, Kraków 2007, s. 65,

Charakterystyka: szkoła ta należy do wyróżniających się w Krakowie nie tylko ze względu na nowoczesny język form, rozwiązań funkcjonalnych i detalu, ale także z uwagi na nowatorską kompozycję układu przestrzennego i zagospodarowania działki⁶⁰. Budynek tworzy niedomknięty czworobok z wewnętrznym dziedzińcem rekreacyjnym, służącym jednoczeniu życia szkoły,

Ochrona: bryły, kompozycji układu przestrzennego z dziedzińcem, kompozycji elewacji wraz z formą wejścia głównego.

60. M. Włodarczyk, *Architektura lat 60-tych w Krakowie*, Kraków 2006, s. 122.

Budynek biurowy „Biprocemwap” [17]

- Lokalizacja:** Kraków, ul. Morawskiego 5, powiat krakowski,
Czas powstania: 1959–1963,
Autor projektu: Wojciech Buliński, Natalia Stańko,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: T. Dobrowolski, *Sztuka Krakowa*, Wydawnictwo Literackie, wyd. V, Kraków 1978, s. 524; M. Włodarczyk, *Architektura lat 60-tych w Krakowie*, Kraków 2006, s. 93–96; M. Motak, *Architektura Krakowa 1989–2004. Nowe realizacje w kontekście miasta historycznego*, Monografie Politechniki Krakowskiej, seria Architektura, nr 346, Kraków 2007, s. 29,
Charakterystyka: przykład indywidualnego użycia języka wyrazów zaczerpniętego z Le Corbusiera⁶¹. Budynek o wygiętej bryle, na charakterystycznych podporach, z wolną przestrzenią parteru oraz pawilonem nad ostatnią kondygnacją przekrytym charakterystycznym dachem,
Ochrona: bryły, kompozycji elewacji (w tym podziałów okiennych).

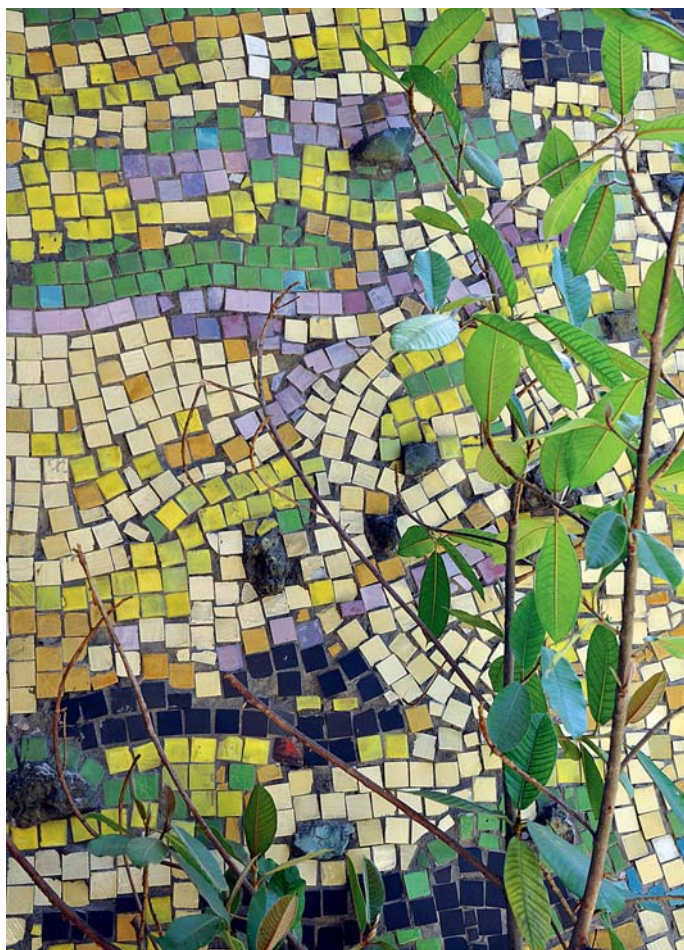
61. M. Włodarczyk, *Architektura lat 60-tych w Krakowie*, Kraków, 2006, s. 87.

Galeria Sztuki Współczesnej „Bunkier Sztuki”

[18]

- Lokalizacja: Kraków, pl. Szczepański 3a, powiat krakowski,
Czas powstania: 1959–1964,
Autor projektu: Krystyna Różyska,
Kryteria wpisu: kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu, kryterium kontekstu, kryterium unikalności,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 94; M. Włodarczyk, *Architektura lat 60-tych w Krakowie*, Kraków 2006, s. 117–120,
Charakterystyka: obiekt powstał w miejscu wyburzonej kawiarni. W jego bryłę włączono pozostałości kawiarni oraz budynek zabytkowy od strony Plant. Stanowi bardzo dobry przykład połączenia architektury współczesnej z historyczną. Swoistym wyróżnikiem tego obiektu jest faktura betonowych ścian zwieńczonych szerokim przeszkleniem oraz rzeźbiarska forma wejść,
Ochrona: elewacji (rysunku, materiału wykończeniowego) wraz z formą wejść.

Dom Studentek UJ (obecnie DS. Piast) [19]

- Lokalizacja:** Kraków, ul. Piastowska 47, powiat krakowski,
Czas powstania: 1962–1964,
Autor projektu: Władysław Bryzek,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Nagrody i wyróżnienia: 1964 – nagroda II stopnia Ministra Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych,
Przedstawiony w: T. Dobrowolski, *Sztuka Krakowa*, Wydawnictwo Literackie, wyd. V, Kraków 1978, s.523; M. Włodarczyk, *Architektura lat 60-tych w Krakowie*, Kraków 2006, s.130–134; *Miastoprojekt Kraków 50 lat*, red. B. Czarkczew, K. Kindera, S. Spyt, Kraków 1999, s. 38,
Charakterystyka: obiekt stanowi przykład architektury funkcjonalnej. Składa się z prostopadłościenną częścią główną mieszczącą funkcję mieszkalną i plastycznie ukształtowanego pawilonu stołówki powiązanych przełączką,
Ochrona: bryły, kompozycji elewacji (w tym podziałów okiennych i kolorystyki), detalu architektonicznego – rzeźba przenikająca do wnętrza budynku.

Pomnik Ofiar Faszyzmu

[20]

Lokalizacja: Kraków, obóz pracy Żydów w Płaszowie, ul. H. Kamieńskiego,
ul. Swoszowicka, powiat krakowski,

Czas powstania: 1964 r.,

Autor projektu: Witold Cęckiewicz z Ryszardem Szczypczyńskim,

Kryteria wpisu: kryterium historyczne, kryterium artystyczne, kryterium kontekstu, kryterium nowatorstwa, kryterium kontekstu, kryterium próby czasu,

Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,

Przedstawiony w: T. Przemysław Szafer, *Współczesna architektura polska*, Warszawa 1988;
Encyklopedia Krakowa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 682, 789;
W. Włodarczyk, *Sztuka polska 1918–2000*, Kraków 2000, s. 103,

Charakterystyka: umieszczony na terenie obozu pracy Żydów w Płaszowie, wykonany z wapienia pińczowskiego na żelbetowej konstrukcji, przedstawia sylwetki 5 ludzi pochylonych pod jarzmem, z wyrwą przebiegającą przez ich piersi, symbolizującą przerwane życie,

Ochrona: pomnika, ekspozycji.

Cmentarz Grębałów [21]

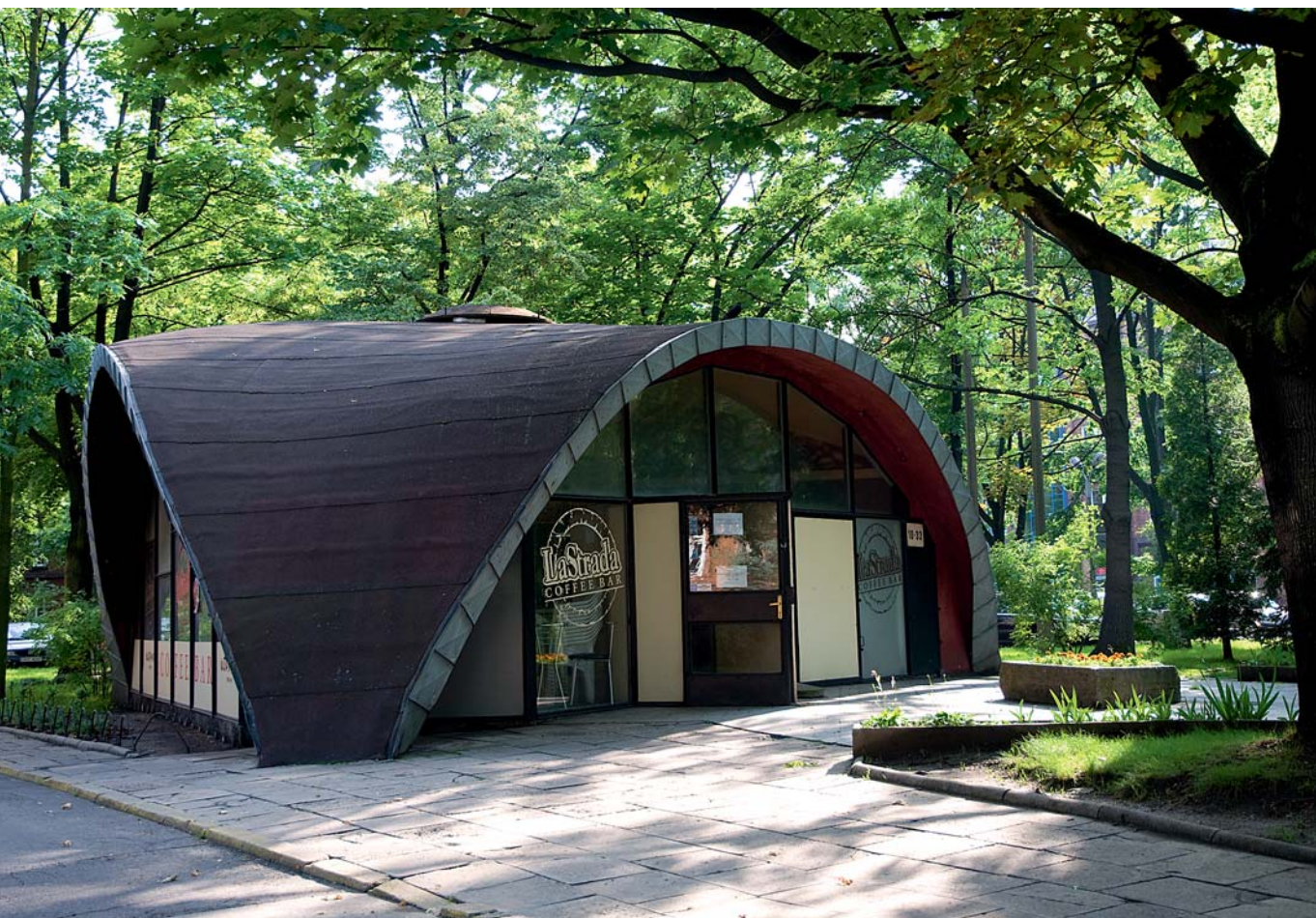
- Lokalizacja:** Kraków, ul. Kocmyrzowska, ul. Darwina, powiat krakowski,
Czas powstania: 1964 r.,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium kontekstu, kryterium uznania współczesnych,
Status prawny ochrony: uznany za dobro kultury współczesnej uchwałą Nr XXXV/453/08 Rady Miasta Krakowa z dnia 27 lutego 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Cmentarz Grębałów”, Dz. U. Woj. Małop. z 2008 r. Nr 174 poz. 1009,
Przedstawiony w: *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 119,
Ochrona: ochrona krajobrazu z istniejącym założeniem zagospodarowania cmentarza komunalnego Grębałów wraz z planowanym dopełnieniem tego założenia wyznaczanym poszerzeniem cmentarza w kierunku zachodnim jako skończonej formy przestrzennej zieleni publicznej urządzonej jako cmentarz.

Polsko-Amerykański Instytut Pediatrii [22]

- Lokalizacja: Kraków, ul. Wielicka 256, powiat krakowski,
Czas powstania: 1962–1965,
Autor projektu: W. Poray-Biernacki
Kryteria wpisu: kryterium nowatorstwa, kryterium artystyczne, kryterium unikalności,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: T. Barucki, *Architektura Polski*, Warszawa 1985, s. 194; *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 786; M. Fabiański, J. Purchla, *Przewodnik po architekturze Krakowa*, Kraków 2001, s. 326; M. Motak, *Architektura Krakowa 1989–2004. Nowe realizacje w kontekście miasta historycznego*, Monografie Politechniki Krakowskiej, seria Architektura, nr 346, Kraków 2007, s. 6,
Charakterystyka: najstarsza część dziecięcego szpitala klinicznego stanowi interesujący import amerykańskiego funkcjonalizmu z przełomu lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych⁶²,
Ochrona: bryły, kompozycji elewacji.

62. M. Fabiański, J. Purchla, *Przewodnik po architekturze Krakowa*, Kraków, 2001, s. 326.

Bar Łupinka [23]

Lokalizacja: Kraków, ul. Warszawska 24, dziedziniec Politechniki Krakowskiej, powiat krakowski,

Czas powstania: 1965 r.,

Kryteria wpisu: kryterium nowatorstwa, kryterium kontekstu, kryterium artystyczne, kryterium próby czasu,

Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,

Ochrona: bryły, kompozycji elewacji.

Biblioteka Główna AGH

[24]

- Lokalizacja:** Kraków, al. Mickiewicza 30, powiat krakowski,
Czas powstania: 1966 r.,
Autor projektu: Zbigniew Olszakowski
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium kontekstu, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Nagrody i wyróżnienia: nagroda I stopnia Ministra Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych
Przedstawiony w: T. Barucki, *Architektura Polski*, Warszawa, 1985, s. 190; M. Włodarczyk, *Architektura lat 60-tych w Krakowie*, Kraków 2006, s. 248; M. Motak, *Architektura Krakowa 1989–2004. Nowe realizacje w kontekście miasta historycznego*, Monografie Politechniki Krakowskiej, seria Architektura, nr 346, Kraków 2007, s. 29,
Ochrona: bryły, kompozycji elewacji.

Kino „Kijów”

[25]

- Lokalizacja: Kraków, al. Krasińskiego 34, powiat krakowski,
Czas powstania: 1959–1966,
Autor projektu: Witold Cęckiewicz,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium kontekstu,
kryterium próby czasu, kryterium uznania współczesnych,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu
i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: T. Dobrowolski, *Sztuka Krakowa*, Wydawnictwo Literackie, wyd. V, Kraków
1978, s. 522; T. Przemysław Szafer, *Współczesna architektura polska*,
Warszawa 1988; M. Włodarczyk, *Architektura lat 60-tych w Krakowie*,
Kraków 2006, s. 87–92; M. Motak, *Architektura Krakowa 1989–2004*.

Nowe realizacje w kontekście miasta historycznego, Monografie Politechniki Krakowskiej, seria Architektura, nr 346, Kraków 2007, s. 29,

- Charakterystyka:** przykład architektury funkcjonalistycznej z cechami neоекспresjonistycznego późnego modernizmu. Charakterystyczne elementy budynku to ugięty dach, przeszklona ściana frontowa od al. Kasińskiego, rytm pionowych elementów od strony ul. Dunin-
-Wąsowicza oraz ściana z mozaiką przy wyjściu,
- Ochrona:** bryły, kompozycji elewacji (w tym pierwotnej formy elewacji frontowej), dekoracji ceramicznej zewnętrznej oraz w hallu.

Hotel „Cracovia” [26]

- Lokalizacja: Kraków, ul. marsz. F. Focha 1, powiat krakowski,
Czas powstania: 1959–1967,
Autor projektu: Witold Cęckiewicz,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu, kryterium uznania współczesnych, kryterium unikalności,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: T. Barucki, *Architektura Polski*, Warszawa 1985, s. 207–208; T. Przemysław Szafer, *Współczesna architektura polska*, Warszawa 1988; M. Włodarczyk, *Architektura lat 60-tych w Krakowie*, Kraków 2006, s. 87–92,
Charakterystyka: horyzontalna bryła z charakterystycznymi elewacjami z ostnowymi ścianami z blachy aluminiowej ryflowanej,
Ochrona: bryły, kompozycji elewacji, dekoracji wnętrza mozaiką w sąsiedztwie recepcji oraz kompozycji metaloplastycznej w hallu głównym.

Dekoracja ceramiczna elewacji Teatru Bagatela

[27]

- Lokalizacja: Kraków, ul. Karmelicka 6, powiat krakowski,
Czas powstania: 1967 r.,
Autor projektu: Witold Skulicz, Bolesław Książek,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium kontekstu, kryterium próby czasu, kryterium unikalności,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: *W ogniu tworzone... Ceramika krakowska po 1945 r.*, katalog wystawy w Muzeum Narodowym w Krakowie, czerwiec–sierpień 2008, s. 21,
Charakterystyka: unikalna dekoracja z łysogórskich płyt okładzinowych
Ochrona: kompozycji dekoracji.

Instytut Fizyki Jądrowej [28]

- Lokalizacja: Kraków, ul. Radzikowskiego 152, powiat krakowski,
Czas powstania: 1967 r.,
Autor projektu: Janusz Ingarden, Zbigniew Olszakowski,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Nagrody i wyróżnienia: nagroda II stopnia Ministra Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych,
Przedstawiony w: *Miastoprojekt, Kraków 50 lat*, red. B. Czarkczew, K. Kindera, S. Spyt, Kraków 1999, s. 58,
Ochrona: bryły, kompozycji elewacji.

Budynek wieży telewizyjnej na Krzemionkach

[29]

- Lokalizacja: Kraków, ul. Krzemionki 30, powiat krakowski,
Czas powstania: 1968 r.,
Autor projektu: S. Bieñkuński, H. Kurdzin,
Kryteria wpisu: kryterium symbolu, kryterium kontekstu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu
i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: M. Włodarczyk, *Architektura lat 60-tych w Krakowie*, Kraków 2006, s. 73,
Charakterystyka: prosty budynek wieży z umieszczonymi na nim antenami wznoszący się
ponad wzgórze Krzemionek dominuje w krajobrazie Podgórze, stając się
swoistym wyróżnikiem przestrzeni tej dzielnicy miasta,
Ochrona: dominanty stanowiącej wyróżnik przestrzeni dzielnicy Podgórze.

Mozaika Kłosa

[30]

- Lokalizacja:** Kraków, ul. Długa 7, powiat krakowski,
Czas powstania: przed 1969 r.,
Autor projektu: Aniela Szatara-Tymcik,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium kontekstu, kryterium unikalności, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: *W ogniu tworzone... Ceramika krakowska po 1945 r.*, katalog wystawy w Muzeum Narodowym w Krakowie, czerwiec–sierpień 2008, s. 51,
Charakterystyka: mozaika dla piekarni przedstawiająca żółte kłosa na błękitnym tle,
Ochrona: kompozycji dekoracji.

Fontanna Trzej Grajkowie

[31]

- Lokalizacja: Kraków, Plac Wolnica, powiat krakowski,
Czas powstania: 1970 r.,
Autor projektu: Bronisław Chromy
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium kontekstu, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: niemożliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym – kategoria obiektu nie wymieniona w ustawowej definicji,
Przedstawiony w: *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 210,
Charakterystyka: misa zwieńczona trzema postaciami grajków,
Ochrona: fontanny, ekspozycji.

Pomnik Smoka Wawelskiego

[32]

- Lokalizacja:** Kraków, Bulwar Czerwieński, powiat krakowski,
Czas powstania: 1972 r.,
Autor projektu: Bronisław Chromy,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium próby czasu, kryterium uznania współczesnych, kryterium kontekstu, kryterium symbolu
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 789,
Charakterystyka: pomnik wykonany z brązu, ustawiony na wapiennej skale, postać smoka w dynamicznej, ekspresyjnej pozie,
Ochrona: pomnika, ekspozycji.

Układ urbanistyczny Miasteczka Studenckiego [33]

- Lokalizacja:** Kraków, ul. Piastowska, ul. Reymonta, ul. Czarnowiejska, powiat krakowski,
Czas powstania: 1964–1967, 1971–1975,
Autor projektu: Tomasz Mańkowski, Zofia Nowakowska,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium próby czasu, kryterium uznania współczesnych, kryterium nowatorstwa,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: T. Barucki, *Architektura Polski*, Warszawa 1985, s. 190; M. Włodarczyk, *Architektura lat 60-tych w Krakowie*, Kraków 2006, s. 97–101,
Charakterystyka: projekt i realizacja Miasteczka Studenckiego były pomysłem nowatorskim. Miasteczko stanowi zespół składający się z budynków mieszkalnych pięciokondygnacyjnych i szesnastokondygnacyjnych oraz pawilonów mieszczących stołówki, usługi i handel. Założeniem kompozycyjnym zespołu był plac spinający całość. W niskich budynkach pozostawione zostały szerokie przejścia kadrujące widoki i łączące przestrzeń⁶³,
Ochrona: układu założenia przestrzennego z powiązaniem ogólnodostępnej przestrzeni szerokimi przejściami pod budynkami,

63. M. Włodarczyk, *Architektura lat 60-tych w Krakowie*, Kraków 2006, s. 97.

Zespół Państwowych Szkół Muzycznych im. Mieczysława Karłowicza [34]

- Lokalizacja: Kraków, os. Centrum E 2, powiat krakowski,
Czas powstania: 1975 r.,
Autor projektu: dekoracja ceramiczna: Marek i Jerzy Jabłońscy,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu,
kryterium unikalności,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu
i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: dekoracja ceramiczna: *W ogniu tworzone... Ceramika krakowska po 1945 r.*,
katalog wystawy w Muzeum Narodowym w Krakowie, czerwiec–sierpień
2008, s. 26,
Charakterystyka: modernizm z charakterystyczną barwną dekoracją ceramiczną na ścianie
zewnątrznej,
Ochrona: bryły, elewacji, w tym okładziny ceramicznej.

Pomnik Papieża Jana Pawła II

[35]

- Lokalizacja:** Kraków, pałac Biskupi, ul. Franciszkańska 3, powiat krakowski,
Czas powstania: 1980 r.,
Autor projektu: Jole Sensi Croci,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium historyczne, kryterium kontekstu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Charakterystyka: najstarszy pomnik Papieża w Polsce, ofiarowany Papieżowi jako dar włoskich artystów, przekazany przez Jana Pawła II rodzimej archidiecezji. Wzór dla wielu pomników Jana Pawła II,
Ochrona: pomnika, ekspozycji.

Kolegium Polonijne Uniwersytetu Jagiellońskiego im. Kazimierza Pułaskiego

[36]

- Lokalizacja: Kraków, Przegorzały, ul. Jodłowa 13, powiat krakowski,
Czas powstania: 1975–1990,
Autor projektu: Tomasz Mańkowski z Dariuszem Kozłowskim, Zofią Nowakowską
i Krzysztofem Bojanowskim,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu
i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: T. Przemysław Szafer, *Współczesna architektura polska*, Warszawa 1988;
M. Fabiański, J. Purchla, *Przewodnik po architekturze Krakowa*, Kraków 2001,
s. 318–319; M. Motak, *Architektura Krakowa 1989–2004. Nowe realizacje
w kontekście miasta historycznego*, Monografie Politechniki Krakowskiej,
seria Architektura, nr 346, Kraków 2007, s. 29,

Charakterystyka: obiekt, w którym czytelna jest tendencja do wyraźnego przełamania tradycji stylu „międzynarodowego” i wyraźne inspiracje „postfunkcjonalistyczną” architekturą amerykańską⁶⁴,

Ochrona: bryły, kompozycji elewacji, w tym kolorystyki i materiału wykończeniowego.

64. M. Fabiański, J. Purchla, *Przewodnik po architekturze Krakowa*, Kraków 2001, s. 318.

Grób Nieznanego Żołnierza [37]

- Lokalizacja: Kraków, pl. Jana Matejki, powiat krakowski,
Czas powstania: 1976 r.,
Autor projektu: Wiktor Zin,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium kontekstu, kryterium symbolu, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 264, 265,
Charakterystyka: monumentalny znicz wykonany z marmuru i brązu
Ochrona: pomnika, ekspozycji.

Pomnik Grunwaldzki

[38]

- Lokalizacja:** Kraków, Plac Matejki, powiat krakowski,
Czas powstania: 1976 r.,
Autor projektu: Marian Konieczny, współpraca B. Salwiński, E. Krzak, W. Dudek,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium historyczne, kryterium kontekstu, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 788; M. Fabiański, J. Purchla, *Przewodnik po architekturze Krakowa*, Kraków 2001, s. 319,
Charakterystyka: ustawiony w miejsce pomnika zburzonego w 1939 r., w projekcie pomnika rekonstruowanego na podstawie modelu i przedwojennych fotografii wprowadzono zmiany w stosunku do oryginału, m. in. postać oracza zastąpiona została figurą chłopca zrywającego pęta⁶⁵,
Ochrona: pomnika, ekspozycji.

65. *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 788.

Kościół Najświętszej Marii Panny Królowej Polski zw. Arką Pana

[39]

- Lokalizacja:** Kraków Bieńczyce, ul. Obrońców Krzyża 1, powiat krakowski,
Czas powstania: 1967–1977,
Autor projektu: architektura: Wojciech Pietrzyk, rzeźba: Bronisław Chromy,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium historyczne, kryterium nowatorstwa,
kryterium próby czasu, kryterium symbolu, kryterium kontekstu, kryterium
uznania współczesnych,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu
i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: T. Barucki, *Architektura Polski*, Warszawa 1985, s. 217; K. Kucza-Kuczyński,
Andrzej Artur Mroczek, *Nowe kościoły w Polsce*, Warszawa 1991; *Sir Banister
Fletcher's A History of Architecture*, Twentieth Edition, London 1996, s.

1421; *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 456; M. Fabiański, J. Purchla, *Przewodnik po architekturze Krakowa*, Kraków, 2001, s. 327–328; A. Buszko, *Ewolucja myśli architektonicznej w sztuce sakralnej po reformach Soboru Watykańskiego II na przykładzie Krakowa*, praca doktorska, Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, 2006, s. 108–110,

Charakterystyka: pierwszy kościół powstały na terenie dzielnicy Nowa Huta. Obiekt przypomina arkę z masztem – krzyżem, *Budowlę określa się jako wariację na temat modernistycznej kaplicy w Ronchamp Le Corbusiera. Świątynia łączy ekspresjonizm i symbolizm z elementami brutalizmu oraz silnie zaakcentowanym patriotyzmem. Stanowiąca symbol walki Polaków o wolność z komunistycznym reżimem i sztampą realnego socjalizmu (...)*⁶⁶,

Ochrona: bryły, wykończenia, wykończenia wnętrza.

66. A. Buszko, *Ewolucja myśli architektonicznej w sztuce sakralnej po reformach Soboru Watykańskiego II na przykładzie Krakowa*, praca doktorska, Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, 2006, s. 109.

Pomnik Stanisława Wyspiańskiego

[40]

- Lokalizacja: Kraków, al. 3 Maja, plac przed Muzeum Narodowym, powiat krakowski,
Czas powstania: 1982 r.,
Autor projektu: Marian Konieczny,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium próby czasu, kryterium kontekstu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu
i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 790,

Charakterystyka: na granitowym cokole znajduje się kolumna, na której ustawiona została postać Wyspiańskiego, wokół kolumny korowód alegorycznych postaci będących bohaterami dramatów autora,

Ochrona: pomnika, dążenie do kształtowania otoczenia pomnika zapewniającego odpowiednią ekspozycję.

Kościół Świętego Maksymiliana Marii Kolbego [41]

- Lokalizacja:** Kraków, Mistrzejowice, os. Tysiąclecia 86, powiat krakowski,
Czas powstania: 1976–1983 r.,
Autor projektu: architektura: Józef Dutkiewicz, rzeźby: Gustaw Zemła,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu, kryterium kontekstu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: K. Kucza-Kuczyński, Andrzej Artur Mroczek, *Nowe kościoły w Polsce*, Warszawa 1991; *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 475; A. Buszko, *Ewolucja myśli architektonicznej w sztuce sakralnej po reformach Soboru Watykańskiego II na przykładzie Krakowa*, praca doktorska, Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, 2006, s. 112–114;
Charakterystyka: budowla w stylu neokonstruktivistycznym. Gęsto żebrowany, żelbetowy strop jest prawdopodobnie największym w Polsce przekryciem żelbetowym o charakterze artystycznym⁶⁷. *Wnętrze uderzające czystością środków wyrazu*

67. A. Buszko, *Ewolucja myśli architektonicznej w sztuce sakralnej po reformach Soboru Watykańskiego II na przykładzie Krakowa*, praca doktorska, Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, 2006, s. 112.

i konsekwencją sakralnego traktowania przestrzeni przez podporządkowanie jej dominacji sacrum. Jednorodna, osiowa kompozycja architektury, konstrukcji i plastyki działa na tradycyjnej i klasycznej zasadzie pomagania wiernym przez wzniosłość stworzonej przestrzeni⁶⁸,

Ochrona: bryły, kompozycji wnętrza, w tym kolorystyki i dekoracji rzeźbiarskiej.

68. K. Kucza-Kuczyński, Andrzej Artur Mroczek, *Nowe kościoły w Polsce*, Warszawa 1991.

Kościół św. Jadwigi Królowej [42]

- Lokalizacja:** Kraków, ul. Łokietka 60, powiat krakowski,
Czas powstania: 1978–1988,
Autor projektu: Romuald Loegler, Jacek Czekaj, elementy wnętrz: Maria Osterwa-Czekaj,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu, kryterium kontekstu, kryterium uznania współczesnych, kryterium unikalności,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: K. Kucza-Kuczyński, Andrzej Artur Mroczek, *Nowe kościoły w Polsce*, Warszawa 1991; *Sir Banister Fletcher's A History of Architecture*, Twentieth Edition, London 1996, s. 1421; *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 471; M. Fabiański, J. Purchla, *Przewodnik po architekturze Krakowa*, Kraków 2001, s. 328–329; D. Kozłowski (red.), *Architektura betonowa*, Kraków 2001, s. 39–46; M. Motak, *Architektura Krakowa 1989–2004. Nowe realizacje w kontekście miasta historycznego*, Monografie Politechniki Krakowskiej, seria Architektura, nr 346, Kraków 2007, s. 79,

Charakterystyka: Idea architektury kościoła daje się zaliczyć do nurtu dojrzałego późnego modernizmu. To jedno z niewielu świadomie warsztatowo i konsekwentnie przeprowadzonych polskich doświadczeń w duchu tej stylistyki⁶⁹. Związła, prostą betonową bryłę kościoła przecina wielki krzyż świetlika, wywołując wrażenie przenikania i ruchliwości⁷⁰. Nowoczesność i oryginalność rozwiązania polegają na zastosowaniu betonu w sposób, który uzewnętrznia wszystkie jego cechy⁷¹,

Ochrona: bryły, kolorystyki, podziałów i faktury elewacji.

69. K. Kucza-Kuczyński, Andrzej Artur Mroczek, *Nowe kościoły w Polsce*, Warszawa 1991.

70. M. Fabiański, J. Purchla, *Przewodnik po architekturze Krakowa*, Kraków 2001, s. 329.

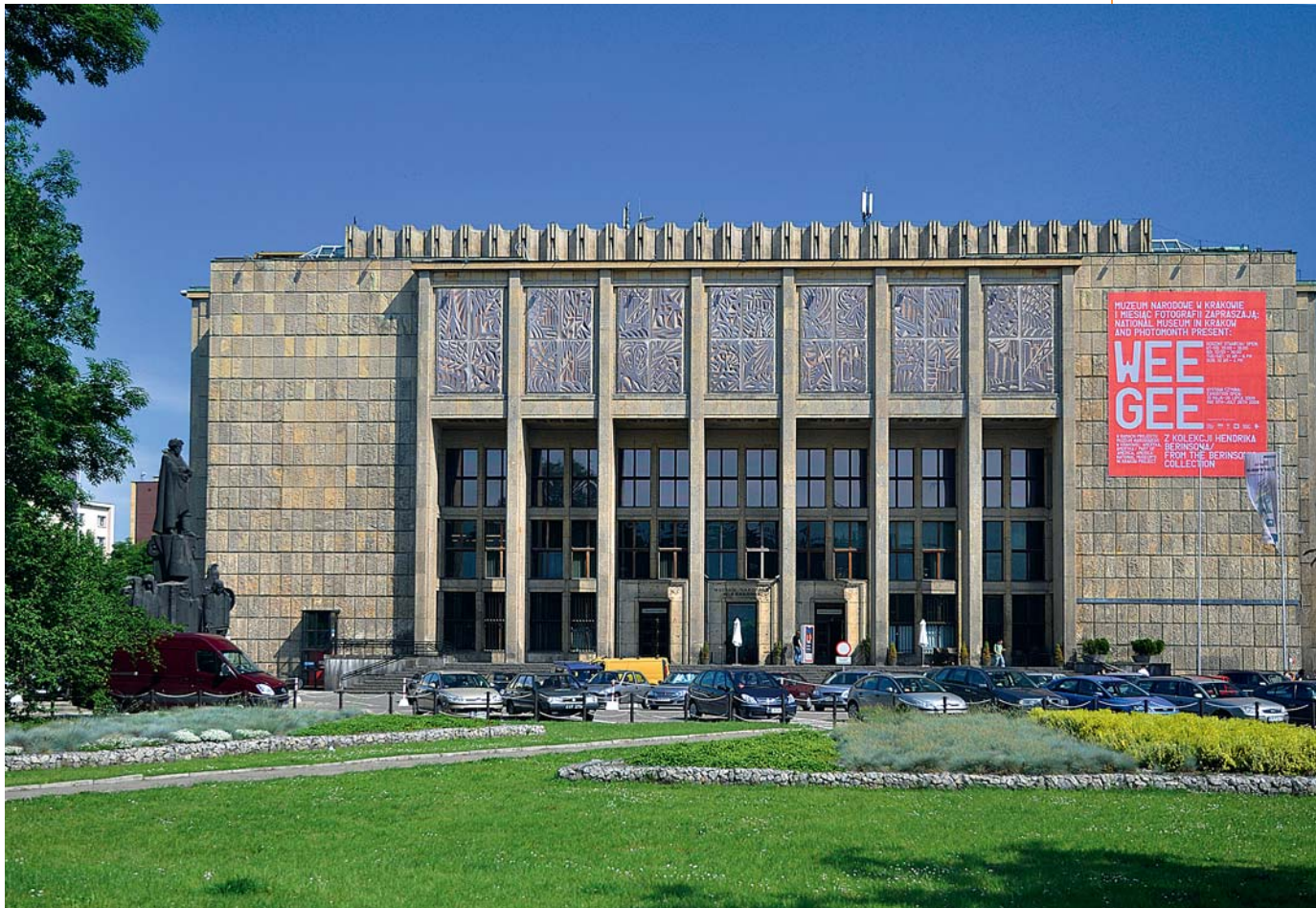
71. D. Kozłowski (red.), *Architektura betonowa*, Kraków 2001, s. 39.

Kościół Ecce Homo Świętego Brata Alberta

[43]

- Lokalizacja:** Kraków, Prądnik Czerwony, ul. Woronicza, powiat krakowski,
Czas powstania: 1982–1985,
Autor projektu: Wojciech Kosiński, Marzena Popławska-Kosińska,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu, kryterium kontekstu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: K. Kucza-Kuczyński, Andrzej Artur Mroczek, *Nowe kościoły w Polsce*, Warszawa 1991; *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 455,
Charakterystyka: jednoprzestrzenny, z otwartym wiązaniem dachowym,
Ochrona: bryły, kompozycji elewacji.

Muzeum Narodowe [44]

- Lokalizacja: Kraków, al. 3 Maja 1, powiat krakowski,
 Czas powstania: 1934–1989,
 Autor projektu: Czesław Boratyński, Bolesław Schmidt, Edward Kreisel,
 Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, próby czasu, kryterium uznania współczesnych, kryterium kontekstu,
 Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
 Przedstawiony w: T. Dobrowolski, *Sztuka Krakowa*, Wydawnictwo Literackie, wyd. V, Kraków 1978, s. 521; *Sir Banister Fletcher's A History of Architecture*, Twentieth Edition, London 1996, s. 1419; *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 641; M. Fabiański, J. Purchla, *Przewodnik po architekturze Krakowa*, Kraków 2001, s. 304,
 Charakterystyka: monumentalna budowla z kamienną okładziną. Fasada z kolosalnym podziałem i potężnym belkowaniem,
 Ochrona: bryły, kompozycji elewacji.

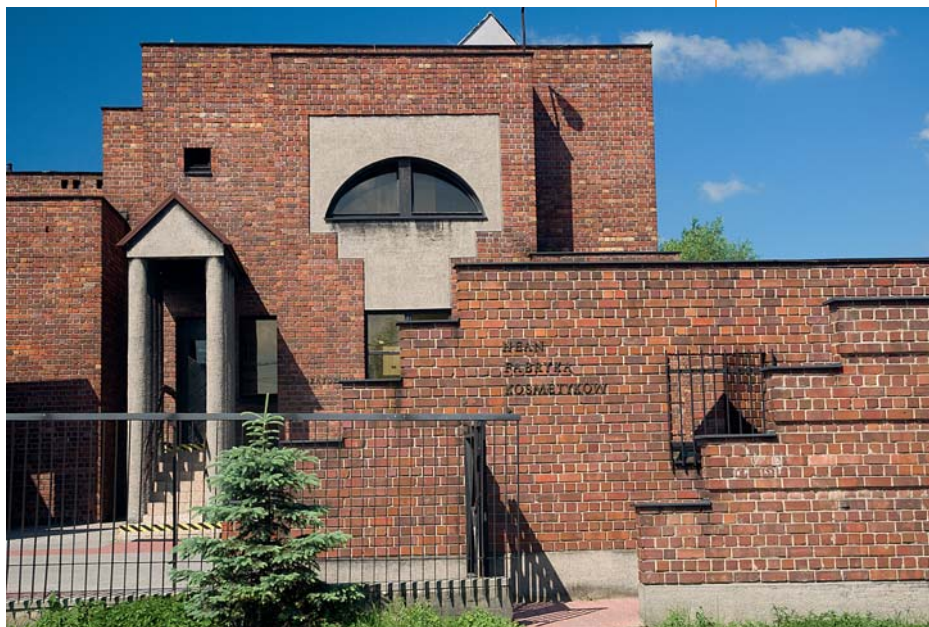
Pomnik lotników polskich poległych w latach 1939–1945 [45]

- Lokalizacja:** Kraków, al. Jana Pawła II, Park Lotników, powiat krakowski,
Czas powstania: 1989 r.,
Autor projektu: Bronisław Chromy,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium kontekstu,
kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu
i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 793, 875,
Charakterystyka: orzeł z rozpostartymi skrzydłami unoszący się nad płomieniami, wykonany
z żelbetu i brązu,
Ochrona: pomnika, ekspozycji.

Dom Alchemika (fabryka kosmetyków Hean)

[46]

- Lokalizacja: Kraków , ul. Mochneckiego 20–22, powiat krakowski,
Czas powstania: 1988–1990,
Autor projektu: Dariusz Kozłowski,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu,
kryterium kontekstu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu
i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: M. Fabiański, J. Purchla, *Przewodnik po architekturze Krakowa*, Kraków,
2001, s. 332; M. Motak, *Architektura Krakowa 1989–2004. Nowe realizacje
w kontekście miasta historycznego*, Monografie Politechniki Krakowskiej,
seria Architektura, nr 346, Kraków 2007, s. 121,
Charakterystyka: przykład postmodernizmu w małej skali,
Ochrona: bryły, kompozycji elewacji.

Kamienica [47]

- Lokalizacja:** Kraków, ul. Legionów Piłsudskiego 22, powiat krakowski,
Czas powstania: 1991 r.,
Autor projektu: Wojciech Obtulowicz, Krzysztof Wojtaszek, Andrzej Pięta, Barbara Patraszewska,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu, kryterium kontekstu, kryterium uznania współczesnych,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Nagrody i wyróżnienia: 1985 r. – Grand Prix dla projektu na I Międzynarodowym Biennale Architektury w Krakowie,
Przedstawiony w: *Miastoprojekt Kraków 50 lat*, red. B. Czarackiewicz, K. Kindera, S. Spyt, Kraków 1999, s. 49; *Przewodnik. Architektura polska po 1990 r.*; M. Motak, *Architektura Krakowa 1989–2004. Nowe realizacje w kontekście miasta historycznego*, Monografie Politechniki Krakowskiej, seria Architektura, nr 346, Kraków 2007, s. 136, 137,
Charakterystyka: budynek wkomponowany został w otoczenie. Elewacja od strony południowej jest rozbudowana tarasami wychodzącymi na Park Bednarskiego.

Kościół Najświętszej Rodziny [48]

- Lokalizacja:** Kraków, ul. Aleksandry 1, powiat krakowski,
Czas powstania: 1983–1992,
Autor projektu: Janusz Gawor, wnętrze: Wincenty Kućma,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu, kryterium kontekstu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 461; M. Motak, *Architektura Krakowa 1989–2004. Nowe realizacje w kontekście miasta historycznego*, Monografie Politechniki Krakowskiej, seria Architektura, nr 346, Kraków, 2007 s. 81,
Charakterystyka: postmodernizm. Ciekawa bryła na planie koła z ceglana elewacją. Nakryty pseudokopułą na słupach,
Ochrona: bryły, kolorystyki i materiału wykończeniowego elewacji, kompozycji wnętrza.

Kościół Św. Jana Kantego [49]

- Lokalizacja:** Kraków, Bronowice, ul. Jabłonkowskiej 18, powiat krakowski,
- Czas powstania:** 1983–1992,
- Autor projektu:** Krzysztof Bień,
- Kryteria wpisu:** kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu, kryterium kontekstu,
- Status prawny ochrony:** możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- Przedstawiony w:** *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 471–472; A. Buszko, *Ewolucja myśli architektonicznej w sztuce sakralnej po reformach Soboru Watykańskiego II na przykładzie Krakowa*, praca doktorska, Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, 2006; M. Motak, *Architektura Krakowa 1989–2004. Nowe realizacje w kontekście miasta historycznego*, Monografie Politechniki Krakowskiej, seria Architektura, nr 346, Kraków 2007, s. 80,
- Charakterystyka:** wnętrze zakomponowane na planie ślimacznicy, strop o konstrukcji żelbetowej, do którego podwieszony jest ażurowy sufit z naśladującym firmament niebieski oświetleniem,
- Ochrona:** bryły, kompozycji elewacji, ekspozycji.

Pomnik Pamięci Bogdana Włosika i innych, którzy w latach 80. zginęli za wolność i solidarność [50]

- Lokalizacja: Kraków, Nowa Huta, ul. Obrońców Krzyża, powiat krakowski,
Czas powstania: 1992 r.,
Autor projektu: Helena Łyżwa,
Kryteria wpisu: kryterium historyczne, kryterium symbolu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 792,
Charakterystyka: pomnik umieszczony w miejscu, gdzie młody pracownik huty zginął zastrzelony przez funkcjonariusza SB podczas manifestacji przeciwko rządowi stanu wojennego,
Ochrona: miejsca, symbolu.

Kościół Miłosierdzia Bożego

[51]

- Lokalizacja:** Kraków, pl. Prezydenta Raczyńskiego 1, powiat krakowski,
Czas powstania: 1994 r.,
Autor projektu: Stanisław Niemczyk, Marek Kuszewski,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa kryterium próby czasu, kryterium uznania współczesnych,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Nagrody i wyróżnienia: 7.12.1999 r. I nagroda krakowskiej edycji konkursu „Życie w architekturze” za spójność, konsekwencję, urodę wnętrza, szlachetność, niezwykłą staranność detalu architektonicznego, w marcu 2000 r. podczas ogólnopolskiej edycji konkursu „Życie w architekturze” uznany przez

Krajowe Duszpasterstwo Środowisk Twórczych za najlepszą realizację sakralną w kraju,

Przedstawiony w: *Architektura*, nr 3, 1994, s. 8; M. Fabiański, J. Purchla, *Przewodnik po architekturze Krakowa*, Kraków 2001, s. 332–333, *Sztuka Sakralna*, nr 2, 2002, s. 12; M. Motak, *Architektura Krakowa 1989–2004. Nowe realizacje w kontekście miasta historycznego*, Monografie Politechniki Krakowskiej, seria *Architektura*, nr 346, Kraków 2007, s. 82–85;

Charakterystyka: *architektura tworzona w oparciu o krytykę idei modernistycznej, powracająca do zanikającej tradycji rzemieślniczego podejścia do zawodu architekta (...), kościół reprezentuje wysokiej klasy rzemiosło wynikające z wieloletnich doświadczeń projektantów, z ich szacunku dla historii i wartości takich jak solidność i trwałość struktury budowlanej*⁷². Zwraca uwagę oryginalność koncepcji artystycznej i wysoki poziom wykonania obiektu,

Ochrona: kompozycji założenia, bryły, kompozycji i materiału wykończeniowego elewacji.

72. G. Stiasny, *Kościół Miłosierdzia Bożego*, *Architektura* nr 3/1994, s. 8.

Centrum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha [52]

- Lokalizacja:** Kraków, ul. Konopnickiej 26, powiat krakowski,
Czas powstania: 1993–1995,
Autor projektu: Arata Isozaki, Krzysztof Ingarden,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium kontekstu, kryterium nowatorstwa, kryterium uznania współczesnych, kryterium próby czasu, kryterium unikalności,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Nagrody i wyróżnienia: w 1995 r. Nagroda Ministra Infrastruktury za osiągnięcia w architekturze; w 2007 r. I Nagroda w konkursie *Życie w architekturze*; w 2006 r. uznany za jedną z 20 ikon polskiej architektury po 1989 r.;
Przedstawiony w: *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 105–106; M. Fabiański, J. Purchla, *Przewodnik po architekturze Krakowa*, Kraków 2001, s. 333–334; *Przewodnik. Architektura polska po 1990 r.*; M. Motak, *Architektura Krakowa 1989–2004. Nowe realizacje w kontekście miasta historycznego*, Monografie Politechniki Krakowskiej, seria Architektura, nr 346, Kraków 2007, s. 40–42,

Charakterystyka: symbol harmonijnego połączenia idei i technologii. *Dwukondygnacyjna i częściowo zagłębiona w ziemi bryła Mangghi, wpisana w nieregularny kształt działki, odznacza się oryginalną, organicznie kształtowaną formą. Sfalowane płaszczyzny ścian i dachu nawiązują do przepływającej obok rzeki, żywiołu z natury niespokojnego (...)*⁷³,

Ochrona: bryły, kompozycji i materiału wykończeniowego elewacji, ekspozycji.

73. M. Motak, *Architektura Krakowa 1989–2004. Nowe realizacje w kontekście miasta historycznego*, Monografie Politechniki Krakowskiej, seria Architektura, nr 346, Kraków 2007, s. 40.

Galeria rzeźby w Parku Decjusza [53]

- Lokalizacja: Kraków, ul. Królowej Jadwigi, Park Decjusza, powiat krakowski,
Czas powstania: 1995 r.,
Autor projektu: Bronisław Chromy,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium kontekstu,
kryterium unikalności,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu
i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 112, 739,
Charakterystyka: przebudowana z dawnej Muszli Koncertowej,
Ochrona: bryły, ekspozycji.

Kamienica Dom pod Żaglami [54]

- Lokalizacja:** Kraków, ul. Smocza 6a, powiat krakowski,
Czas powstania: 1996 r.,
Autor projektu: Marek Dunikowski, Artur Jasiński, Jacek Loos, Paweł Zieliński, Krzysztof Kliche,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium kontekstu, kryterium tradycji miejsca, kryterium uznania współczesnych,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Nagrody i wyróżnienia: Nagroda w konkursie *Życie w architekturze* za najlepszą realizację Krakowa w latach 1989–1999 w kategorii domów wielorodzinnych,
Przedstawiony w: *Przewodnik. Architektura polska po 1990 r.*; M. Motak, *Architektura Krakowa 1989–2004. Nowe realizacje w kontekście miasta historycznego*, Monografie Politechniki Krakowskiej, seria Architektura, nr 346, Kraków 2007, s. 133;
Charakterystyka: budynek nawiązujący do tradycji krakowskiego modernizmu lat trzydziestych. Stanowi dopełnienie pierzei ulicy,
Ochrona: kompozycji elewacji, kolorystyki, materiału wykończeniowego.

Wyższe seminarium duchowne – Drogi Czterech Bram [55]

- Lokalizacja: Kraków, ul. Pawlickiego 1, powiat krakowski,
Czas powstania: 1989–1993,
Autor projektu: Dariusz Kozłowski, Waław Stefański, Maria Misiągiewicz,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium kontekstu, kryterium próby czasu, kryterium uznania współczesnych, kryterium unikalności,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Nagrody i wyróżnienia: Nagroda Publiczności na I Biennale Architektury w 1984 r. (projekt); 1.12.1997 r. – Nagroda w I edycji konkursu na najlepszą realizację projektu z użyciem technologii betonowej; w 2006 r. uznany za jedną z 20 ikon polskiej architektury po 1989 r.,
Przedstawiony w⁷⁴: J. Sepioł, *Oblicza postmodernizmu*, [w:] *Sztuka polska po 1945*, Warszawa, 1987; *Architektura & Biznes*, nr 5, 1988; *Deutsche Architekturblat*, nr 10, 1992; *Sir Banister Fletcher's A History of Architecture*, Twentieth Edition, London 1996, s. 1420, 1421; *Architektura*, nr 2 (430), 1996; Z. Paszkowski, *Tradycja*

74. Ze względu na to, że projekt i realizacja były bardzo szeroko prezentowane i omawiane, podano tu tylko wybrane pozycje.

- i innowacja w twórczości architektonicznej*, Szczecin 1997; *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 25, s.1096–1097; M. Fabiański, J. Purchla, *Przewodnik po architekturze Krakowa*, Kraków 2001, s. 331–332; D. Kozłowski (red.), *Architektura betonowa*, Kraków 2001, s. 47–58; *Przewodnik. Architektura polska po 1990 r.*; M. Motak, *Architektura Krakowa 1989–2004. Nowe realizacje w kontekście miasta historycznego*, Monografie Politechniki Krakowskiej, seria Architektura, nr 346, Kraków 2007, s. 87–89,
- Charakterystyka:** budynek jest wybitnym przykładem architektury postmodernistycznej w Europie Środkowej, uznawany za największe dzieło polskiego postmodernizmu. Kompozycja zespołu obiektów wsparta jest o oś znajdującą się poza seminarium. Prowadzi ona z Rynku Starego Miasta do masywu Skątek Twardowskiego. *Monumentalny kompleks oparty został na idei Drogi Czterech Bram: Inicjacji, Nadziei, Wiedzy i Wiary, poprzez które musi przejść każdy alumn. Pod skomplikowany program symboliczny (...) podłożona została architektura bram dzielnicy i domów – pełna mylnych kierunków i fałszywych perspektyw, momentami teatralna i świadomie przełamująca „niewzruszone kanony” architektoniczne*⁷⁵,
- Ochrona:** kompozycji założenia przestrzennego, architektury obiektów wchodzących w skład zespołu.

75. M. Fabiański, J. Purchla, *Przewodnik po architekturze Krakowa*, Kraków, 2001, s. 332.

Budynek oddziału Banku BPH [56]

- Lokalizacja:** Kraków, ul. Grzegórzecka, powiat krakowski,
- Czas powstania:** 1996–1997,
- Autor projektu:** Marek Dunikowski, Artur Jasiński, Jarosław Kutniowski, Wojciech Miecznikowski, Piotr Uherek, Jacek Loos, Andrzej Nęciński, Piotr Frączek, Zygmunt Wiążeński,
- Kryteria wpisu:** kryterium artystyczne, kryterium kontekstu, kryterium nowatorstwa, kryterium uznania współczesnych, kryterium unikalności, kryterium próby czasu,
- Status prawny ochrony:** możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- Nagrody i wyróżnienia:** w 1995 r. I Nagroda za projekt w otwartym V Międzynarodowym Biennale Architektury; Nagroda SARP Projekt Roku; Nagroda główna w konkursie *Życie w architekturze* za najlepszą realizację Krakowa w latach 1989–1999 w kategorii budynków użyteczności publicznej,
- Przedstawiony w:** *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 25; M. Fabiański, J. Purchla, *Przewodnik po architekturze Krakowa*, Kraków 2001, s. 334–335; *Przewodnik. Architektura polska po 1990 r.*; M. Motak, *Architektura Krakowa 1989–2004. Nowe realizacje w kontekście miasta*

historycznego, Monografie Politechniki Krakowskiej, seria Architektura, nr 346, Kraków 2007, s. 97–98,

Charakterystyka: Budynek monumentalny, wykończony trwałymi materiałami, o architekturze odwołującej się do polskiego modernizmu. Określony przez M. Fabiańskiego i J. Purchlę jako *esencja neomodernizmu i jeden z najwybitniejszych przykładów polskiego high-tech*,

Ochrona: bryły, kompozycji elewacji, kolorystyki, materiału wykończeniowego.

Kaplica cmentarna – Brama do Miasta Umarłych [57]

- Lokalizacja:** Kraków, Batowice, ul. Powstańców 48, powiat krakowski,
Czas powstania: 1993–1998,
Autor projektu: Romuald Loegler, Józef Białasik,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium kontekstu, kryterium symbolu, kryterium uznania współczesnych,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Nagrody i wyróżnienia: 1993 – nagroda za projekt konkursowy, 1999 – I nagroda za najlepszą realizację architektoniczną z użyciem technologii żelbetowej wykonana i przekazana do użytku do końca 1998 r., 1998 – nominowany przez międzynarodowe jury do VI edycji Nagrody im. Miesa Van der Rohe dla Architektury Europejskiej, 2006 – uznany za jedną z 20 ikon polskiej architektury po 1989 r.,
Przedstawiony w: *Przewodnik. Architektura polska po 1990 r.*; *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000, s. 25; materiałach dotyczących Nagrody Miesa Van der Rohe⁷⁶; M. Fabiański, J. Purchla, *Przewodnik po architekturze*

76. www.miesbn.com.

Krakowa, Kraków 2001, s. 334; M. Motak, Architektura Krakowa 1989–2004. Nowe realizacje w kontekście miasta historycznego, Monografie Politechniki Krakowskiej, seria Architektura, nr 346, Kraków 2007, s. 95,

Charakterystyka: *Zwraca uwagę odważnym użyciem szkła i betonu z modularnym formowaniem bryły budowli. Funkcja budynku spowodowała Loeglera do zastosowania metafory, nawiązał on do symboliki bramy śmierci. Wykorzystując umiejętnie grę światła, ugięcia betonowych ścian, kontrast między czystością bryły a zawitością planu wewnętrznego architekt uzyskał efekt przenikania się świata żywych i umarłych⁷⁷,*

Ochrona: bryły, kompozycji (w tym kolorystyki) elewacji.

77. M. Fabiański, J. Purchla, *Przewodnik po architekturze Krakowa*, Kraków 2001, s. 334.

Relikty zabudowy przemysłowej (w tym obiekty młyna do łamania żuźla wielkopieczowego) [58]

- Lokalizacja: Kraków, Branice, powiat krakowski,
Kryteria wpisu: kryterium uznania współczesnych, kryterium historyczne,
Status prawny ochrony: uznany za dobro kultury współczesnej uchwałą Nr CXVII/1235/06 Rady Miasta Krakowa z dnia 27 września 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Branice”, Dz. U. Woj. Małop. z 2006 r. Nr 883 poz. 5358.

Kościół Najświętszego Serca Jezusa

[59]

- Lokalizacja: Szczawa, powiat limanowski,
Czas powstania: 1958–1959,
Autor projektu: Aleksander Podgórný,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium tradycji miejsca, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: M., A. Michniewscy, M. Duda, S. Wypych, *Kościół drewniane Karpat i Podkarpacia*, Pruszków 2001, s.146, Z. Muzyk, *Drewniane kościoły. Sądeckiżna, Ziemia Limanowska*, Nowy Sącz 2002, s.14,
Charakterystyka: budowla zrębowa, trójdzielna, wieża konstrukcji słupowej zwieńczona namiotowym dachem z banistym hełmem,
Ochrona: bryły, kompozycji elewacji, ekspozycji.

Zespół klasztorny Sercanów

[60]

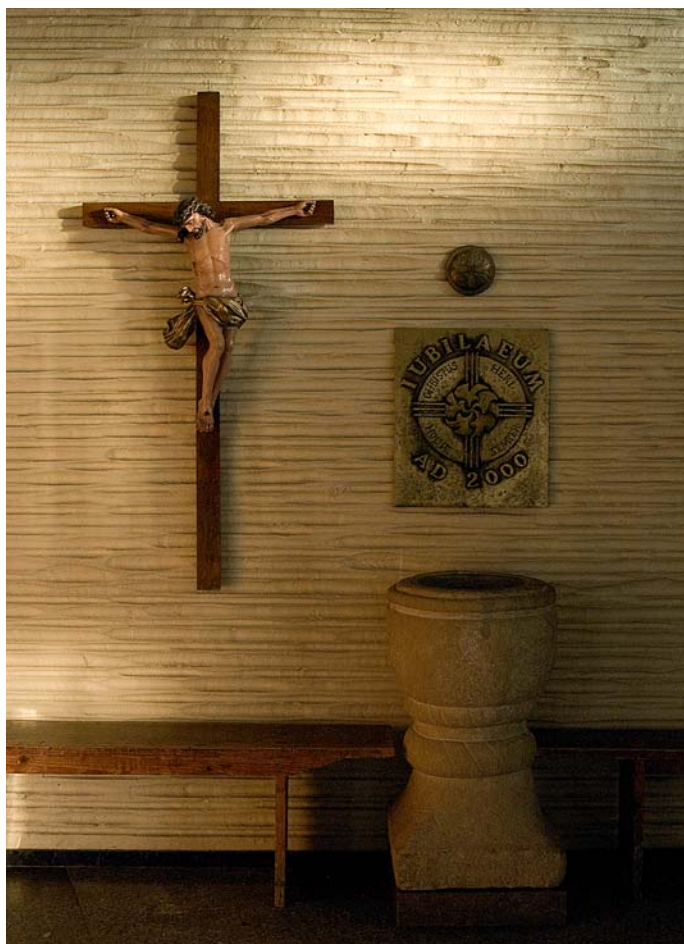
- Lokalizacja:** Stadniki, gmina Dobczyce, powiat myślenicki,
Czas powstania: 1946–1948, później rozbudowany,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium kontekstu, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Charakterystyka: zwarte bryły o ceglanych elewacjach, dach kościoła dwuspadowy, kryty dachówką, nad wejściem do kościoła czworoboczna wieża; skala i architektura zespołu wpisujące się w otaczającą przestrzeń,
Ochrona: bryły, kompozycji i materiału wykończeniowego elewacji.

Dom

[61]

Lokalizacja: Myślenice ul. 3-go Maja 1a, powiat myślenicki,
Kryteria wpisu: kryterium tradycji miejsca, kryterium uznania współczesnych,
Status prawny ochrony: uznany za dobro kultury współczesnej uchwałą Nr 46/IX/2007 Rady Miejskiej w Myślenicach z dnia 25 kwietnia 2007 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru w mieście Myślenice, Dz. Urz. Woj. Małop. z 2007 r. Nr 459 poz. 3031 jako wartościowy obiekt stanowiący dobro kultury współczesnej o cechach regionalnych właściwych dla środowiska kulturowego Myślenic.

Kościół Świętego Michała Archanioła [62]

- Lokalizacja: Siepraw, powiat myślenicki,
Czas powstania: 1968–1975,
Autor projektu: Jan Maderski, Jan Rączy, wnętrza: Janusz Trzebiatowski,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: K. Kucza-Kuczyński Andrzej Artur Mroczek *Nowe kościoły w Polsce* Warszawa 1991,
Charakterystyka: wczesnomodernistyczna stylistyka architektury⁷⁸, nowatorskie rozwiązania kompozycji, budujące atmosferę wnętrza,
Ochrona: bryły, kompozycji wnętrza z wypełnionym ceramiką szczytem nawy w prezbiterium, kompozycji oświetlenia kaplicy Matki Boskiej.

78. K. Kucza-Kuczyński, Andrzej Artur Mroczek, *Nowe kościoły w Polsce*, Warszawa 1991.

Kaplica MB Ostrobramskiej [63]

- Lokalizacja: Węciórka, gmina Tokarnia, powiat myślenicki,
Czas powstania: 1951 r.,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium tradycji miejsca,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

Galeria rzeźby plenerowej Jana Wrony [64]

- Lokalizacja:** Tokarnia, zbocze Urbaniej Góry, powiat myślenicki
- Czas powstania:** od 1982 r.,
- Autor projektu:** Jan Wrona,
- Kryteria wpisu:** kryterium artystyczne, kryterium kontekstu, kryterium unikalności
- Status prawny ochrony:** możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- Charakterystyka:** zespół rzeźb rozmieszczonych na zboczu Urbaniej Góry, zwany Małą Kalwarią Tokarską: rzeźba Matki Bożej Niepokalanie Poczętej, postać Anioła Stróża przeprowadzającego małą dziewczynkę nad przepaścią, na kopcu kapliczka z wizerunkiem Chrystusa Frasobliwego, kamienna kaplica w piwnicy z Biczowanym Chrystusem, łódź z rzeźbą Jezusa, przekazującego klucze świętemu Piotrowi usytuowana na środku stawu, kapliczka z postaciami Świętej Rodziny, kapliczka słupowa poświęcona świętemu Franciszkowi, 14 stacji drogi krzyżowej, drewniany krzyż z postacią Chrystusa naturalnej wielkości znajdujący się na samym szczycie góry,
- Ochrona:** zespołu rzeźb, ekspozycji obiektów.

Pijalnia wód mineralnych [65]

- Lokalizacja:** Krynica-Zdrój, ul. Nowotarskiego, powiat nowosądecki,
- Czas powstania:** 1971 r.,
- Autor projektu:** Zbigniew Mikołajewski, Stanisław Spyt, wnętrza: Zdzisław Szpyrkowski, dekoracja ceramiczna: Krystyna Zgud-Strachocka,
- Kryteria wpisu:** kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium unikalności, kryterium kontekstu, kryterium próby czasu, kryterium uznania współczesnych,
- Status prawny ochrony:** możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- Nagrody i wyróżnienia:** 1972 – nagroda zespołowa II stopnia Ministra Budownictwa i Ministra Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska, Nagroda Roku Sekcji Architektury Wnętrz ZPAP dla Z. Szpyrkowskiego, nagroda za okładzinę ścian Sali koncertowej dla K. Zgud-Strachockiej,
- Przedstawiony w:** *Miastoprojekt Kraków 50 lat*, red. B. Czarakciewicz, K. Kindera, S. Spyt, Kraków 1999, s. 52–53; B. Kostuch, *Powojenna ceramika architektoniczna w Krynicy*, [w:] *Almanach Muszyny*, 2006, s. 203,
- Charakterystyka:** zaliczana do najnowocześniejszych obiektów tego typu w Europie, stanowi ogród zimowy obejmujący halę spacerową z salą koncertową,
- Ochrona:** bryły, kompozycji elewacji, dekoracji ceramicznych wnętrza.

Pomnik Obrońcom – Zwycięzcom

[66]

Lokalizacja: Krynica-Zdrój, ul. Piłsudskiego, powiat nowosądecki,

Czas powstania: 1985 r.,

Autor projektu: Bronisław Chromy,

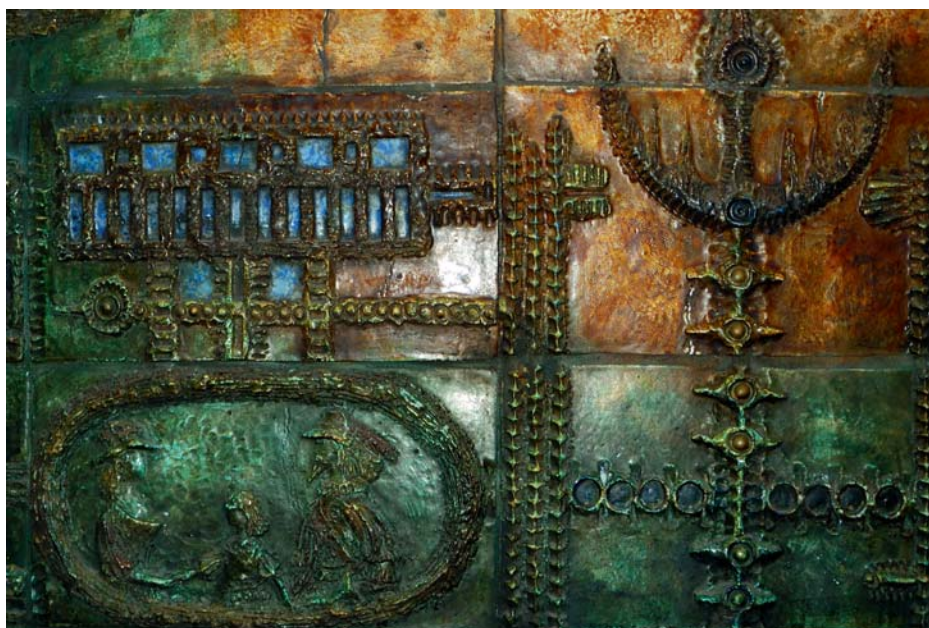
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium kontekstu,
kryterium próby czasu,

Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu
i zagospodarowaniu przestrzennym,

Ochrona: pomnika, ekspozycji.

Dekoracje ceramiczne sanatorium Muszyna

[67]

- Lokalizacja:** Muszyna, ul. Mściwujewskiego 1, powiat nowosądecki,
Autor projektu: Bolesław Książek,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu, kryterium unikalności,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: B. Kostuch, *Powojenna ceramika architektoniczna w Muszynie i Złockiem*, [w:] *Almanach Muszyny*, 2007, s. 181–183,
Charakterystyka: dekoracje z łysogórskich płyt okładzinowych, łączących ceramikę i szkło. Kompozycje przedstawiające ptaki i drzewa charakteryzują się znakomitą techniką wykonania, bogactwem faktury i piękną, nieco chłodną kolorystyką⁷⁹,
Ochrona: dekoracji ceramicznej oraz dekoracji łączących ceramikę i szkło.

79. B. Kostuch, *Powojenna ceramika architektoniczna w Muszynie i Złockiem*, [w:] *Almanach Muszyny*, 2006, s. 183.

Pomnik Adama Mickiewicza

[68]

- Lokalizacja:** Nowy Sącz, u zbiegu Alei Wolności z Plantami, powiat nowosądecki,
Czas powstania: 1962 r.,
Autor projektu: Jerzy Bandura, wykonanie: Mieczysław Bogaczyk,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium kontekstu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Charakterystyka: Postać poety z lirą umieszczona została na cokole, na którym znajdują się dwie płaskorzeźby przedstawiające dolinę Popradu i dolinę Dunajca,
Ochrona: pomnika, ekspozycji.

Pomnik Ofiar Faszyzmu

[69]

- Lokalizacja:** Nowy Sącz, ul. Krańcowa, powiat nowosądecki,
Czas powstania: 1978 r.,
Autor projektu: Eugeniusz Miśkowiec,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium historyczne, kryterium kontekstu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Charakterystyka: pomnik usytuowany na miejscu rozstrzelania 11 zakładników nad rzeką Kamienicą w odwecie za zlikwidowanie wyrokiem Sądu Polski Podziemnej jednego z sądeckich konfidentów,
Ochrona: pomnika, ekspozycji.

Okładzina ceramiczna

[70]

Lokalizacja: Stary Sącz, ul. Szczęsnego Morawskiego 4, powiat nowosądecki,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu, kryterium unikalności,

Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,

Charakterystyka: okładzina z płyt ceramicznych przedstawiających sceny krajobrazowe
Ochrona: okładziny jako detalu architektonicznego.

Żelazne organy – Pomnik poległym w walce o utrwalenie władzy ludowej na Podhalu [71]

- Lokalizacja:** Czorsztyn, przełęcz Snozka, powiat nowotarski,
Czas powstania: 1966 r.,
Autor projektu: Władysław Hasior
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium kontekstu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Charakterystyka: nowatorska idea grającego monumentu – w żelaznej konstrukcji ukryte zostały piszczałki organowe, gongi, flety i dzwonki, w których wiatr mógł komponować muzykę; wkrótce po inauguracji pomnika części grające zostały usunięte. Pomnik o walorach artystycznych, ze względu na kontekst historyczny jest dziś zaniedbany,
Ochrona: pomnika, ekspozycji.

Kościół parafialny pod wezwaniem Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny

[72]

- Lokalizacja:** Gronków, gmina Nowy Targ, powiat nowotarski,
Czas powstania: 1950 r.,
Autor projektu: Tadeusz Brzoza,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium tradycji miejsca kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: T. Przemysław Szafer, *Współczesna architektura polska*, Warszawa 1988,
Charakterystyka: elewacja kościoła oraz przykościelne kapliczki są wykonane ze skały wapiennej o białoróżowym kolorze, pochodzącej z pobliskich kamieniołomów. Kościół był pierwotnie kryty gontem, później jako pokrycie posłużyła blacha miedziana. Zwarta bryła, stromy dach kościoła z szerokimi okapami i charakterystycznymi zdobieniami „rysi okapowych” nawiązuje do tradycji Podhala,
Ochrona: bryła, kompozycji elewacji, ekspozycji.

Dom Kultury [73]

- Lokalizacja: Ludźmierz, gmina Nowy Targ, powiat nowotarski,
Czas powstania: 1975–1978,
Autor projektu: Tadeusz Jędrisko z Jerzym Ullmanem,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium tradycji miejsca, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: T. Przemysław Szafer, *Współczesna architektura polska*, Warszawa 1988,
Charakterystyka: budynek nawiązujący do architektury tradycyjnej,
Ochrona: bryły, kompozycji elewacji.

Prewentorium kolejowe

[74]

- Lokalizacja: Nowy Targ, ul. Oleksówki 42,
Czas powstania: 1959 r.,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium kontekstu, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Charakterystyka: obiekt stylizowany w duchu regionalnym,
Ochrona: bryły, kompozycji i kolorystyki elewacji, wnioskowane przywrócenie gontowego pokrycia dachu.

Schronisko im. Wł. Orkana na Turbaczu [75]

- Lokalizacja: Nowy Targ, Turbacz,
Czas powstania: 1953–1958,
Autor projektu: Anna Górska,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium kontekstu, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiany w: T. Barucki, *Architektura Polski*, Warszawa 1985, s. 19,
Charakterystyka: obiekt stylizowany w duchu regionalnym, duży murowany budynek kryty dachem gontowym stanowi zamknięty czworobok dobrze wpisany w krajobraz,
Ochrona: bryły, kompozycji i kolorystyki elewacji.

Pomnik upamiętniający katastrofę Liberatora [76]

- Lokalizacja:** Ochotnica Górna, przełęcz Pańska Przehybka, gmina Ochotnica Dolna, powiat nowotarski,
- Czas powstania:** 1995 r.,
- Autor projektu:** Krzysztof Wielgus,
- Kryteria wpisu:** kryterium artystyczne, kryterium historyczne, kryterium artystyczne, kryterium kontekstu,
- Status prawny ochrony:** możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- Charakterystyka:** pomnik w kształcie kadłuba samolotu, w którym wykorzystano jego szczątki. Umieszczony w miejscu, gdzie w 1944 r. rozbił się bombowiec B-24 J Liberator „California Rocket”,
- Ochrona:** pomnika, ekspozycji.

Bacówka na Maciejowej [77]

- Lokalizacja: gmina Rabka Zdrój, polana Przysłop, powiat nowotarski
Czas powstania: 1977 r.,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium tradycji miejsca, kryterium kontekstu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Charakterystyka: obiekt stylizowany w duchu regionalnym,
Ochrona: bryły, kompozycji i materiału wykończeniowego elewacji.

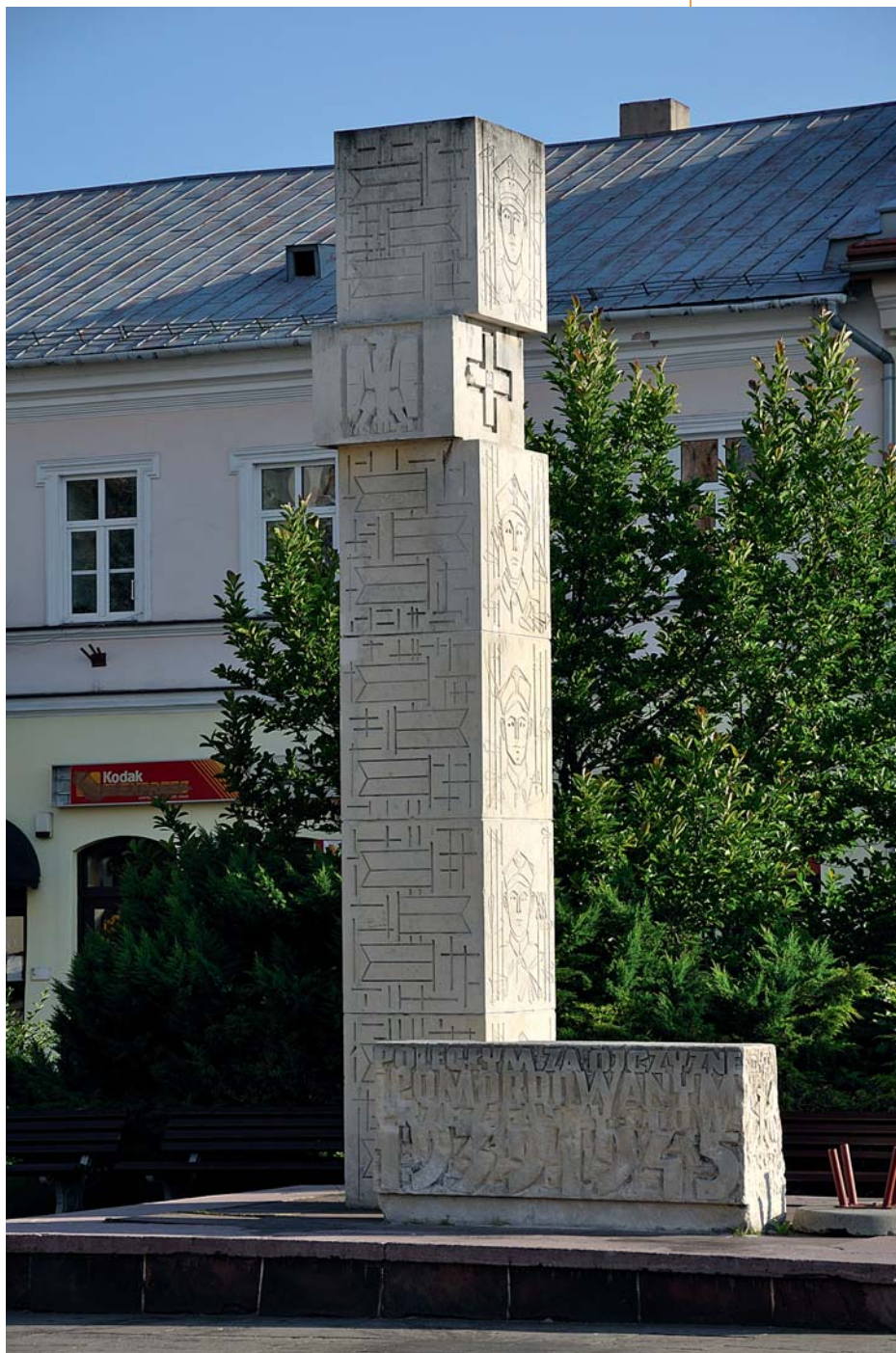

Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej [78]

- Lokalizacja:** Rodaki, gmina Klucze, powiat olkuski,
Czas powstania: 1972–1976,
Autor projektu: Witold Cęckiewicz,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium kontekstu, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Charakterystyka: bryła kościoła dostosowana została do trapezoidalnego układu dróg wokół; ściana wschodnia uformowana została uskokowo, ściana zachodnia ma kształt części dzwonu i wpływa na dobrą akustykę kościoła; ołtarz umieszczony został na tle przeszklonej ściany otwierającej wnętrze na zmieniający się krajobraz,
Ochrona: bryły, kompozycji elewacji.

Pomnik represji hitlerowskich

[79]

Lokalizacja: Olkusz, Rynek, powiat olkuski,

Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium historyczne, kryterium uznania współczesnych, kryterium kontekstu,

Status prawny ochrony: uznany za dobro kultury współczesnej uchwałą Nr LI/669/2006 Rady Miejskiej Olkusz z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Olkusz Czarna Góra – Zagaje Dz. U. Woj. Małop. z 2006 r. Nr 613 poz. 3795,

Charakterystyka: pomnik poświęcony pamięci mieszkańców powiatu olkuskiego pomordowanych w hitlerowskich więzieniach i obozach zagłady,

Ochrona: pomnika, ekspozycji.

Pomnik Walki i Męczeństwa [80]

- Lokalizacja: Oświęcim, powiat oświęcimski,
Czas powstania: 1966 r.,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium historyczne, kryterium kontekstu, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Charakterystyka: pomnik upamiętniający śmierć 30 tys. więźniów pracujących w zakładach koncernu IG Farben,
Ochrona: pomnika, ekspozycji.

Pomnik gen. Józefa Bema

[81]

- Lokalizacja: Tarnów, ul. Wałowa naprzeciw pl. Bohaterów Getta,
Czas powstania: 1985 r.,
Autor projektu: Bogdan Drwal, Stefan Niedorezo,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium kontekstu, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Charakterystyka: pomnik odlany z brązu przedstawia generała w węgierskim stroju wojskowym, chwytającego za szablę, ustawiony jest na granitowym cokole,
Ochrona: pomnika, ekspozycji.

Pomnik pierwszego transportu do Oświęcimia [82]

- Lokalizacja: Tarnów, pl. Więźniów Oświęcimia,
Czas powstania: 1975 r.,
Autor projektu: Otto Schier,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium kontekstu, kryterium historyczne,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Charakterystyka: pomnik usytuowany w miejscu, z którego wyruszył pierwszy transport do Oświęcimia; pomnik wykonany z kamienia i betonu ułożonego we wzór symbolizujący oświęcimskie pasiaki, na których umieszczono fryz z postaciami (pochód do Oświęcimia),
Ochrona: pomnika, ekspozycji.

Pomnik Ofiar Wojny i Faszyzmu [83]

- Lokalizacja: Tarnów, ul. Narutowicza,
Czas powstania: 1966 r.,
Autor projektu: Bogdana i Anatol Drwal,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium kontekstu, kryterium historyczne,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Charakterystyka: pomnik składa się z dwóch części: pierwsza przedstawia trzy postaci męczenników, druga natomiast bryłę z dwoma mieczami i płaczącym dzieckiem (symbol życia po utracie bliskich),
Ochrona: pomnika, ekspozycji.

Kościół św. Jacka [84]

- Lokalizacja:** Groń, gmina Bukowina Tatrzańska, powiat tatrzański,
Czas powstania: 1952–1958,
Autor projektu: Tadeusz Brzoza,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium tradycji miejsca kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: M., A. Michniewscy, M. Duda, S. Wypych, *Kościół drewniane Karpat i Podkarpacia*, Pruszków 2001, s. 80,
Charakterystyka: Kościół orientowany, zrębowy, posadowiony na kamiennej podmurówce. Bryła trójdzielna; składa się z prezbiterium, szerszej nawy i wieży. Wokół prezbiterium drewniane soboty, wsparte na słupach z rzeźbionymi zastrzałami, dach dwukalenicowy, kryty gontem. Wnętrze o trzech nawach,
Ochrona: bryły, konstrukcji drewnianej, kompozycji elewacji, formy i pokrycia dachu, ekspozycji.

Kościół św. Antoniego z Padwy [85]

- Lokalizacja:** Brzegi, gmina Bukowina Tatrzańska, powiat tatrzański,
Czas powstania: 1949–1950,
Autor projektu: powstał bez projektu – budowany przez miejscowych górali pod nadzorem arch. L. Czerniaka z Zakopanego,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium tradycji miejsca, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: M., A. Michniewscy, M. Duda, S. Wypych, *Kościół drewniane Karpat i Podkarpacia*, Pruszków 2001, s. 83,
Charakterystyka: Drewniany, posiada niewielkie prezbiterium, nawę z sygnaturką i wieżę z izbicą. Nawiązuje do tradycyjnych wzorów, dzięki czemu przypomina zabytkowe drewniane świątynie dolnego Podhala. Konstrukcja zrębowa, wieloboczne prezbiterium, wieża o konstrukcji słupowej, dach kryty gontem,
Ochrona: bryły, konstrukcji drewnianej, kompozycji elewacji, formy i pokrycia dachu, ekspozycji.

Kościół Matki Bożej Nieustającej Pomocy

[86]

Lokalizacja: Rzepiska, Grochowski Potok, gmina Bukowina Tatrzańska, powiat tatrzański,

Czas powstania: 1957 r.,

Autor projektu: wybudowany przez mieszkańców,

Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium tradycji miejsca, kryterium próby czasu,

Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,

Przedstawiony w: M., A. Michniewscy, M. Duda, S. Wypych, *Kościół drewniane Karpat i Podkarpacia*, Pruszków 2001, s.92–93,

Charakterystyka: budowla zrębowa na kamiennej podmurówce, ściany podbite gontem, dach dwuspadowy gontowy, wewnątrz wykończone drewnem,

Ochrona: bryły, kompozycji elewacji, ekspozycji.

Schronisko w Dolinie Chochołowskiej [87]

- Lokalizacja: gmina Kościelisko, Dolina Chochołowska, powiat tatrzański,
Czas powstania: 1951–1953,
Autor projektu: Anna Górską,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium kontekstu, kryterium tradycji miejsca, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: T. Barucki, *Architektura Polski*, Warszawa 1985, s. 199;
Charakterystyka: budynek zaprojektowany z wykorzystaniem motywów regionalnych, bryła budynku o dużej skali wkomponowana w otaczający krajobraz,
Ochrona: bryła, kompozycji i kolorystyki elewacji.

**Ośrodek
Wypoczynkowy URM
Polana Zgorzelisko
(obecnie
Polskie Tatry SA)**

[88]

- Lokalizacja:** Małe Ciche 91, gmina Poronin, powiat tatrzański,
Czas powstania: 1969 r.,
Autor projektu: S. Mieroszewski,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu,
kryterium kontekstu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu
i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: *Miastoprojekt Kraków 50 lat*, red. B. Czarakczew, K. Kindera, S. Spyt,
Kraków 1999, s. 46,
Ochrona: bryły, kompozycji i materiału wykończeniowego elewacji, dekoracji
ceramicznych i drewnianych ścian wnętrza.

Kościół Najświętszej Marii Panny Królowej Świata

[89]

- Lokalizacja: Murzasichle, gmina Poronin, powiat tatrzański,
Czas powstania: 1955 r.,
Autor projektu: Józef Łukaszczyk,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium tradycji miejsca kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu
i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: M., A. Michniewscy, M. Duda, S. Wypych, *Kościół drewniane Karpat
i Podkarpacia*, Pruszków 2001, s. 87,
Charakterystyka: Zaprojektowany na wzór tradycyjnych późnogotyckich kościołów
drewnianych. Prezbiterium i nawa oraz kaplice boczne o konstrukcji
zrębowej, pochyłe ściany wieży o konstrukcji słupowej obite gontem,
Ochrona: bryły, kompozycji elewacji, ekspozycji.

Schronisko w Dolinie Pięciu Stawów Polskich [90]

- Lokalizacja:** gmina Zakopane, Dolina Pięciu Stawów Polskich, powiat tatrzański,
Czas powstania: 1949–1953,
Autor projektu: Anna Górską, Jan Chmielewski, Jędrzej Czarniak, Gerard Ciołek, Jerzy Mokrzyński,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium tradycji miejsca, kryterium kontekstu, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Charakterystyka: obiekt zbudowany z drewna i surowego kamienia, twórczo nawiązuje do tradycyjnej architektury. Mimo dużej kubatury dobrze wpisuje się w krajobraz,
Ochrona: bryły, kompozycji elewacji, kolorystyki, formy i pokrycia dachu.

Dom Turysty [91]

- Lokalizacja: Zakopane, ul. M. Zaruskiego 5, powiat tatrzański,
Czas powstania: 1950–1956,
Autor projektu: Tadeusz Brzoza Zbigniew Kupiec,
kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium tradycji miejsca, kryterium kontekstu,
kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu
i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: T. Przemysław Szafer, *Współczesna architektura polska*, Warszawa 1988;
T. Barucki, *Architektura Polski*, Warszawa 1985, s. 199,
Charakterystyka: obiekt twórczo nawiązujący do tradycyjnej architektury,
Ochrona: bryły, kompozycji elewacji, kolorystyki, formy i pokrycia dachu.

Tatrzanski Instytut Hydrometeorologiczny PIHM [92]

- Lokalizacja: Zakopane, powiat tatrzański,
Czas powstania: 1950–1956,
Autor projektu: J. Dajewski, W. Dajewska,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu, kryterium kontekstu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Nagrody i wyróżnienia: nagroda III stopnia Ministra Budownictwa,
Przedstawiony w: *Miastoprojekt Kraków 50 lat*, red. B. Czarkczew, K. Kindera, S. Spyt, Kraków 1999, s. 56; T. Barucki, *Architektura Polski*, Warszawa 1985, s. 199,
Charakterystyka: budynek o horyzontalnym podziale poszczególnych części, wpisany w przestrzeń Równi Krupowej stanowi jej wyróżnik,
Ochrona: bryły, kompozycji i kolorystyki elewacji.

Pomnik Ratownikom Górskim

[93]

- Lokalizacja: Zakopane, ul. M. Zaruskiego 5, powiat tatrzański,
Czas powstania: 1959 r.,
Autor projektu: Władysław Hasior,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium tradycji miejsca, kryterium kontekstu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: T. Przemysław Szafer, *Współczesna architektura polska*, Warszawa 1988,
Charakterystyka: pomnik poświęcony ratownikom górskim, odsłonięty w 50. rocznicę TOPR,
Ochrona: pomnika, ekspozycji.

Pomnik Prometeusz rozstrzelany

[94]

- Lokalizacja: Zakopane, al. Przewodników Tatrzańskich, powiat tatrzański,
Czas powstania: 1964 r.,
Autor projektu: Władysław Hasior,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium kontekstu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu
i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: T. Przemysław Szafer, *Współczesna architektura polska*, Warszawa 1988,
Charakterystyka: pomnik poświęcony pamięci Polaków rozstrzelanych na Wielkiej Polanie
Kuźnickiej przez hitlerowców w 1944 r.,
Ochrona: pomnika, ekspozycji, otoczenia.

Hala Ośrodka Przygotowań Olimpijskich [95]

- Lokalizacja: Zakopane, ul. Bronisława Czecha 1, powiat tatrzański,
Czas powstania: 1962 r.,
Autor projektu: Andrzej Skoczek, Bogumił Zaufal, Stanisław Karpel,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium unikalności,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu
i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: T. Barucki, *Architektura Polski*, Warszawa 1985, s. 215.

Muzeum Tatrzańskiego Parku Narodowego [96]

- Lokalizacja: Zakopane, powiat tatrzański,
Czas powstania: 1980 r.,
Autor projektu: Wacław Kłyszewski, Jerzy Mokrzyński, Eugeniusz Wierzbicki,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu, kryterium uznania współczesnych,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Nagrody i wyróżnienia: 1983 r.: Ministra Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych III stopnia,
Przedstawiony w: T. Barucki, *Architektura Polski*, Warszawa 1985, s. 213; T. Barucki, *Wacław Kłyszewski, Jerzy Mokrzyński, Eugeniusz Wierzbicki*, Warszawa 1987, s. 64–65,
Ochrona: bryły, zewnętrznych podziałów, materiału wykończeniowego elewacji.

Kościół Matki Boskiej Cudownego Medalika [97]

- Lokalizacja:** Zakopane, Olcza, ul. Piszczory 13, powiat tatrzański,
Czas powstania: 1980–1988,
Autor projektu: Tadeusz Gawłowski, Teresa Lisowska-Gawłowska,
Kryteria wpisu: kryterium nowatorstwa, kryterium próby czasu, kryterium kontekstu, kryterium tradycji miejsca,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: K. Kucza-Kuczyński Andrzej Artur Mroczek *Nowe kościoły w Polsce* Warszawa 1991; *Sir Banister Fletcher's A History of Architecture*, Twentieth Edition, London 1996, s. 1421; *Przewodnik. Architektura polska po 1990 r.*,
Charakterystyka: rozrzeźbiona bryła harmonijnie wpisana w podtatrzański krajobraz. Bryła zbudowana została z zespołu namiotowych dachów tworzących jednocześnie ściany nawy. Zestawiona tu została modernistyczna forma całości konstrukcji z detalami o regionalnej stylizacji,
Ochrona: bryły, kompozycji i kolorystyki elewacji.

Sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej

[98]

- Lokalizacja:** Zakopane, Krzeptówki 14, powiat tatrzański,
Czas powstania: 1987–1992,
Autor projektu: Stanisław Tylka,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium próby czasu, kryterium kontekstu,
kryterium tradycji miejsca,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu
i zagospodarowaniu przestrzennym,
Charakterystyka: kościół stanowiący votum wdzięczności za uratowanie życia Jana Pawła II po
zamachu w dniu 13 maja 1981 r.; forma twórczo nawiązująca do tradycji Podhala,
Ochrona: bryły, kompozycji i kolorystyki elewacji.

Kościół Miłosierdzia Bożego [99]

- Lokalizacja: Zakopane, ul. Chramcówki 19, powiat tatrzański,
Czas powstania: 1980–1994,
Autor projektu: Janusz Ingarden, wnętrze Bogdan Kulka,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium próby czasu, kryterium kontekstu,
kryterium tradycji miejsca,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu
i zagospodarowaniu przestrzennym,
Ochrona: bryły, kompozycji i kolorystyki elewacji.

Pomnik pamięci lotników poległych w obronie i wyzwoleniu Ojczyzny w latach II wojny światowej [100]

- Lokalizacja: Andrychów, powiat wadowicki,
Czas powstania: 1976 r.,
Kryteria wpisu: kryterium historyczne, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną jako dobro kultury współczesnej na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Przedstawiony w: P. Michno, *Wystarczy chcieć, czyli historia pewnego Lima*⁸⁰,
Charakterystyka: myśliwski samolot odrzutowy Lim-2 konstrukcji polskiej (wyprodukowany w 1956 r. w Mielcu) został подарowany przez Ludowe Lotnictwo Polskie mieszkańcom Andrychowa i zmontowany w czynie społecznym przez WSW Andoria,
Ochrona: pomnika, ekspozycji.

80. <http://www.ireneusz.andrychow.pl/modules.php?op=modload&name=Subjects&file=index&req=viewpage&pageid=206>.

Zespół Wyższego Seminarium Duchownego

[101]

- Lokalizacja:** Kalwaria Zebrzydowska, ul. Bernardyńska 46, powiat wadowicki,
Czas powstania: 1993 r.,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium kontekstu, kryterium uznania współczesnych,
Status prawny ochrony: uznany za dobro kultury współczesnej uchwałą Nr XXI/168/2005 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 lutego 2005 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Kalwaria Zebrzydowska, Dz. Urz. Woj. Małop. z 2005 r. Nr 289 poz. 2107 z późn. zm.: znajdujący się w obrębie terenu dawnego pałacu Czartoryskich; zespół Wyższego Seminarium Duchownego traktuje się jako chronione „dobro kultury współczesnej”,
Charakterystyka: obiekt nawiązujący do tradycyjnych rozwiązań, wpisuje się w zabytkowe otoczenie,
Ochrona: kompozycji, bryły.

Zespół kościół pw. św. Piotra Apostoła z obiektami towarzyszącymi i otoczeniem

[102]

- Lokalizacja:** Wadowice, powiat wadowicki,
Czas powstania: 1991 r.,
Autor projektu: Przemysław Szafer, Jacek Gyurkovich, Ewa Węclawowicz-Gyurkovich,
konstruktorzy: Stanisław Kaczmarczyk, Janusz Mierzwa,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium nowatorstwa, kryterium kontekstu,
kryterium uznania współczesnych,
Status prawny ochrony: uznany za dobro kultury współczesnej uchwałą Nr XV/124/2008 Rady
Miejskiej w Wadowicach z dnia 14 marca 2008 r. w sprawie miejscowego
planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Wadowicach
(centrum i śródmieście), Dz. Urz. Woj. Małop. z 2008 r. Nr 269 poz. 1679,
Ochrona: bryły, kompozycji elewacji, formy dachu, ekspozycji.

Willa Tadeusza Kantora [103]

- Lokalizacja:** Hucisko 39, gmina Gdów, powiat wielicki,
Czas powstania: 1989–1990,
Autor projektu: Tadeusz Kantor,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium historyczne, kryterium kontekstu, kryterium próby czasu,
Status prawny ochrony: możliwy do objęcia ochroną na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
Charakterystyka: Duży drewniany dom na kamiennej podmurówce w stylu eklektycznym, łączący w sobie elementy stylu zakopiańskiego oraz średniowiecznej budowli warownej. Na dachu uwagę przykuwa masywny komin. Na wewnątrz budynku składa się przestronna kuchnia z wmontowanym tradycyjnym wiejskim piecem, normalne pomieszczenia mieszkalne oraz dwie pracownie artystyczne: jedna przeznaczona dla samego Kantora, a druga dla jego żony Marii Stangret-Kantor,
Ochrona: bryły, kompozycji, elewacji, ekspozycji.

Pomnik Tadeusza Kantora – krzesło

[104]

- Lokalizacja:** Hucisko 39, gmina Gdów, powiat wielicki,
Czas powstania: 1995 r.,
Kryteria wpisu: kryterium artystyczne, kryterium historyczne, kryterium kontekstu, kryterium unikalności, kryterium uznania współczesnych,
Status prawny ochrony: uznany za dobro kultury współczesnej uchwałą Nr XVI/87/2007 Rady Gminy Gdów z dnia 5 października 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego sołectwa Hucisko, w jego granicach administracyjnych, Dz., Urz. Woj. Małop. z 2008 r. Nr 28 poz. 142,
Charakterystyka: oryginalna betonowa rzeźba 14-metrowej wysokości. Artysta stworzył projekt krzesła w ramach *cyklu pomników niemożliwych*, do którego można zaliczyć też projekt olbrzymiej żarówki i most przez Wisłę w kształcie gigantycznego wieszaka. Powstało dzięki Fundacji im. Tadeusza Kantora,
Ochrona: pomnika, ekspozycji.

Propozycja monitoringu dóbr kultury współczesnej w województwie małopolskim

Monitoring oznacza prowadzenie powtarzalnej obserwacji i kontroli określonych procesów lub zjawisk. Monitoring dóbr kultury współczesnej oznacza zatem prowadzenie powtarzalnej obserwacji i kontroli obiektów uznanych za dobra kultury współczesnej.

Do głównych pożądaných cech monitoringu zalicza się:

- obiektywność osiąganą poprzez reprezentatywność mierników,
- ciągłość obserwacji w regularnych odstępach czasu,
- selektywność wymuszoną brakiem możliwości stałego gromadzenia zbyt dużej ilości informacji,
- sprawność polegającą na możliwości szybkiego przetwarzania danych w różnych przekrojach,
- wiarygodność zbioru informacji, odpowiadającą wiarygodności źródła i wiarygodności przetwarzania,
- jednoznaczność parametrów, którymi monitoring jest realizowany w zakresie wskaźników, jednostek agregacji i informacji,
- kompatybilność zapewniającą współdziałanie i wzajemny przepływ informacji z innymi systemami informacyjnymi do innych celów⁸¹.

Wychwycenie zachodzących zmian możliwe jest poprzez rejestrowanie wartości mierników w regularnych odstępach czasu oraz określenie na ich podstawie poprawy lub pogarszania stanu ocenianego zjawiska.

W przypadku dóbr kultury współczesnej istotne znaczenie ma śledzenie zmian zarówno ilościowych, jak i jakościowych. Zmiany ilościowe mogą być jednoznacznie określane wskaźnikami liczbowymi. Ocenie powinna podlegać przede wszystkim zmiana liczby obiektów, przy czym zmiana polegająca na zmniejszeniu się tej liczby nie musi oznaczać tendencji negatywnej. Jak podkreślano bowiem we wcześniejszych rozważaniach, obiekty stanowiące dobra kultury współczesnej mogą być obejmowane w przyszłości ochroną konserwatorską. Ze względu na konieczność rozdzielania form ochrony, obiekty objęte ochroną konserwatorską powinny być wykreślane z listy dóbr kultury współczesnej. Zmniejszanie się liczby obiektów wynikające z takich działań nie jest zjawiskiem niekorzystnym – może być wręcz ocenione jako pozytywne ze względu na lepsze umocowanie prawne ochrony zabytków. Drugim ważnym wskaźnikiem ilościowym jest liczba obiektów objętych ochroną poprzez ustalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego – zwiększanie tej liczby stanowić będzie zjawisko korzystne.

81. *Wskaźniki ekorozwoju*, red. T. Borys, Białystok 1999.

Proponuje się następujące wskaźniki służące monitorowaniu obiektów dóbr kultury współczesnej:

- liczba obiektów ogółem,
- liczba obiektów w podziale na podstawowe kategorie:
 - pomniki,
 - budynki,
 - detale architektoniczne,
 - założenia urbanistyczne i krajobrazowe,
 - elementy małej architektury⁸²,
 - budowle inżynierskie⁸³,
- procentowy udział poszczególnych kategorii obiektów w liczbie obiektów ogółem,
- ilość obiektów wykreślonych z listy na skutek objęcia ochroną konserwatorską,
- procentowy udział liczby obiektów wykreślonych z listy na skutek objęcia ochroną konserwatorską w liczbie obiektów, o które zmniejszyła się lista dóbr kultury współczesnej,
- liczba obiektów objętych ochroną poprzez ustalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- procentowy udział obiektów objętych ochroną poprzez ustalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w całkowitej liczbie obiektów,
- liczba obiektów objętych programami (projektami) związanymi z ochroną.

Przyjęty powyżej podział obiektów na kategorie wynika z ustawowej definicji dóbr kultury współczesnej uzupełnionej o kategorie zidentyfikowanych dotychczas obiektów niemieszczących się w tej definicji. W przypadku rozszerzania listy możliwe jest ewentualne rozszerzenie zestawu kategorii.

Punktem odniesienia dla rejestracji zmian ilościowych może być zestawienie zamieszczone w rozdziale *Identyfikacja zasobów*.

Monitoring zmian jakościowych jest trudniejszy do prowadzenia, gdyż wymaga oceny każdego obiektu. Jakość zachodzących zmian rejestrowana może być przede wszystkim na podstawie charakterystyki stanu obiektów oraz ewentualnego porównania materiału ikonograficznego (zdjęcia) przedstawiającego obiekt w różnych okresach. Zmiany jakościowe nie mogą być jednoznacznie określane wskaźnikami liczbowymi, zastosowana dla nich powinna być metoda obrazowania i opisu. Powinna tu następować ocena, czy następują zmiany wpływające na obniżenie wartości obiektu lub zmiany powodujące przywracanie walorów utraconych. Podstawową formą monitoringu jakościowego powinno być więc określenie czy następuje poprawa, pogorszenie stanu obiektu, czy też nie stwierdza się istotnych zmian.

Zachodzące zmiany jakościowe poszczególnych obiektów mogą być rejestrowane w formie krótkiego opisu lub karty obiektu obejmującej zestawienie opisu oraz fotografii. Punktem

82. Kategoria niewymieniona w katalogu określonym w ustawowej definicji dóbr kultury współczesnej.

83. Jw.

odniesienia dla prowadzenia monitoringu jakościowego może być zamieszczony w niniejszej publikacji katalog.

Monitoring obiektów dóbr kultury współczesnej w województwie może być prowadzony na poziomie regionalnym, poprzez jednostki podległe Marszałkowi Województwa. Prowadzenie monitoringu może odbywać się we współpracy z gminami, na przykład poprzez ankiety dotyczące: stanu poszczególnych obiektów, podejmowania przez samorzady działań służących ochronie obiektów oraz propozycji gmin do aktualizacji listy.

Działania związane z ochroną dóbr kultury współczesnej w województwie małopolskim

Ze względu na to, że problemy związane z ochroną dóbr kultury współczesnej są zbliżone do problemów związanych z ochroną obiektów zabytkowych, działania służące ochronie dóbr kultury współczesnej można wzorować lub łączyć z wypracowanymi już działaniami na rzecz ochrony zabytków.

Działania związane z ochroną dóbr kultury współczesnej mogą obejmować w szczególności:

- edukację na rzecz dóbr kultury współczesnej (prezentacje, lekcje, filmy dla dzieci i młodzieży),
- promocję obiektów (np. wydanie katalogów, broszur, publikacje multimedialne),
- podnoszenie rangi obiektów (np. poprzez organizację ważnych wydarzeń),
- poszukiwanie funduszy na dofinansowanie działań służących utrzymaniu bądź odzyskaniu wartości obiektów (np. wspieranie prac remontowych),
- aktywizację gmin mającą na celu zainteresowanie (władz gminy i społeczności lokalnej) ochroną dóbr kultury współczesnej np. poprzez organizowanie konkursów plastycznych na najlepsze (najciekawsze) formy ochrony i popularyzacji obiektów chronionych,
- zaangażowanie właścicieli obiektów w problematykę ochrony,
- stymulowanie udziału lokalnych społeczności w ochronie obiektów,
- zwiększenie udziału organizacji pozarządowych w opiece nad obiektami,
- opracowywanie programów odnowy, rewaloryzacji itp.,
- dążenie do pełnego wykorzystania instrumentów planistycznych,
- stworzenie i zapewnienie dostępu do elektronicznej informacji o obiektach,
- poprawę bezpieczeństwa obiektów.

Bardzo ważnym problemem, z którego wynika niebezpieczeństwo utraty lub obniżania wartości obiektów współczesnych, jest brak rozpowszechnionej wiedzy o ich znaczeniu. Właściciele lub zarządzający obiektami mogą prowadzić niewłaściwe działania na skutek braku świadomości walorów obiektu. W związku z tym podejmowane działania powinny przede wszystkim być ukierunkowane na szeroko rozumianą edukację oraz promocję obiektów. Promocja poprzez publikacje, organizację imprez oraz konkursy pozwala na poszerzanie wiedzy dotyczącej wartości obiektów, a co za tym idzie – zwiększanie akceptacji potrzeby ich ochrony oraz zwiększenie dbałości o obiekty wśród lokalnej społeczności. Środkiem przekazu mającym coraz większe znaczenie, docierającym do szerokiej grupy odbiorców jest internet. Wykorzystanie tego środka przekazu poprzez stworzenie strony internetowej poświęconej obiektom dóbr kultury współczesnej w województwie małopolskim może pozwolić na dotarcie do dużej grupy odbiorców. Strona internetowa zawierająca informacje o obiektach, ich lokalizacji, a także zdjęcia pozwolić może również na wymianę informacji – można przeznaczyć na niej miejsce na zgłaszanie kolejnych propozycji, które mogłyby być brane pod uwagę przy aktualizacji listy.

Działaniem służącym ochronie i promocji mogłoby być włączenie problematyki obiektów dóbr kultury współczesnej do prowadzonego z powodzeniem programu Dni Dziedzictwa Kulturowego Małopolski. Program koncentruje się wokół obiektów zabytkowych, ale dobra kultury współczesnej również mogłyby zostać do niego włączone jako element dziedzictwa kulturowego.

Wzrost zaangażowania właścicieli obiektów w ich ochronę może odbywać się poprzez dofinansowanie lub inną pomoc w opracowywaniu dokumentacji obiektów oraz system finansowego wspierania prac rewaloryzacyjnych, remontowych i porządkowych. Szczególnie cenne jest stymulowanie działań pozytywnych, godnych naśladowania, stanowiących dobre wzorce i wytyczne. Dobrym przykładem takiego działania stosowanego w odniesieniu do obiektów zabytkowych jest nagroda Województwa Małopolskiego im. Mariana Korneckiego przyznawana przez Marszałka Województwa za wybitne osiągnięcia w dziedzinie ochrony zabytków architektury drewnianej oraz ich promocji. Bardzo istotnym działaniem jest podnoszenie rangi obiektów poprzez „udział” tych obiektów w życiu poszczególnych miejscowości. Swoista nobilitacja obiektów i miejsc z nimi związanych odbywać się może m.in. poprzez organizowanie różnego rodzaju imprez publicznych w obiektach lub w ich bezpośrednim sąsiedztwie. Szalenie ważne jest, aby dobra kultury współczesnej traktowane były przez społeczności lokalne jako dobro wspólne, stanowiące istotną część jego tożsamości.

Zarówno na szczeblu lokalnym jak i wojewódzkim konieczne jest tworzenie różnego rodzaju programów i projektów umożliwiających pozyskanie środków finansowych potrzebnych do bieżącego utrzymania obiektów, poprawy ich bezpieczeństwa jak i utrzymania lub przywrócenia im walorów, dla których są objęte ochroną. Możliwe jest również pozyskanie funduszy unijnych związanych z utrzymaniem tożsamości społeczności lokalnych (tożsamości regionalnej).

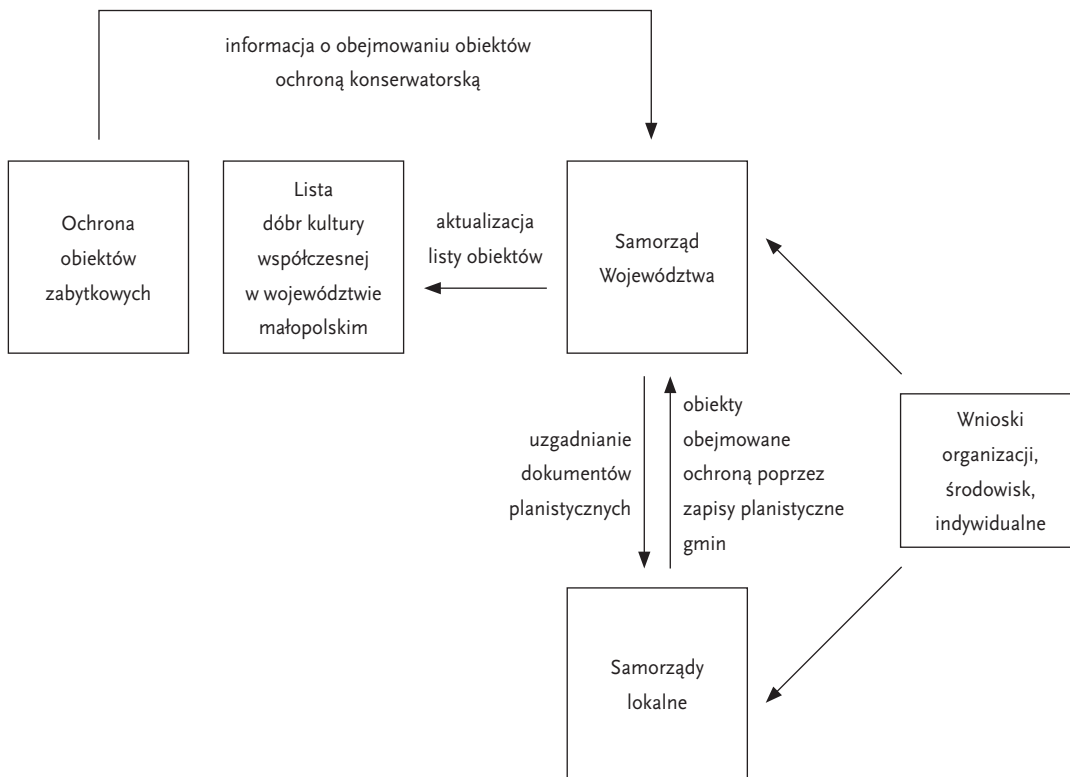
Działania związane z ochroną dóbr kultury współczesnej mogą i powinny być wspierane przez instrumenty planistyczne. Niezbędne jest tworzenie ram prawnych pozwalających na ochronę zasobów. Celowe jest wpisanie poszczególnych obiektów oraz określenie szczegółowych zasad ich ochrony w planach miejscowych i studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (jest to niejako przeniesienie do prawa miejscowego ochrony części dziedzictwa narodowego, którego ochrona zadeklarowana została w Konstytucji RP). Publikowanie planów miejscowych w dziennikach urzędowych oraz na stronach internetowych gmin, w sposób pośredni przyczynia się do rozpowszechniania wiedzy o obiektach objętych ochroną.

Wnioski i wskazówki do opracowania systemu ochrony dóbr kultury współczesnej w województwie małopolskim

Podstawą dla ochrony dóbr kultury współczesnej są zapisy Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. System ochrony dóbr kultury współczesnej w województwie małopolskim może być więc tworzony w oparciu o tę ustawę. Punktem wyjścia do opracowania systemu ochrony dóbr kultury współczesnej może być przedstawiona w niniejszym opracowaniu lista, która powinna być poddana przede wszystkim konsultacjom z Wojewódzką Komisją Urbanistyczno-Architektoniczną oraz samorządami lokalnymi. Wyniki konsultacji mogą wpłynąć na ewentualne doprecyzowanie zakresu listy. Przyjęcie listy dóbr kultury współczesnej przez Samorząd Województwa, a następnie uwzględnienie jej w planie województwa, staje się jednym z elementów weryfikowanym w trakcie uzgadniania studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin (zgodnie z obowiązującymi przepisami studia mają być zgodne z planem województwa), a w konsekwencji również i planów miejscowych. Przyjęta na poziomie regionalnym lista byłaby więc stopniowo uwzględniana w dokumentach planistycznych na poziomie lokalnym. Jednocześnie samorządy lokalne mogą podejmować ochronę kolejnych obiektów poprzez zapisy dokumentów planistycznych. To z kolei powinno znajdować odzwierciedlenie w aktualizacji listy prowadzonej na poziomie regionalnym. System ochrony dóbr kultury współczesnej w województwie, zapoczątkowany na poziomie regionalnym, mógłby następnie przyjąć formę dwukierunkowego przepływu informacji (danych) pomiędzy samorządami lokalnymi i władzami regionalnymi (por. ryc. 2).

Lista dóbr kultury współczesnej, znajdująca się w Urzędzie Marszałkowskim, powinna być uaktualniana na bieżąco w związku z pojawianiem się regulacji prawnych wynikających z działań gmin i Konserwatora Zabytków. Podejmowanie ochrony obiektów przez samorządy lokalne w dokumentach planistycznych powinno znajdować bieżące odzwierciedlenie w uzupełnianiu listy na poziomie regionalnym (np. w drodze zgłoszenia). Podobnie obejmowanie obiektów ochroną konserwatorską (przez Konserwatora Zabytków lub poprzez wpisanie do gminnej ewidencji zabytków) powinno skutkować wykreśleniem obiektów z listy.

Lista obiektów mogłaby w przyszłości zostać rozbudowana o dodatkowe dane dotyczące precyzyjnej lokalizacji (w oparciu o ewidencję gruntów), wzbogaconych opisów oraz szczegółowych wytycznych do dokumentów planistycznych dotyczących zakresu ochrony. Wytyczne te powinny obejmować również zasięg terenu ewentualnej ochrony ekspozycji obiektu określony w skali pozwalającej na przeniesienie do planowania miejscowego. Gromadzenie danych o obiektach może odbywać się analogicznie do sposobu prowadzenia Gminnej Ewidencji Zabytków opracowanego przez Krajowy Ośrodek Badania i Dokumentacji Zabytków. Przygotowane i udostępnione na stronach internetowych KOBiDZ oprogramowanie pozwala na budowanie bazy danych, z której generować można następnie karty obiektów. Uzupełnieniem powinna być jednak lokalizacja obiektów poprzez powiązanie z bazą danych przestrzennych.

Ryc. 2. Schemat funkcjonowania listy dóbr kultury współczesnej na poziomie regionalnym

Opracowanie systemu gromadzenia informacji (bazy danych) dotyczących obiektów objętych ochroną, zawierającego dane tekstowe, graficzne oraz przestrzenne ułatwić może współpracę z gminami. Dane przestrzenne dotyczące lokalizacji obiektów znajdujących się na liście zaproponowanej w niniejszym opracowaniu zostały zgromadzone dla całego województwa w skali i formie odpowiadającej innym danym gromadzonym przez Marszałka Województwa, ale docelowo powinny być również gromadzone w skali pozwalającej na ich bezpośrednie wykorzystanie w planach miejscowych (1:1000, 1:2000).

Literatura

Wydawnictwa zwarte i ciągłe

1. *A constructive Approach to Conserving Modernist Buildings*, A Speech by Simon Thurley, Chief Executive of English Heritage, A conference by English Heritage and the Architectural Review, Royal College of Physicians building in Regents Park, 14th December 2006, <http://www.english-heritage.org.uk/server/show/nav.18953>.
2. *Artyści murem za Hasiorem*, Gazeta Wyborcza, Kraków, 05.12.2008 r.
3. T. Barucki, *Architektura Polski*, Warszawa 1985.
4. T. Barucki, *O pięknie ale i o tożsamości naszej współczesnej architektury*, Czasopismo Techniczne z. 13, Seria: Architektura z. 6–A, 2007, s. 9–14.
5. T. Barucki, *Śladami architektury. O niszczeniu wartościowych dzieł współczesnej architektury*, Warszawa 2007, <http://warszawa.sarp.org.pl/pokaz.php?id=1989&PHPSESSID=qtooga51p5q8sthvansndlegf3>.
6. T. Barucki, *Wacław Kryszewski, Jerzy Mokrzyński, Eugeniusz Wierzbicki*, Warszawa, 1987.
7. G. Buczek, *Dobra kultury współczesnej (1)*, Urbanista nr 11, 2005.
8. G. Buczek, *Dobra kultury współczesnej (2)*, Urbanista nr 12, 2005.
9. G. Buczek, *Dobra kultury współczesnej (3)*, Urbanista nr 1, 2006.
10. A. Buszko, *Ewolucja myśli architektonicznej w sztuce sakralnej po reformach Soboru Watykańskiego II na przykładzie Krakowa*, pr. niepubl., rozprawa doktorska, Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki, Wydział Architektury.
11. *Chcą zniszczyć „Organy” Hasiora – listy czytelników*, Gazeta Wyborcza, 12.11.2008 r.
12. *Dobra kultury współczesnej w Stolicy i zasady ich ochrony w polityce przestrzennej m. st. Warszawy oraz ich realizacja w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego*, materiały z seminarium OW SARP, 13 czerwca 2005 r., <http://warszawa.sarp.org.pl/pokaz.php?id=2332>.
13. T. Dobrowolski, *Sztuka Krakowa*, Wydawnictwo Literackie, wyd. V, Kraków 1978.
14. M. Fabiański, J. Purchla, *Przewodnik po architekturze Krakowa*, Kraków 2001.
15. Z. Gądek, *Architektura miejsca*, Kraków 1996.
16. A. Hac, *Architektura, którą Łódź może się pochwalić*, Gazeta Wyborcza, dodatek lokalny Łódź, 2008.02.07.
17. *Encyklopedia Krakowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Kraków 2000.
18. B. Kostuch, *Powojenna ceramika architektoniczna w Krynicy*, Almanach Muszyny, 2006, s. 199–204.
19. B. Kostuch, *Ceramika architektoniczna w Muszynie i Złockiem*, Almanach Muszyny, 2007, s. 179–185.

20. *Kościół Miłosierdzia Bożego*, Sztuka Sakralna, nr 2, 2002, s. 12.
21. D. Kozłowski (red.), *Architektura Betonowa*, Kraków 2001.
22. D. Kozłowski, *O pięknie architektury (współczesnej) – uwagi o ułomności rzeczy użytecznych*, Czasopismo Techniczne z. 13, Seria: Architektura z. 6–A, 2007, s.74–77.
23. *Kraków współczesny: co zburzyć, co zachować?*, Gazeta Wyborcza, 09.11.2007 r.
24. K. Kucza-Kuczyński, Andrzej Artur Mroczek, *Nowe kościoły w Polsce*, Warszawa 1991.
25. K. Kucza-Kuczyński, *Piękna architektura – czy piękno architektury, czyli czytając Stróżewskiego*, Czasopismo Techniczne z. 13, Seria: Architektura z. 6–A, 2007, s. 83–86.
26. *Looking At Listing Criteria, Weighing up Value*, A speech by Elaine Harwood, Senior Architectural Investigator for English Heritage, A conference by English Heritage and the Architectural Review, Royal College of Physicians building in Regents Park, 14th December 2006, <http://www.english-heritage.org.uk/server/show/nav.18953>.
27. *Miastoprojekt Kraków 50 lat*, red. B. Czarkczew, K. Kindera, S. Spyt, Kraków 1999.
28. M., A. Michniewscy, M. Duda, S. Wypych, *Kościół drewniane Karpat i Podkarpacia*, Pruszków 2001.
29. M. Motak, *Architektura Krakowa 1989–2004. Nowe realizacje w kontekście miasta historycznego*, Monografie Politechniki Krakowskiej, seria Architektura, nr 346, Kraków 2007.
30. *Ocalmy architektoniczne perły Krakowa*, Gazeta Wyborcza, 29.10.2007 r.
31. *Organy – Hasior zdekomunizowany*, Gazeta Wyborcza, Kraków, 29.11.2008 r.
32. *Organy Hasiora grały na złą melodię*, Gazeta Wyborcza, 14.11.2008 r.
33. *Perły Krakowa. Uniknąć socrealistycznej luki*, Gazeta Wyborcza, 30.10.2007 r.
34. *Post War Listed Public Housing Estates, A Guide to Post-war Listed Buildings (2003)*, <http://www.english-heritage.org.uk/server/show/nav.18952>.
35. *Przewodnik. Architektura polska po 1990 r.*, red. K. Kubisiowska, P. Lewicki, Kraków 2004; wersja elektroniczna: <http://www.proarchitektura.org/guide/>.
36. M. Ewa Rosier-Siedlecka CR, *Posoborowa architektura sakralna*, KUL, Lublin 1980.
37. *Rzeźbę Hasiora zastąpi papieski krzyż?*, Gazeta Wyborcza, 13.11.2008 r.
38. Sir Banister Fletcher's *A History of Architecture*, Twentieth Edition, London 1996.
39. G. Stiasny, *Kościół Miłosierdzia Bożego*, Architektura nr 3/1994, s. 8.
40. T. Przemysław Szafer, *Współczesna architektura polska*, Warszawa 1988.
41. *Talibowie z Podhala*, Gazeta Wyborcza, 12.11.2008.
42. *Tę rzeźbie mówimy: nie!*, Gazeta Wyborcza, Kraków, 12.11.2008r.
43. *The history of post-war listing*, <http://www.english-heritage.org.uk/server/show/nav.18951>.
44. M. Włodarczyk, *Architektura lat 60-tych w Krakowie*, Kraków 2006.
45. W. Włodarczyk, *Sztuka polska 1918–2000*, Warszawa 2000.
46. *W ogniu tworzone... Ceramika krakowska po 1945 r.*, katalog wystawy w Muzeum Narodowym w Krakowie, czerwiec–sierpień 2008.
47. *Wskaźniki ekorozwoju*, red. T. Borys, Białystok 1999.
48. *Zmiany jakości przestrzeni dużych miast w Polsce. Mierniki i metoda oceny*, kier. Z. Ziobrowski, Kraków 1996.

Akty prawne

1. Uchwała Nr XXI/122/2007 Rady Gminy Gdów z dnia 27 grudnia 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego sołectwa Winiary, w jego granicach administracyjnych, Dz. Urz. Woj. Małop. z 2008 r. Nr 220 poz. 1374.
2. Uchwała Nr XVI/87/2007 Rady Gminy Gdów z dnia 5 października 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego sołectwa Hucisko, w jego granicach administracyjnych, Dz. Urz. Woj. Małop. z 2008 r. Nr 28 poz. 142.
3. Uchwała Nr CXVII/1235/06 Rady Miasta Krakowa z dnia 27 września 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Branice”, Dz. Urz. Woj. Małop. z 2006 r. Nr 883 poz. 5358.
4. Uchwała Nr XXXV/453/08 Rady Miasta Krakowa z dnia 27 lutego 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Cmentarz Grębałów”, Dz. Urz. Woj. Małop. z 2008 r. Nr 174 poz. 1009.
5. Uchwała Nr XVI/155/2004 Rady Miejskiej w Bieczu z dnia 9 grudnia 2004 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Biecz, Dz. Urz. Woj. Małop. z 2005 r. Nr 149 poz. 942 z późn. zm.
6. Uchwała Nr XVII/174/08 Rady Miejskiej w Bochni z dnia 27 lutego 2008 r. w sprawie uchwalenia Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego terenu „Śródmieście”, Dz. Urz. Woj. Małop. z 2008 r. Nr 240 poz. 1513.
7. Uchwała Nr XXI/168/2005 Rady Miejskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z dnia 17 lutego 2005 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Kalwaria Zebrzydowska, Dz. Urz. Woj. Małop. z 2005 r. Nr 289 poz. 2107 z późn. zm.
8. Uchwała Nr 46/IX/2007 Rady Miejskiej w Myślenicach z dnia 25 kwietnia 2007 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru w mieście Myślenice Dz., Urz. Woj. Małop. z 2007 r. Nr 459 poz. 3031.
9. Uchwała Nr LI/669/2006 Rady Miejskiej Olkusz z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Olkusz Czarna Góra – Zagaje Dz. Urz. Woj. Małop. z 2006 r. Nr 613 poz. 3795.
10. Uchwała Nr XXXV/270/06 Rady Miejskiej w Słomnikach z dnia 20 marca 2006 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru miasta Słomniki, Dz. Urz. Woj. Małop. z 2006 r. Nr 240 poz. 1672.
11. Uchwała Nr XV/124/2008 Rady Miejskiej w Wadowicach z dnia 14 marca 2008 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Wadowicach (centrum i śródmieście), Dz., Urz. Woj. Małop. z 2008 r. Nr 269 poz. 1679.
12. Uchwała Nr II/21/1/2004 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 21 czerwca 2004 r. w sprawie Planu zagospodarowania przestrzennego Województwa Śląskiego.
13. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., Dz. U. z 2003 r. Nr 162 poz. 1568 z późniejszymi zmianami.
14. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 2 marca 2003 r., Dz. U. z 2003 r. Nr 80 poz. 717 z późniejszymi zmianami.

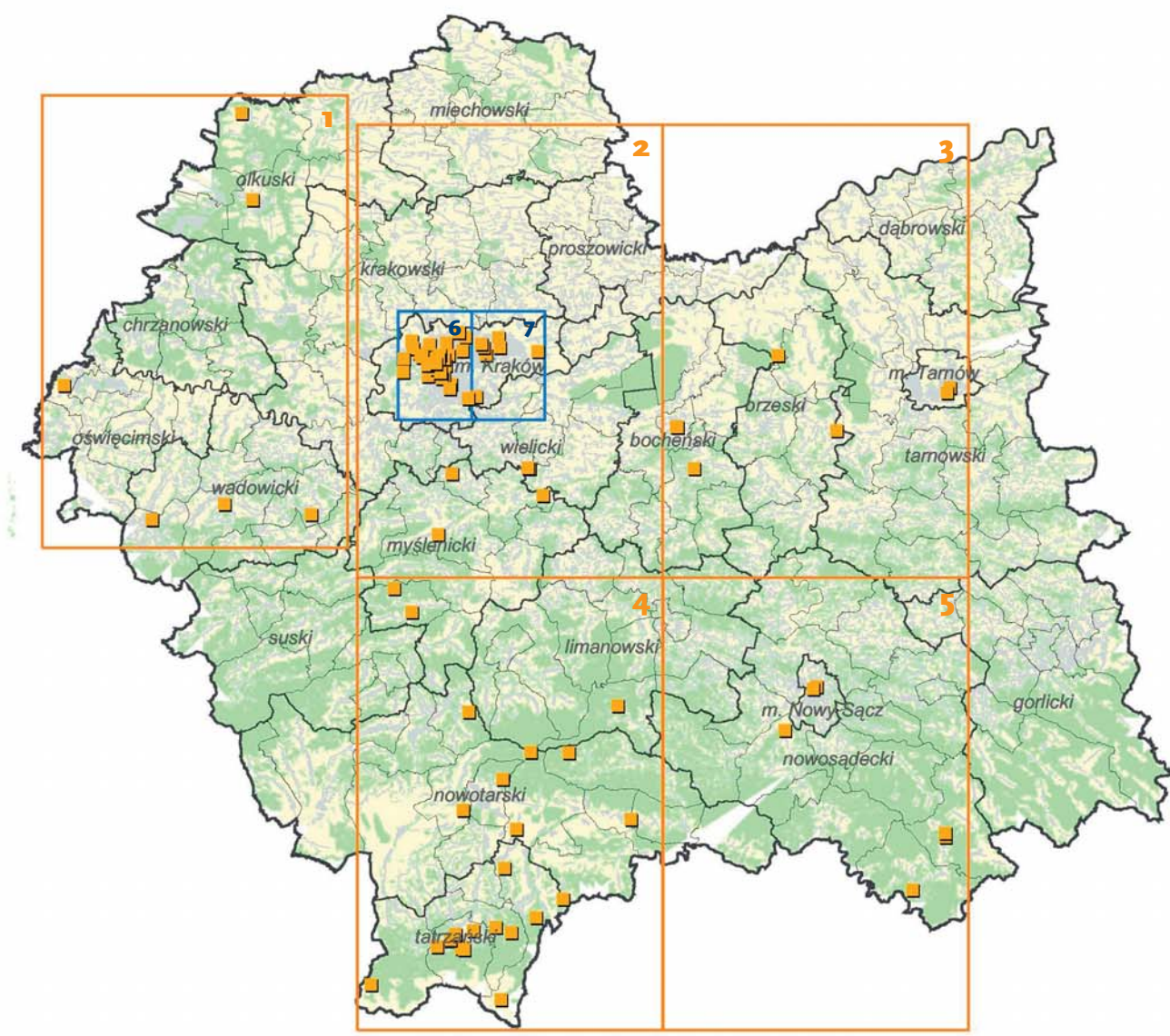
Spis tabel i rycin

Tabela 1. Zestawienie informacji o uwzględnieniu zagadnień dóbr kultury współczesnej w planach poszczególnych województw 23

Tabela 2. Zestawienie dóbr kultury współczesnej w województwie małopolskim 31

Ryc. 1. Zasoby dóbr kultury współczesnej w województwie małopolskim wg przyjętych kategorii 32

Ryc. 2. Schemat funkcjonowania listy dóbr kultury współczesnej na poziomie regionalnym 165

mapy w skali 1: 250 000

Oznaczenia:

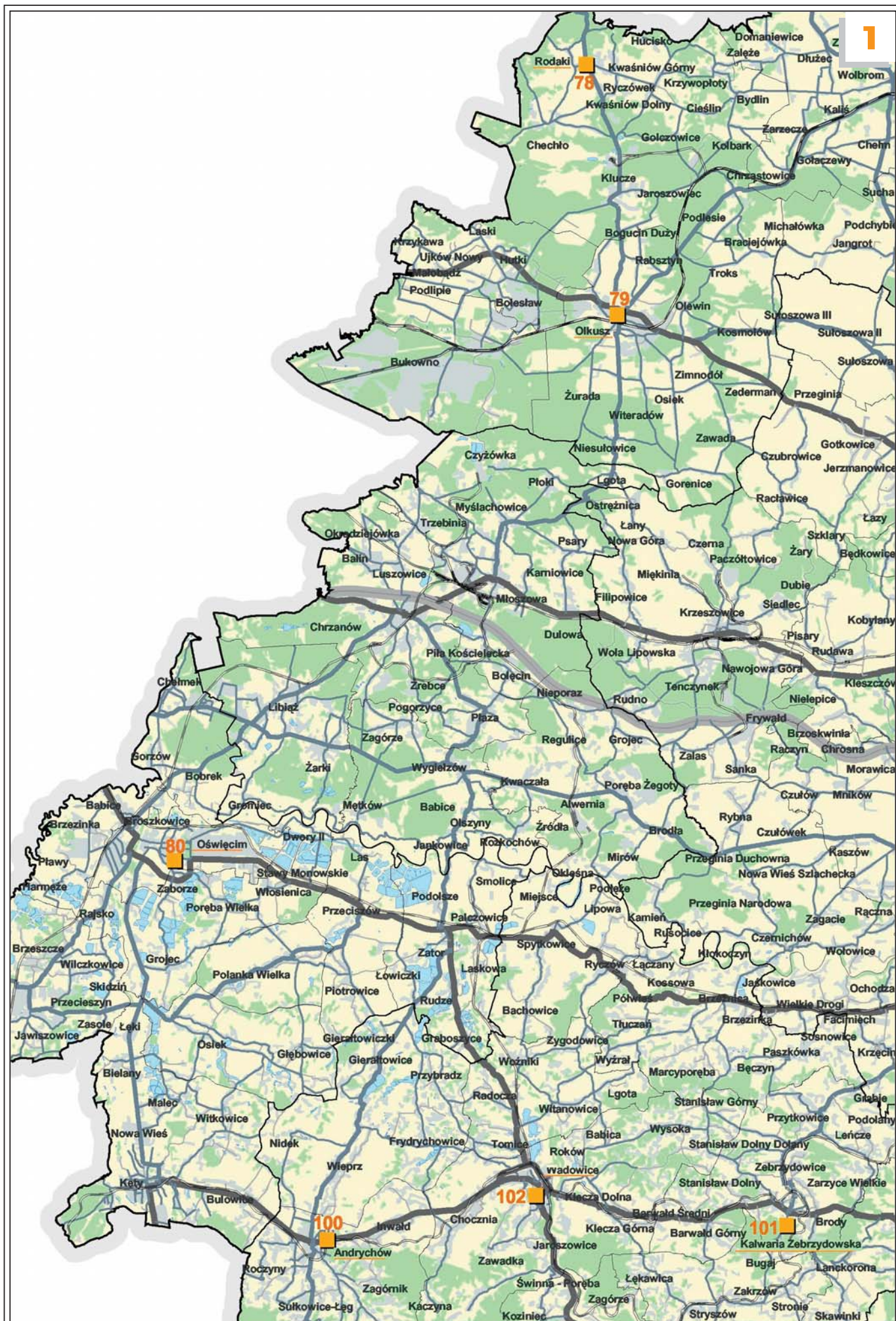
- 5 obiekty dóbr kultury współczesnej, nr obiektu
- nazwy miast i sołectw, w których znajdują się dobra kultury współczesnej
- granice województwa małopolskiego
- granice powiatów
- granice gmin
- tereny zainwestowane
- lasy
- wody powierzchniowe
- rzeki
- autostrada
- drogi krajowe, nr drogi
- drogi wojewódzkie, nr drogi
- drogi powiatowe
- linie kolejowe

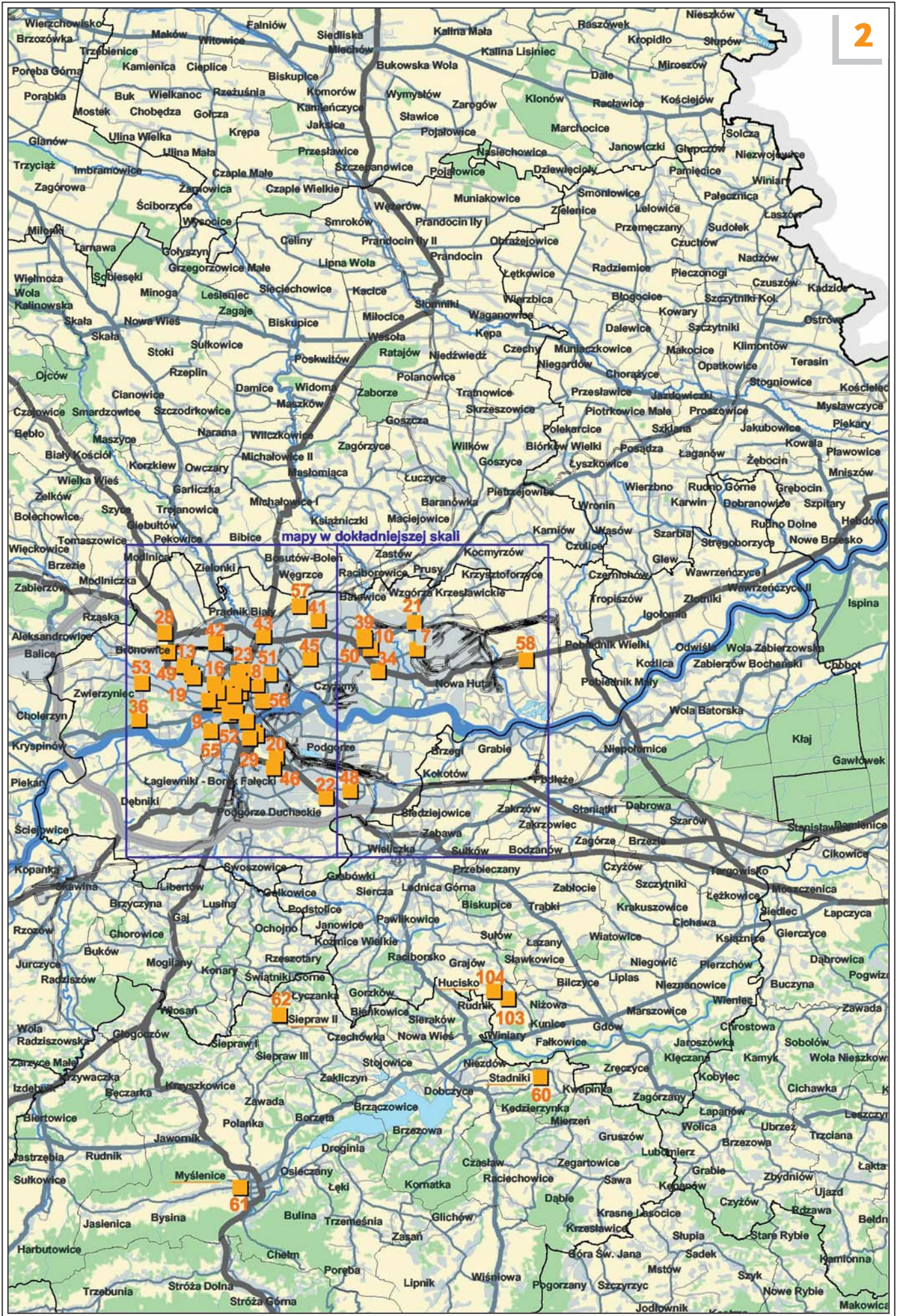

mapy w skali 1: 60 000

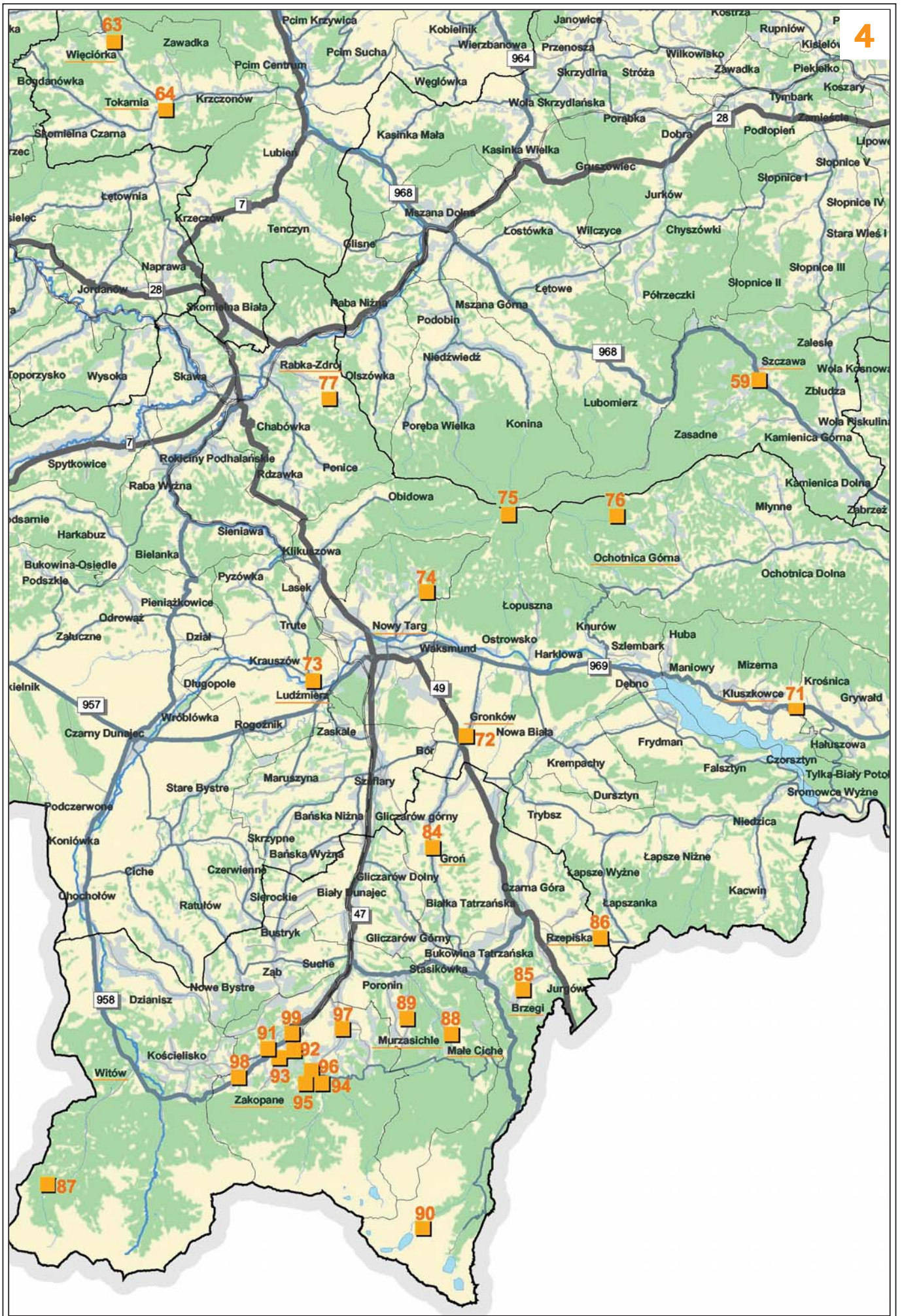
Oznaczenia:

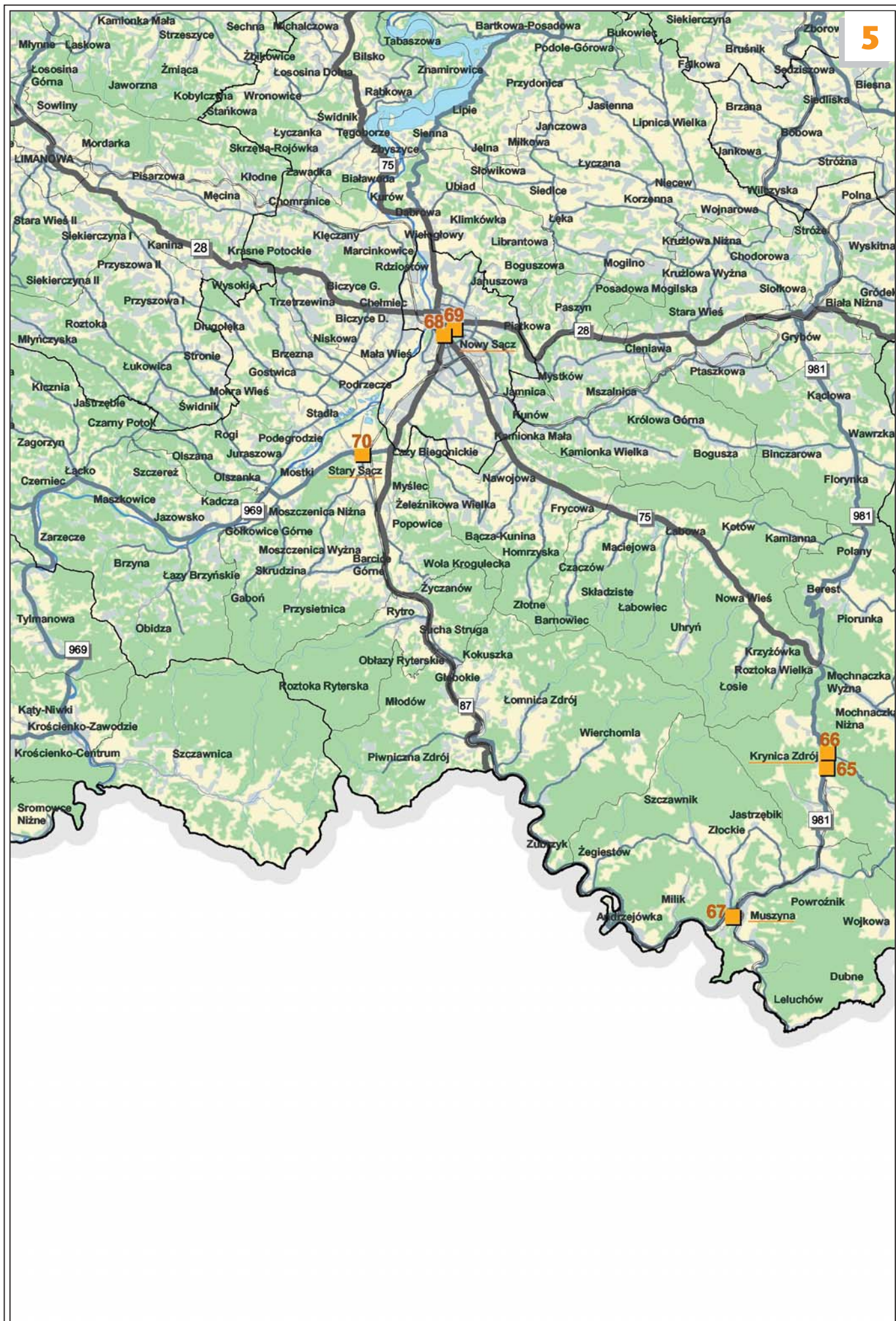
- 8 obiekty dóbr kultury współczesnej, nr obiektu
- granice powiatów
- granice gmin
- tereny zainwestowane
- lasy
- wody powierzchniowe
- rzeki
- autostrada
- drogi krajowe
- drogi wojewódzkie
- drogi powiatowe
- drogi lokalne
- linie kolejowe

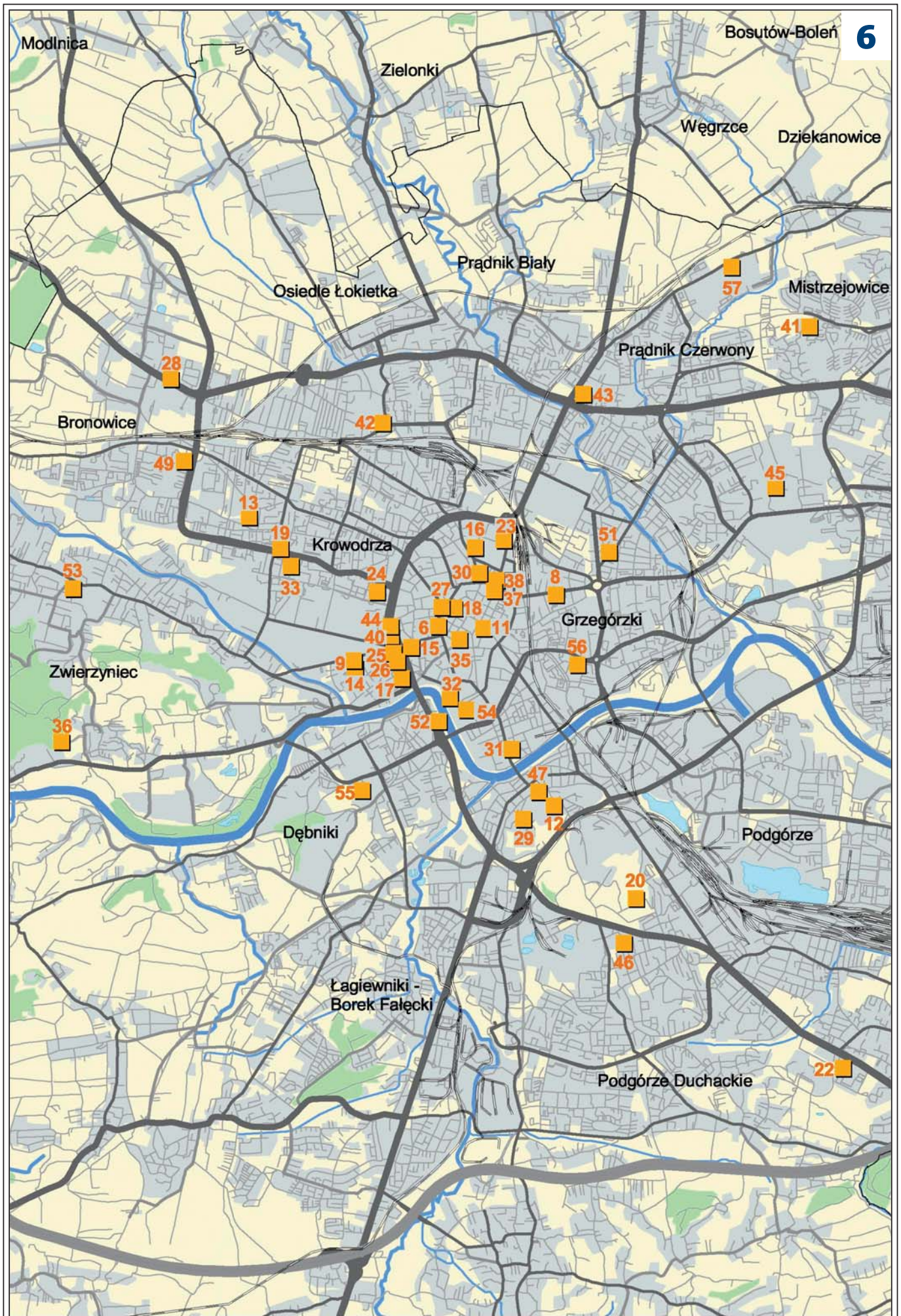

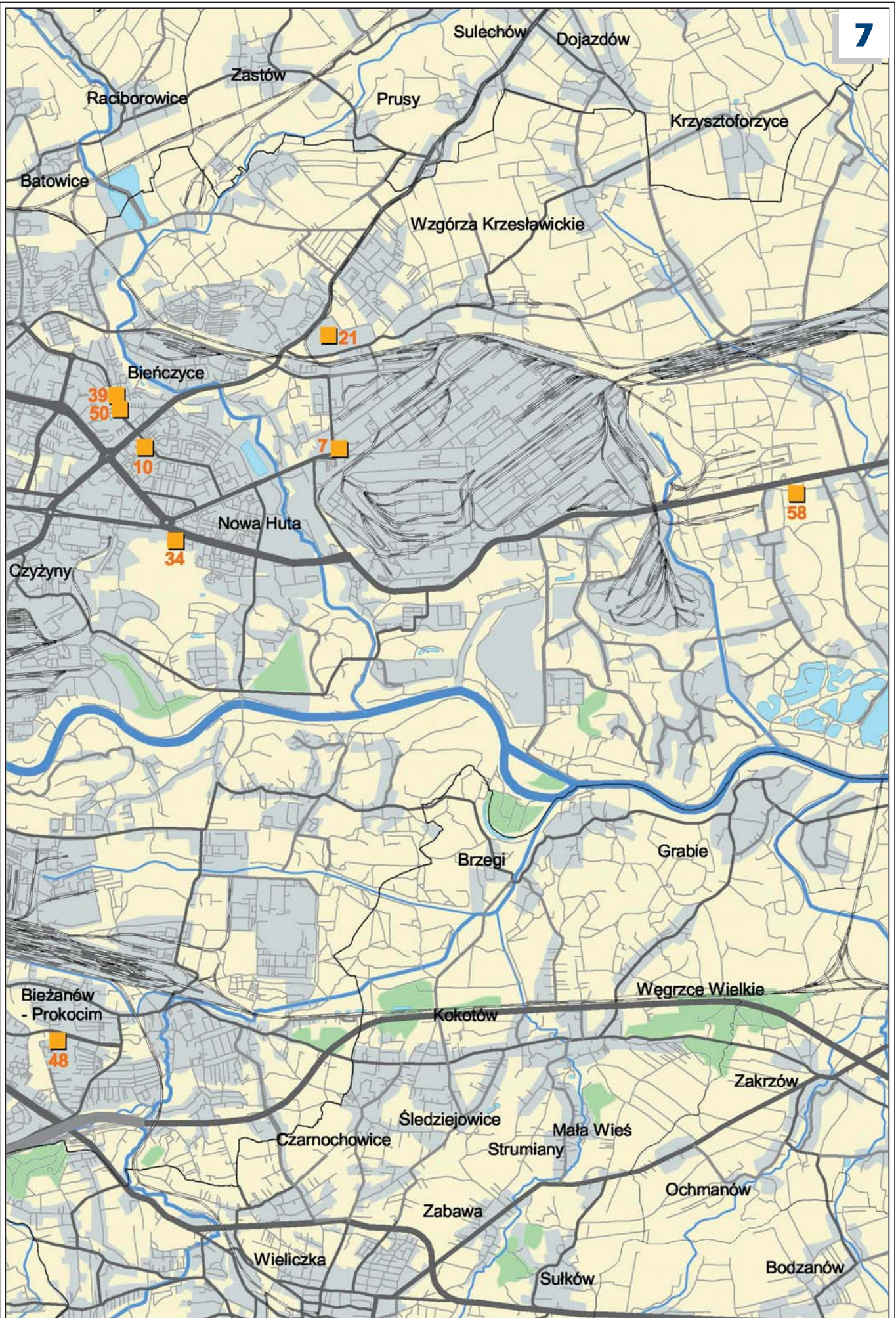

MAŁOPOLSKIE STUDIA REGIONALNE
DEPARTAMENT POLITYKI REGIONALNEJ
URZĄD MARSZAŁKOWSKI WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO
ul. Basztowa 22 31-156 Kraków
Tel. (+48) 12 29 90 900, fax (+48) 12 29 90 726

www.malopolskie.pl

ISBN 978-83-61355-40-3